

2965
GÖRÖG ÉS LATIN REMEKÍRÓK

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIAÉNAK CLASSICA-PHILOLOGIAI
BIZOTTSÁGA

112 v. u. l.

PUBLIUS VERGILIUS MARO

GEORGICÁJA.

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

Dr. VIETÓRISZ JÓZSEF.

BUDAPEST
1936.

GEORGE F. LATHAM

PLANTING IN THE MOUNTAINS

GEORGIA

THE UNIVERSITY OF GEORGIA

ATLANTA, GEORGIA

112 sub¹

L3202

GÖRÖG ÉS LATIN
REMEKÍRÓK.

KIADJA

A M. TUD. AKADÉMIÁNAK
CLASSICA - PHILOLOGIAI BIZOTTSÁGA.

PUBLIUS VERGILIUS MARO
GEORGICÁJA.

388
BUDAPEST

MERNÖKÖK NYOMDÁJA
1936.

310311

PUBLIUS VERGILIUS MARO

GEORGICÁJA.

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTTA

Dr. VIETÓRISZ JÓZSEF.

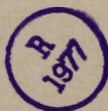
BUDAPEST

MÉRNÖKÖK NYOMDÁJA
1936.

MTAK

123057

Nyomatott : MÉRNÖKÖK NYOMDÁJA BUDAPEST.

ELŐSZÓ.

Vergilius Georgicájának újabb magyar fordítását a haladó kor és fejlett műízlés immár nemcsak kíváncsossá, hanem szükségessé is tette.

Elsősorban a nyilván megállapítható szükséglet indított arra, hogy az Eclogák után a Georgica lefordítását megkísérleljem. Fokozta kedvemet a nagyjelentőségű műnek költői szépségekben gazdag irodalmi értéke és soha nem múló, sőt nálunk éppen a mai viszonyok között jelentős gazdasági időszerűsége. Nem riasztott vissza az a gondolat, hogy lépten-nyomon sok nehézséggel kell megküzdennem; sőt úgy éreztem, hogy kötelességem folytatni azt a munkát, amelynek kezdő lépése annakidején úgy az Akadémia, mint a közönség körében kedvező fogadtatásra talált. Végül a költő születésének kétezredik évfordulója szinte kényszerített arra, hogy megvalósítsam hosszú időn át ápolt, de számos külső okból halogatott tervemet s ezzel a magam módja szerint tőlem telhető áldozatot hozzak Vergilius halhatatlan szellemének.

Vállalkozásom természetesen csak akkor lesz méltó, ha fordításom az eddigiekhez képest valamely haladást jelenthet, aminek megítélése nem az én feladatom; áldozatom pedig akkor lenne teljes, ha a Gondviselés elég erőt és időt adna megkezdett magyar Aeneisem befejezésére is, amitől ugyan még nagyon messze vagyok. Az előbbi remélem, az utóbbit kívánom, bár magam érzem a legjobban, mennyire nem könnyű feladat versenyre kelni Csengeri Jánosnak nemrég megjelent jeles Aeneis-fordításával. Ha valamikor elkészülök vele, erre irányuló szándékomat és készségemet Pintér Jenő kitartó érdeklődésének és jóleső buzdításának köszönhetem.

Költőnk életének és műveinek részletes ismertetése helyett csak arról szólok, ami a Georgicára tartozik; teljes kép nyújtása fölösleges ismétlésre vezetne, amit lehetőleg kerülni akarok. Fordításom hét év óta vár a nyilvánosság elé jutásra, bár egyes részei a Budapesti Philológiai Társaság emlékünnepeén előadásra kerültek. Bevezetésemben elsősorban *Némethy Géza* fejtegetéseit használtam fel; fordításomban vezérfonalul a *Ribbeck-féle* szöveget követtem; jegyzeteimben több magyarázat figyelembevételével főként a *Ladewig*-kiadás magyarázataira támaszkodtam.

Hálásan emlékezem itt meg Akadémiánk classica-philológiai bizottságáról, amely fordításomat *Finály Gábor* javaslatára elfogadhatónak minősítette és nagy jóakarattal kiadásáról is gondoskodott. Elismeréssel adózom gazda-barátaimnak, akiknek szakszerű tájékoztatása nagy segítségemre volt a szöveg helyes értelmezésében, és kegyelettel idézem a sárospataki fordító, *Bodon Ábrahám* emlékét, akinek néhány szakki-fejezését magam is átvettem. Bizalommal fordulok figyelmes olvasóimhoz, akiknek jogos igényét a költői hatás minden felhasználható eszközével kielégíteni igyekeztem.

Nyíregyházán, 1935. július havában.

Dr. Vietórisz József.

BEVEZETÉS.

I.

A Georgica keletkezése és jelentősége.

1. Vergilius költői munkásságának első terméke az a tíz költeménye volt, amelyek később gyűjteménybe foglalva *Eclogae* (válogatott költemények) címen kerültek kiadásra. Tehetsége már ezekben a túlnyomórészt allegorikus idillekben figyelmet ébresztett, s úgy ez, mint nemes egyénisége is számos jóbarátot és hatalmas pártfogót szerzett az ifjú költőnek. Különösen zengzetes nyelve és művészi verselése ragadta magával olvasóit és hallgatóit meglepő újszerűségével, amely gazdag változatossággal alkalmazkodott a feldolgozott anyag természetéhez. Tárgyának érdekessége mellett költői hatásának e kipróbált eszközei még nagyobb mértékben érvényesülnek *Georgicájában*, az ókori s talán az egész világirodalom e legszebb tankölteményében. Eredetiség szempontjából is önállóbb munkája ez, mint az előbbi, bár ebben is elég utánzatot találunk.

2. *Georgicájának* megírására egyéni hajlamán kívül Maecenas felhívása serkentette. Ez a nagy államférfiú, mint a távol hadakozó Octavianus megbízottja, szerencsésen választotta meg Vergilius személyében azt a férfiút, akit a legalkalmasabbnak ismert fel politikai terveinek népszerűsítésére és terjesztésére. Azt akarta, hogy a szerencsés hadviseléssel hatalmassá lett birodalom népei a testvérharcotól se tartózkodó ádáz fegyvereket a nyugodt életet kívánó eke munkájával cseréljék fel s a hosszú küzdelem után a tartós béke áldásait élvezzék. Ennek a gondolatnak megkedveltetésére siker reményével csak hivatott költő vállalkozha-

tott, mert a mezei gazdasággal való foglalkozásnak szárazan oktató megvilágítását az előadás lelkesítő és melegítő hatásával kellett a köztudatba átvinni.

3. Gazdasággal foglalkozó munkát prózában Cato és Varro írt Vergilius előtt. *Cato* a maga tapasztalataiból állított össze helyes életszabályokat és figyelemreméltó utasításokat. Dícsérte a földművelést, mint szabad emberhez legillőbb és legméltóbb foglalkozást, mert „ez a hivatás adja a legbátrabb és legderekabb katonákat s ez a kereset a legerkölesösebb, legtartósabb és legártatlanabb.“ *Varro* a „nemzeti műveltség alapjának“ hirdeti a gazdálkodást, ha a gazda komolyan fogja fel a hivatását s megmarad a maga egyszerű, természetes viszonyai között; a könnyebbnek remélt megélhetés céljából mindenáron a város felé való törekvést s a városi élettel járó vagyonhajhászást, fényűzést, elpuhulást nemzeti veszedelemnek tartja.

4. Forrásmunkául költői alakban írt több görög költeményt használhatott, amelyek, mint részlettanulmányok, egy és más szempontból megfelelőeknek ígérkeztek. Szívesen merít *Hesiodos* „Munkák és napok“ című könyvéből, mert céljának és elveinek megfelelő gondolatokat talál benne a szükség munkára nevelő hatása, a munkanapok beosztása, a természetre utalt földművelő jámbor vallásossága dolgában. *Eratosthenes* munkái csillagászati szempontból lehettek segítségére s a parasztnaptárról tájékoztathatták. *Aratos* „Diosemeiái“ az időváltozásra utaló jelekre nézve szolgálhattak bőséges adattal. *Nikander* költeményei mellett *Homeros* hatása is meglátszik a munkán; néhány epizódja egyenesen az epika atyját vallja mintájának.

5. Valamennyinél mélyebben tanulmányozta és részletesebben követte a római *Lucretius Carus*nak „A természetről“ című, szintén hexameteres költeményét. Ez is magasabb költői célra törekszik szerencsésen

megválasztott tárgyának feldolgozásában; szerkesztésének és előadásának művészete jóval többet ad, mint amennyit ígér. Demokritos és Epikuros bölcsesletének helyes alkalmazásával nemes erkölcsi elvek hordozójaként fejtegeti a mindenségben uralkodó törvényszerűséget, aminek mindnyájunkat a halálfélelemtől való megszabadulásra, az élet megbecsülésére, a természet szeretetére és az abszolút nyugalom értékelésére kell vezetnie. Az egyes könyvek lendületes bevezetései és hatásos befejezései hathatósan emelik az olvasó figyelmét és élvezhetőkké teszik az egyébként elvont tudományos fejtegetéseket.

6. Ilyen tanulmányok érett gyümölcse a *Georgica*, melyben a költő igazi életet lehel a részletkérdések mozdulatlan anyagába. Felöleli a gazdaság minden ágát, de olyan egységbe foglalja, hogy munkája nem érzik sem túlméretezettnek, sem fárasztónak. Abból az alap gondolatból indul ki, hogy a szép Itália a földkerekség legáldottabb földje; fekvés, éghajlat, természeti szépség, gazdagság tekintetében felülmúlhatatlan; ezen lakni, ezt művelni, ezt szeretni, ezért élni-halni érdemes. Meg kell tehát becsülni és emberi munkával is alkalmassá tenni arra, hogy teremő és termő ereje meg ne lankadjon. Mert nem a külső hódítás teszi nagyvá a nemzetet, hanem az okszerűen gondos gazdálkodás, aminek gyakorlása közben jobbnak, becsületebbnek, boldogabbnak érezheti magát az ember.

7. Hazafias szándéka emelkedett erkölcsi érzékkel párosul s a gazdálkodó ember munkás életének igénytelenségét és nemzetnevelő hatásának általánossá tételét erkölcsi kötelességül állítja népe elé. Ezt a célzatot támogatja a családi élet tisztaságának hangsúlyozása, a mértékletesség meleg ajánlása, a földműves jámbor örömeinek magasztalása. A mű oktató részei e vezető eszme szolgálatában sorakoznak egymás után és emelkedő tárgykörökkel ennek a gondolatnak hatá-

sát fokozzák. A tanító és buzdító irányzatnak ez a szerves egységbe fonódása adja meg a költeménynek azt a lendületet és erőt, ami nélkül nincs maradandó művészköltés. A rendelkezésére álló anyag alakítása és elrendezése mutatja költőnk művészetének másik oldalát, amely később az Aeneisben jut teljes érvényre és példaadó tökéletességre.

8. Munkájának élénkítésére bőven használja a mítoszok anyagát, az elmés fordulatok és áthajlások változatosságát, az epizódok mindig helyénvaló alkalmazását. Ugyanilyen hatást ér el előadásának komoly és mégis könnyed, gondolatébresztő és mégse fárasztó mintaszerűségével. Benső viszonya a természethez, gyakorlati tapasztalata és eszményi hazaszeretete mindenek fölött képessé tette arra, hogy a földművelés fontosságát hatásosan és tartalmasan, megnyerő művészi formában kösse a nemzet lelkére. A természeti viszonyoktól függő, földhöz kötött ember gondos munkája után csak az égiektől várja az áldást, mélyen vallásos érzülete nehéz megpróbáltatások között is megnyugtatja lelkét s hálára buzdítja a Gondviselés iránt. Így lett az egész költeményt átható uralkodó elem a vallásos érzelem.

9. A négy részből álló költemény első éneke a szorosabb értelemben vett földművelésről szól. A tárgy megnevezése után a szokott invocatioval kezdődik ez s a költő Maecenas megszólításával minden erdei és mezői isteni hatalmat segítségül hív munkája megírásához. Ezek sorába iktatta Octavianust is, akinek nagysága előtt meggyőződésből hódol s akinek életéért buzgón könyörög. Részletesen kiterjeszkedik a talaj előkészítésére, a veteményezésre, az időjárásra, különösen a viharos időre, a munka beosztására, a veszedelmektől való védekezésre, a nap és hold után igazodásra. Ügyesen szövi előadásába az emberi szükséglet és találékonyság fejtegetését, záró-epizódul pedig a Caesar meggyilkoltatása után bekövetkezett polgárháború

rémséges borzalmait és e miatt elsírt mélységes panaszát.

10. A munka második részében, amely a fatermelésről, közelebbről a szőlő és az olajfa műveléséről emlékezik meg, Bacchus és Maecenas segítségét kéri a költő. Beszél a fák nemesítéséről, a fanemeknek a talajhoz való alkalmazkodásáról, a talaj minőségéről, a szőlő-, fa- és cserje-ültetésről s a kevesebb gondozást igénylő fákról és cserjékről. Epizódul alkalmat vesz Itália magasztalására, a tavasz dicsőítésére s a földműves boldog életének kívánatossá tevésére olyan ódai szárnyalással, amely magával ragadja az embert. Mennél lesujtőbb volt az első rész végső sorainak megrázóan tragikus hatása a szinte kétségbeejtő közviszonyok mesteri beállításával, annál felemelőbbek ezek az idillszerű rajzok, amelyek a világ zajától távol élő munkás, becsületes gazdálkodó emberek nyári-téli örömeit és meleg családi körük boldogságát ábrázolják.

11. Apollohoz és Paleshez fordulva támogatásért a gazdálkodás újabb ágáról, az állattenyésztésről beszél Vergilius a mű harmadik részében. Itt se mellőzi Octavianust, sőt büszkén jelenti be, hogy róla, illetőleg családjáról irandó költeményével évszázadokra terjeszti majd a hírnevét; egyelőre azonban Maecenas óhaját igyekszik teljesíteni. Ezután tér át a szarvasmarha- és lótenyésztésre, különösen a fajnemesítésre; majd a juhokat és kecskéket, nyájörző és vadász-kutyákat, végül az állatbetegségeket veszi sorra. E részletek közé iktatja a pásztorélet rajzát egyfelől Libyában, másfelől Scythiában számos néprajzi adat felsorolásával. Az ének végén ugyancsak epizódul a noricum-i dögvészt írja le, amely nemcsak a jószágot, hanem a vadakat, halakat és madarakat is áldozatul követelte s az egész vidéket a legnagyobb ínség karjaiba kergette.

12. Az utolsó ének a méhészkedésre igyekszik hasznos tanácsokat adni. Szól a méhesről, a rajzásról,

a méhek sajátságairól, főleg társaséletük célszerűségéről, a mézszüretéről, a méhek betegségeiről és mesterséges előállításáról. Sorai közül észrevehetőleg kicseng a monarchikus államforma nemzetépítő jellegének alkalomszerű hangoztatása. Kellemes pihenő itt a tarentumi kertművelés, zöltség- és gyümölestermelés hasznos hivatásának rövid dicsérete, ellenben annál terjedelmesebb az éneket befejező epizód Aristaeusról, a földművesek és pásztorok pártfogójáról, aki betegségbe esett méheit elvesztette, de anyja, Cyrene nimfa, segítségével újakat állított elő. Ennek az epizódnak újabb epizódja Orpheusnak és Eurydicének a tárggyal lazán összefüggő, szinte összhangzavaró, de a többenél jobban kikerekített és másoktól is sokszor utánzott mítosza.

13. Jeles mondások, szentenciák is kísérik a bőven részletezett, de sehol se lankadó előadást. Ilyenek: „Törvényt szerzett vala minden időkre S minden helyre a böles természet rendje“ (I. 60—61). „Égi atyánk akarátja, Hogy ne legyen könnyű a dolog; hiszen ő tanította Földművelésre nehéz gondokkal az emberiséget“ (I. 121—123). „A kitartó emberi munka Mindent meggyőzött, amikor szorította a szükség“ (I. 145—146). „Nagy dolog ám a szokás, ha korán belekezdünk“ (II. 272). „Mily boldog lehet az, ki a dolgok okát kitalálván A kérlelhetlen végzettel mit se törődik És nem fél a falánk Acheron hullámaintól sem“ (II. 490—492). „Mert ami jó napot ér a halandó, elfut előle“ (III. 66). „Elrepül ám az idő, repül és nem tér soha vissza“ (III. 284). „Az istenség áthat mindent a világon, Benne van a földben, mély tengerben, magas égbén És e lehellettől nyeri létét mind, ami élő“ (IV. 221—223) stb.

14. Mindent összefoglalva forrásaival szemben abban mutat tovább fejlődést a legnagyobb római epikus hogy a kizárólag oktató célzatú részletmunkák anyaa-

gát magasabb egységbe foglalta és egy hatalmas gondolat szolgálatába állította. Erre a szilárd alapra gondosan alakító szerkesztéssel épít, a részleteket erős kapesokkal fűzi egymáshoz s a megmunkálás költői eszközeivel műremekké teszi a költői feldolgozásra egyébként nem nagyon alkalmas tárgyat. Minket nemcsak azért érdekel közelebbről, mert majdnem kizárólag gazdasági lehetőségekre utalt nemzetté lettünk, hanem azért is, mert alapgondolata és egész szelleme közel áll a mi eszméinkhez és ideáljainkhoz. A *Georgica* ugyanis csak kevésbbé jelentős részében tanköltemény, s mint ilyen a korát megelőző vagy vele egykorú munkák múlandó sorsának lett volna alávetve; lényegében azonban a hazaszeretet apoteózisa, s mint ilyen örök életre van hivatva.

II.

A Georgica magyar fordításai.

A) Teljes fordítások.

1. „*Magyar Virgilius. Második darab. Maro Virgilius Publiusnak Georgiconja*, azaz gazdaságra tanító versei. Fordította *Kőszegi Rájniss József*. Az ő halála után kiadta pókateleki Kondé József Benedek. Pesten Trattner Ján. Tamás betűivel. 1814.“

A testes kötethez írt előljáró beszédben Rájniss ezt a három kérdést tárgyalja: *a)* a fordításról közönségesen, *b)* a poétai fordításról különösen, *c)* a hangmérésről.

Fordítói elvei ugyanazok, amiket az *Eclogák* előszavában fejtegetett. Öntudatosan állapítja meg, hogy „a fordító poéta nem úgy fordít, mint egy rab, hanem mint egy vetekedő társ, és azon vagyon teljes igyekezettel, hogy a tudósok, akik a fordítását olvasni fogják, azt helybenhagyván megvallják, hogy az eredeti írás nem vesztett, hanem nyert a fordítás által.“ Meg-

győződéssel hirdeti, hogy „aki egy jeles poétának költeményét jelesen akarja fordítani, annak poétának kell lennie.” Munkája azonban nem igazolja követelményeit, mert nem vall igazi költőre s nem éri el eredetijének mélységes hatását. Vergilius tömör kifejezőmódja Rájniss átültetésében szélesen terjeng, hexameterének száma a műnek egyhatod-részeivel megsza-
porodik, fordítás helyett nála sokszor csak körülírást találunk.

E hibákat nem pontatlanság vagy pongyolaság idézi elő, hanem egyfelől az akkori nyelv érezhető fogyatékokossága, másfelől írónknak az a felfogása, hogy a fordító az eredeti szövegből a fölöslegeseket kihagyhatja, viszont a szükségeseket hozzáteheti. Csak az a kérdés, mi a fölösleges és mi a szükséges. Prozódijája szembehelyezkedik Révai elveivel, s bár nem tűri a „vadul zengő verselést”, amely túlteszi magát minden szabályon, több engedményt vesz igénybe, mint verselő kortársai. Magyarázó jegyzetei oly bőséggel áradnak, hogy fárasztókká lesznek a helyett, hogy megkönnyítenék a szöveg megértését. Bizonyos tekintetben céljatevésztett munka ez, mert Vergilius nem gazdaságtani szakkönyvvel, hanem igazi költői művel akarta megajándékozni nemzetét.

Annyit azonban el kell ismernünk, hogy Rájnissnak egyébként hűséges, magyaros, gondos fordítása korának színvonalán áll s egészében és részleteiben ma is eléggé olvasható.

2. „*P. Vergilius Maro költeménye a gazdaságról* (Georgicon). Fordította Bodon Abrahám. Sárospatak, 1867.”

Az a több, mint félszázadra terjedő idő, amely az első teljes fordítás megjelenése óta folyt le s amely költészetünk aranykorának tekinthető, nem ihlette meg annyira a műnek új fordítóját, hogy teljesértékű munkával feledtesse nagynevű elődének hibáit és hiányait.

Meglátszik ezen a vállalkozáson, hogy hivatott gazda kezéből került ki, aki jól ismerte a gazdasági eszközöket és a nép nyelvét is, amelynek körében élt, úgy hogy sem körülírásra, sem találgatásra nem szorult. Mindenesetre szabatosabban és talpraesettebben fejezi ki mondanivalóit, mint Rájnisi; hexameterai is sorról sorra lépést tartanak eredetijének szövegével. Némethyvel együtt szívesen idézem én is Findura Imrének e jellemző sorait: „Felülmúlhatatlan Bodon a gazdaságban előforduló eszközök, szerszámok, művelési módok helyes előadásában s a természetes, egyszerű kifejezések hű és leleményes magyar fordításában, úgy hogy sokszor akként tűnik fel, mintha a szót maga gyártotta volna, pedig a nép ajkáról leste el, amiben valódi mester volt“. Fordítónk e tekintetben csakugyan követésre méltó és maradandó például szolgálhat.

Vannak azonban fogyatékságai is, amelyek figyelmen kívül nem hagyhatók. Szórendjével, mondatfűzésével, szokatlanságával olykor-olykor erőszakot követ el a magyar nyelven, jelzői nem mindenütt szerencsések, verselése nem mindenütt könnyen folyó, prozódiaja sok helyen önkényes. Vannak szolgai módon fordított sorai s olyanok is, amelyekben a szűkszávátság miatt elhomályosul a kép ragyogó színe és gyönyörű a kifejezés plasztikus ereje. Mindez a szépséghiba arra vezethető vissza, hogy fordítónk nem volt gyakorlott verselő, még kevésbé igazi költő, aki az eredeti mű írójának egész lelkét áthozza az idegenből és honossá teszi irodalmunkban. Ezzel magyarázható, hogy ez a fordítás nem keltett nagyobb figyelmet, bár tagadhatatlan érdemeivel nagyobb érdeklődésre is méltó lett volna írónk kortársai előtt.

B) Részlet-fordítások.

1. *Csokonai Vitéz Mihály* 1799–1800-ban Csurgón írt fordításának másolatban fennmaradt töredéke csak újabban jelent meg nyomtatásban a költő munkáinak

teljes kiadásában, amelyet Harsányi István és Gulyás József dr. szerkesztettek 1922-ben. Több mint száz éven keresztül tehát az ismeretlenség homályában lap-pangott és így mások részéről felhasználható nem volt.

Valószínű, hogy a hírneves poéta erre a munkára a Helikon-alapító Festetich György gróf iránt való figyelemből, ha ugyan nem biztatása alapján vállalkozott, akitől némi támogatásban is részesült. Egy feljegyzés szerint (Kazinczy Lev. X. 93.) költőnk a műnek második felét tűzbe dobta; de hogy miért tette ezt, nem tudjuk.

Fordítását Csokonai párrímes alexandrínusokkal kezdette; de mihamar arra a tapasztalatra jutott, hogy a hexameterek átlagos 15 szótagja nem fér bele az alexandrinus szűkebb formájába. Ezért a párosrímű 15-ös versre tért át, amelyben könnyebben mozgott. Érdekes, hogy az első forma rímeit majdnem mindeütt megtartotta a másodikban is.

A töredék az első két részt és a harmadiknak bevezető sorait foglalja magában. Különös képessége költőnknek a kifejezés tömörsége a szemléltetés sérelme nélkül a jellemzés teljes erejével. Szóhűség helyett, ami néhol bátran mellőzhető lett volna, inkább költői hűségre törekszik s ennek a kedvéért amaszt szívesen feláldozza. Szép jelzői és jó rímei helyel-közzel bőbeszédűsége is ragadják, de előadását vontatottá mégse teszik. Szabadsága igazán költői szabadság. Verselésében könnyedségre, hangjában népiességre törekszik s tárgyának megkedveltetésére irányult célját rendszerint sikerül is megközelítenie. Latin tudását s a régi kor megjelenítését lépten-nyomon érezteti, amint költészetében is könnyen kimutatható az ókori klasszikus irodalom termékenyítő hatása.

Népies, különös kifejezései, festő szavai, kiszólásai nagyon élénkítik egyébként egyenletes, nyugalmas előadásmódját. Nála adiungere: aggatni, ter centum: ezer, omnes: mind egy seregbe, agricola: paraszt,

agrestis: szegény paraszt munkás, immensae ruperunt messes: megpukkad mind a csűr, mind a verem, segestes felicius veniunt: vetésnek van divatja, frustra spectabis: éhen kell ásítani, venit cura: munkába jön, instat: minden gondját rászánja, avenis eludit: üres kalászkodással fizet, caelum serenum: dologvető idő, caelum rescindere: hadat verni az égen, convivia curant: együtt esznek, együtt isznak, valentes mali: derék almák, genus acre virum: körömfönt férfiak, argilla tenuis: sivó agyag, mutata mater: mostoha anya, animus inanis: ácsorgó elme, infelix oleaster: csip-csup vadolajfa, stb.

Ugyanezt mondhatjuk mértékkel használt régies és tájszavairól is, többek közt semina medicare: babirkálni, vitis lenta: cinábor szőlővessző, mortalia corda stravit pavor: az emberek lekushadnak, motus incompositi: tárituppos tánc, spatiat: sérikálgat, ovium fetus: a juhoknak fojtási, nebula tenuis: vigály köd, rami fortes: vaska gallyak, ferrum inutilis: koszlobár bicska, animos tollit: kedve tosszan, vitis relicta: koszlobár vessző s több efféle. S mily megkapóan sikerült az átültetés ott, ahol költőnk a rubicunda Cérest aranyló vetésnek, az alta nubest feltengő felhőnek, a sinistert zaklatónak (notus pecori sinister), a surgens austert kászolódó alszélnek, a magnus aquilót tátos felszélnek fordítja! Élvezhetően színes, sikerült fordítás ez s csak sajnálnunk lehet, hogy befejezetlenül maradt ránk, bár így is értékes emléke a nagy költő sokoldalú tehetségének.

2. *Kerekes Ferenc* 1816-ban fogott hozzá a *Georgica* magyar fordításához, amelyből egy mutatvány meg is jelent a Magyar Kurirban; arról azonban nincs adatunk, hogy az egész munka elkészült vagy kiadásra került volna.

3. *Kazinczy Ferenc* a mű negyedik részének *Orpheus* és *Eurydice*-epizódját fordította le és közölte is a *Muzáron* 1829-iki kötetében. Nem valószínű, hogy

az egész munka átültetését tervezte; inkább csak íze-
lítő nyújtott az érdekes részlet bemutatásával.

4. Ugyanezt mondhatjuk *Radó Antal* részlet-közle-
ményeiről is, amelyek *Latin költők* című antológiá-
jában jelentek meg; e részletek: a vihar leírása, csoda-
jelek Caesar halálakor, Itália dicsőítése, a földművelő
boldogsága, a dögvész, Orpheus és Eurydice. A sze-
melvénynek alig egyharmada hexameteres, a többi ré-
szint alexandrinus, részint jambus verselésű; pedig a
klasszikus művek hagyományos formájának modern
alakba öltöztetése inkább csak a lírában látszik jögo-
sultnak és bizonyul sikeresnek.

I.

Hogy tehető széppé a vetés, mely csillag alatt kell
 Szántani, Maecenas, szőlőt kötogetni a szilhez,
 Hogy nevelünk okosan szép jószágot, buja nyáját
 S hogy kell nagy gondot takarékos méhre viselni:
 Zengeni ezt akarom. Ti pedig, legerősb ragyogású 5
 Égtestek, kik után igazodva peregnék az évek;
 És te, Ceres s Liber, mivel áldástokra cserélte
 Hajdani makkszüretét anyaföldünk búzakalásszal,
 Régi vizes poharát meg a töke leszűrt italával;
 Jöjjetek el ti is, ó gazdák kegyes isteni, faunok, 10
 És ne maradjatok el ti se, erdők lányai, nimfák:
 Rólatok is szólok. S ki erős szigonyoddal először
 Ugrattál nyerítő paripát, Neptunus, a földből;
 Jöszte, ligetszerető, ki a tiszta fehérszínű tulkot
 Százával neveled fel a Cea kövér legelőjén; 15
 Hagyd a lycausi ősligetet s erdőt, Tegeának
 Istene, Pan, juhaink védője, ha pásztori dalban
 Van kedved; s te, olajfánk felfedezője, Minerva,
 És te fiú, aki horgas ekét adtál a kezünkbe,
 S Silvanus, fiatal, gyökeres ciprus-csemetéddel; 20
 Istenek, istennők mind, mind, kik a földre vigyáztok,
 Akik a kis magból hozzátok létre a termést
 És kik esőt küldtök bőségben alá az egekből;
 Jöjj te is, ó Caesar, akiről még senki se tudja,
 Mily hivatást vállalsz odafent amaz égi tanácsban: 25
 Városok, országok gondját viseled? vagy a föld vall
 Termésszerzőnek, meg időjárások urának,
 S homlokod édesanyad mirtus-koszorúja takarja?
 Vagy vizek istene léssz s a hajósok téged imádnak
 Istenként egyedül s szolgál ama távoli Thule 30
 S Tethys lányával neked adja a tenger uralmát?
 Vagy pedig új csillag leszel a nyárvégi időben

Ott, hol az Erigone, túlhan meg a Scorpio látszik?
 (Ollóját máris szorosabbra szorítja a fényes
 Scorpio, kelletinél tágabb helyet adva az egen), — 35
 Bármilyen leszel (hisz a Tartarus úgy se remélhet urának
 És te magad se igen fogsz vágyani e szörnyuralomra,
 Jóllehet Elysium mezején üdv vár a görögre,
 S Persephone se nagyon kívánja követni az anyját):
 Add segedelmedet, add e merész, nagy vállalatom-
 hoz, 40

És ha tudatlan a nép, szánd meg, helyes útra vezérelj
 És magadat már most szoktasd fogadalmas imához!

Új kikeletre, mihelyt lefutott a hegyekről a hóvíz
 És a meleg szellő porlósra puhítja a földet:
 Nyögjön ígás ökrünk, amikor belevág a talajba 45
 Mélyen ekénk s köptassa vasát a barázda simára.
 Sóvár gazdának csakis úgy lesz szép a vetése,
 Hogyha hideg s meleg azt idején kétízben is érte;
 Fényes, dús aratás csakis így duzzasztja a hombárt.
 Ám mielőtt a ki nem próbált földet hasogatnád, 50
 Nagy figyelemmel adózz az időjárásnak, a szélnek,
 Hogy művelék azelőtt, milyen a természete, módja,
 Mit terem ott a talaj, s mi, amit nincs kedve teremni?
 Ez szántó, amazon jobban sikerülhet a szőlő.
 Egyik a fának örül, másik gyönyörű legelőt nyujt. 55
 Lám a legillatozóbb sáfrány Tmolusba terem meg,
 India küld elefántesontot, Saba adja a tömjént,
 Pontus a hódpézsmát és póre chalybs a vasércet,
 Epirus híres kancája visz elisi pálmát.
 Ily frigyét, ily törvényt szerzett vala minden időkre 60
 S minden helyre a böles természet rendje, mióta
 Deucalionnak a háta megé hajigált kavicsokból
 Nőtt ki az emberiség, e kemény faj. Ezért nosza,
 rajta!

Hogyha kövér a talaj, mindjárt a tavasz beköszöntén
 Hadd forgassa erős ökröd s a kemény rögöt aztán 65

Hadd porlassza meleg sugarával a porhanyító nyár;
 Am ha sovány az ugar, vékonyabb lehet ott a barázda
 És az Ökörpásztor keltére maradhat a szántás:
 Mert televényben a gaz veri fel gyönyörű veteményed,
 Míg a sovány homokon mindent elperzsel a hőség. 70

A letarolt szántót hagyd meg, felváltva, ugarnak,
 Hogy pihenése alatt könnyen juthasson erőhöz;
 Megfelelő évszak fordultával gabonát vess
 Ott, hol előbb zörgő hüvelyes veteményt szedegettél,
 Vagy vékonyszárú lednek s keserű, fanyarízú 75
 Farkasbab zizegő erdője emelte a szárát.
 Gyengül a föld, a talaj, ha zabot, lent vetsz bele;
 gyengül

Álomadó, feledést okozó máktól is a szántód;
 Megmunkálhatod ám könnyen, ha sovány talajodba
 Nem restelsz javító televényt beleszántani bőven, 80
 Vagy mocskos hamut adni reá, ha kiszedted a zsírját.
 Így a növényesere is hasznodra pihenteti földed
 S annál hálásabb, ha ekéd nem látja koronként.
 Jó a sovány, meddő földet felemésztteni tűzzel
 És a kopár tarlót ropogó lángokba borítani: 85
 Már vagy azért, hogy a föld valamely titkos

hatalommal

Jobban táplált lesz, vagy a tűz felemésztí, kifőzi
 Mind, ami ártalmas, ha kivette belőle a nedvet;
 Vagy pedig a hőtől tágulnak a szűk repedések
 S mind ama tikos utak, miken át nedv fér a
 növényhez; 90

Vagy fordítva, talán szűkebbre szorítja a nyílást,
 Hogy ne feszítse eső, forróságtól ki ne süljön
 S északi szél idején kebelébe a fagy be ne jusson.

Jól esik a földnek, ha kapával egyengeti rögjét
 S megboronálja serény gazdánk; kegyesen mosolyog
 rá 95

Szőke Ceres áldást az Olympusnak magasából;

Arra is, aki, mikor jól felhasogatta a földjét,
Széltiben is, nemcsak hosszában végzi a szántást
S újra meg újra kemény munkával hajtja igába.

Nyáron a nedves időt, télen meg a szárazat

óhajtsd, 100

Földművelő; ha teled port ver, gabonád gyönyörű lesz
S hízik a földed; ezért oly büszke, holott műveletlen
Mysia, s szinte csodás aratást kap Gargara földje.
S mit mondjunk arról, ki vetése után lehajolva
Szépen egyengeti szét a sovány homok árva

göröngyét 105

S rázúdítja vizét a csatornának s a folyónak!
És amikor lankadt a növényzet a nyár melegétől,
Még a hegyoldalakon csobogó forrást se kimélve
Útat nyit neki s az kövecset görgetve robogva
Fut le, hogy a szomjas földet felüdítse vizével! 110

Hát aki jószágot hajt a buja, zsenge vetésre,
Míg nem igen magasabb a barázdánál, nehogy aztán
Mind megdőljön a szár a kövér, nagysúlyu kalásztól!
Hát aki tócsákat levezetget a szomju homokról
Őszre, tavaszra, mikor folyamok vize annyira

duzzad, 115

Hogy kicsap és az egész környéket elönti iszappal
S a mélyebb helyeken langyos pocsolyákba verődik!

Amde a föld, ha erős is az emberi, állati munka,
Amit megkövetel: nem ment a garázda ludaktól,
Strymoni darvaktól s a katáng keserű gyökerétől; 120
Arnyék is sokat árt neki. Égi atyánk akarhatja,
Hogy ne legyen könnyű a dolog; hiszen ő tanította
Földművelésre nehéz gondokkal az emberiséget,
Hogy henye tétlenség ne uralkodjék birodalmán.
Jupiter óta lehet termésre szorítani a földet; 125
Addig a birtoknak még mesgye se mérte határát,
Mind, ami volt, közösen használt terület vala; önként,

Megművelés nélkül bőségesen adta az áldást.
 Gyilkos mérgével csak azóta veszélyes a kígyó,
 Farkas azóta rabol, s háborg, hullámszik a tenger; 130
 Ő veri a mézet le a lombról, rejti a szikrát,
 Ő temet be dagadt forrásit a borpatakoknak,
 Hogy gyakorolja magát, s ügyesedvén folyton az
 ember

Már ezután kenyerét a barázda tövébe keresse
 S a tűzkőbe szorult szikrát ügyesen kicsiholja. 135
 A folyamok hátát csak azóta hasítja facsónak:
 Csillag azóta nyeré a nevét s képét a hajóstól,
 Egy a fias tyúkról, más a Göncöl szekeréről;
 Ilymódon jut a vad ma hurokra, madár meg a lépre,
 S ettől fogva vadász a kopóval az ember az erdőn; 140
 Ez kicsi varsával próbál a folyóba halászni,
 Az meg bátran a nyílt tengerre bocsátja a hálót;
 Más a merev vashól ügyesen formálja a fűrész-t,
 — Mert azelőtt ékkel hasogatták széjjel a fákat, —
 Minden előbbre haladt. A kitartó emberi munka 145
 Mindent meggyőzött, amikor szoritotta a szükség!
 Szántani-vetni Ceres tanította az emberiséget,
 Mert bizony akkor a makk meg az áfonya már
 fogyatékán

Volt s Dodonának szent erdeje szűkösen adta.
 Megnehezült a dolog, mikor üszkösödött a kalász-
 fő 150

S a veteménybe bogáncs kórója ütötte fejét fel:
 Elpusztult a vetés, felburjánozta a tüske,
 Bojtorján, sulyom és élősd vadóc, meg a konkoly
 Átká hatalmasodott el a szép táblák közepette.
 És ha nem állandón használod a kézi-gereblyét, 155
 Nem kerepelsz a madár ellen s árnyékot adó fát
 Nem nyesegetsz s nem nyílnak imádra az égi csa-
 tornák:

Hasztalanul nézed szomszédodnak tele csűrét
 S ütheted éhkoppod makkot szedegetve az erdőn!

Elmondom, mi a jó gazdának a felszerelése, 160
 Ami vetéshez kell s ami nélkül nincs aratása.
 Első a szántó-vas a horgas, erős eketesttel
 És a Ceres lassan gördülő társzekerével;
 Cséphadarók, boronák, felemelni se könnyű kapákkal,
 Vesszőből Celeus-fonatú kisebbszerű eszköz 165
 S könnyű kosár a titokszerű Bacchus-féle lapáttal.
 Mindezt jóval előbb beszerezd és gondosan őrizd,
 Hogyha dicsőségeit várod jógazda-nevednek!
 Erdőben fiatal szilfát idején nagy erővel
 Horgassá hajlíts: ebből lesz majd a gerendely. 170
 Törzséből nvole láb hosszúra meredjen a rúdja,
 Két fület is foglalj hozzá s kettős eketalpat
 És hátára csinálj ekeszarvat, amely leszorítja.
 Járomnak jó lesz, mert könnyű, a bükk vagy a hársfa.
 S edzeni füstön kell valamennyvit erősre, keményre. 175
 Szívesen elmondok számos jó, régi szabályt is,
 Hogyha nem únod ilyen kicsi dolgok felsorolását.
 Ásd fel a szérű helyét, azután hengerrel egyengesd,
 Gyűrj hozzá agyagot, tartósabb lesz, ha keményebb;
 Mert repedéseken át tele lesz fűvel, tele porral 180
 S más baj is érhet utól e miatt: vékony kis egérkék
 Vernek alatta tanyát csűrnek használva a nyílást,
 S benne világtalanul fészkére talál a vakondok.
 Lelsz az üregbe varasbékát, sok utálatos állat
 Mász ki belőle, egész hegyeket halmoz gabonából 185
 A zsizsik és vénsége nehéz idejére a hangya.
 Vedd figyelembe, milyen kikeletkor a mandula fája;
 Hogyha virágba borul, tele ágai földre hajolnak
 S bő termésre mutat: gabonád is lesz elegendő
 S nyár derekán nehezen győződ nyomtatni az ál-
 dást; 190

Am ha csak árnyat adó falevél van rajta temérdek,
 Legfeljebb szalmát csépelhet a szérűn a gazda.
 Hogy sokan áztatják a vetőmagot, azt is elégszer
 Láttam, olajhabban meg a lúgsó sűrű levében,

Persze azért, hogy erősb szem nőjön a csalfa hü-
velyben, 195

Hogyha meleg lében jó lágyra dagad meg a magja.
Gondos válogatás meg szorgos utána-tekintés
Mind nem elég, láttam; ha hiányzik az emberi munka:
Elfajul ottan a mag. Mindent megronthat a végzet;
Ami előre haladt, megbotlik s visszahanyatlik, 200
Mint aki sajkáján víz ellen akarva evezni
Bárhogy erőlködik is, mikor egyszer a karja lelankad:
Visszafelé viszi őt a folyamnak az árja magával.

Es azután úgy kell ama Nagy-Göncölre vigyáznunk
S a ragyogó, fényes Kígyóra meg a Gödölyékre, 205
Mint aki Pontusból zúgó zivatarban Abydus
Gyöngyragylós szorosán vergődik vissza honába.
A Mérleg jegyiben, mikor éj- s naphossz ugyanannyi,
S földünknek felerészt fény jut, felerészt pedig árnyék:
Fogd be az ökreidet mindjárt és vedd el az árpát, 210
Míg végkép be nem áll a zimankós őszi esőzés;
És a Ceres kedvére növvő mákot meg a lent is
Ekkoriban vessük már elvégezve a szántást,
Míg száraz talajon lehet és csak függnek a felhők.
Várhat a bab tavaszig, szint' akkor jut puha földbe 215
A méd lóhere-mag; kölesünknek is eljön a gondja,
Amikor a ragyogó Bika szarva kinyitja az évet,
Míg vele szemben a két Kutya csillagzatja lenyugszik.
Ámde ha búzának vagy erősszárú gabonának
Szántogatod földed s a kalászra veted magadat rá: 220
Várd meg előbb békén a Fiastyúk hajnali nyugtát
És mikor este pihen le a tűzkoszorús Ariadna:
Akkor vedd el a vetnivalót a barázda ölébe,
Hogyha egy évi reményt nem akarsz beleölni a földbe.
Mások előbb vetnek, hamarább, hogy a Maia lenyug-
szik: 225

Szalmával fizetett aratása e balga reménynek!
Hogyha silány babot és lednekfélét vetegetnél,

Vagy szívesen s gonddal termelsz egyiptomi lencsét:
Ebben is útmutatód az Ökörpásztor nyugovása,
Vesd ez időtájban, de a tél közepére se késő. 230

Mind a tizenkét égjelen áthaladó, ragyogó Nap
Ekként osztja kimért részekre a földön az évet.
Számra öt égöv van: tüzesen forró a legelső
S szinte piros folyton perzselve a nap melegétől;
Szélire messze kerül jobb- és balkézfele kettő 235
Ott, hol a kékes jég örökös, meg a sűrű esőzés;
Köztük a mérsékelt kettő kegyes istenajándék
A nyomorult ember számára; fölötte csapósan
Vág a Nap és ferdén halad át pályája az égen:
Scythia tájékán s a rhypaei hegyek közelében 240
Legmagasabb, míg délre lapos Libyának a síkján.
Itt mindig magasan láthatjuk a sarkot; amott a
Styx vize s a holtak birodalma a mélyben alattunk.
Itten a Nagy- meg a Kis-Göncöl közepette huzódik,
Mint a folyó kanyarog, hosszan tekeregve a Kígyó; 245
És ez a két Göncöl sose száll le az Oceanusba.
Ottan, amint mondják, soha sincsen vége az éjnek
És a reá boruló éjtől örök ott a sötétség,
Vagy pedig innen megy s onnan jön vissza a hajnal;
És mikor itt lihegő paripán jön a hajnali szellő, 250
Ott piros alkonyaton már csillag gyúl ki az égen.

Íme milyen hasznos, ha figyeljük az égjelek

útját, 257

Nyugtát és keltét, meg a négy évszaknak a rendjét. 258
Innen tudhatjuk meg előre, miféle idő lesz 252
S azt, hogy mely napokon kell szántani, vetni, aratni;
Azt is, az állhatlan tengerre hajózni mikor lesz
Jósikerű, mely időn támadja hajóhad az ellent, 255
S végre: mikor lesz jó vastag fát dönteni erdőn.

Hogyha esős az idő s a szobába szorul be a gazda, 259
Lesz neki dolga azért, mire tiszta időbe nem ér rá: 260
Megfeni eltompult élet a kemény ekévasnak,

Vagy teknőfaragást vesz elő, bélyegzi a barmot,
 Megjegyez és számon-tart minden garmada búzát;
 Kétágú villát farag ez, meghegyzi karóját,
 Az meg a szőlőhöz rendezgeti Umbria háncsát; 265
 Csipkefa-vesszőből takaros kosarat fonogatnak,
 Pörkölik a gabonát s meg is őrlik a kézi-malommal.

Sőt ünnepnapon is végezheted olykor a munkát:
 Nincsen olyan törvény, mely tiltsa a vízlebocsátást,
 S hogy sűrű kerítést készíts megvédni vetésed, 270
 Lépre keríts madarat, tűzzel pusztítsad a burjánt
 És beteges juhodat fürdessed a tiszta folyóban.
 Gyakran a földművelő többféle gyümölccsel, olajjal
 Terheli meg szamarát, s ha a városból haza indul,
 Kézimalom-követ és szurkot hoz vissza magával. 275

Hold se hoz egyformán napi küzdelmünkre szeren-
 csét.

Rossz az ötödnap: ezen született a könyörtelen Orcus
 S véle a bőszi furiák; ugyanez nap hozta világra
 Coeust, Iapetust földünk, meg a szörnyü Typhoeust
 S mind a gonosz testvért, kik az ég ellen fenekedtek. 280
 Háromszor fogtak hozzá, hogy a Pelion ormán
 Ossát rakják fel s tetejébe a lombos Olympust:
 Háromszor veri szét villáma az égi atyának.
 Ültesd a szőlőt hetedik nap, igázzad a tulkot
 S kezdj a szövésbe: sikert várhatsz; tizedikre na-
 gyobbat; 285
 Véd a kilencedik éj szökevényt, de megejti a tolvajt.

Sok munkát helyesebb végezni az éj hűvösében,
 Vagy napkeltével kora hajnal harmatozásán.
 Éjjel arasd le silány gabonád, éjente kaszáljad
 Száraz réted is: kicsi nedvesség akad éjjel; 290
 És a piros búzát se arassad a déli melegben, 297
 Ámde a cséplésnél forró nap süsse a szérűt.

Pörén szánts és vess: majd télire hagyd a henyélést!
Télbe fogyasztja a föld művelője a nyári keres-
ményt 300

S szomszédját szívesen hívogatja vidám lakomára.
Jó is a pompás tél, mert messzire űzi a gondot,
Mint a hajós, amikor biztos kikötőbe jutott el
S felragyogó kedvvel vígan koszorúzza hajóját.
El ne feledd télvíz idején felszedni a makkot 305
És a babér, a piros mirtus meg olajfa bogyóját;
Addig kell darvat, szarvast hálóba keríteni,
Űzni a tapsifüles nyulakat, dámvadra vadászni
Rá ügyesen dobván a csepűs baleári parittyát,
Míg nagy a hóréteg s míg jég úszkál a folyókon. 310
Van, ki a tél hosszú estéit a tűzhelye mellett 291
Tölti a baltával fáklyára valót hasogatva;
Közbe szövőbordán dolgozgat ügyes felesége
S dallal kergeti el hosszú munkája unalmát;
Vagy pedig édes must italát forralja az üstben 295
Habzó tajtékját gallyal szedegetve belőle. 296

Szóljak-e őszi időjárásról s csillagokéról? 311
A gazdára mi vár, amikor már vége a nyárnak
És rövidülget a nap; vagy esős a tavasznak a vége
És a kalászosak ott meredeznek már a mezőkön
S a zöld szár tetején duzzadnak a magvak a tejtől? 315
Hej, sokszor láttam, hogy a sárga mezőre kimenvén
Új árpát aratott s kötözött kévébe a gazda:
Egymásnak törvén valamennyi iránybul a szélvész
Messzire felragadá kiszakítva tövestül a termést;
Nagy port vert fel a forgószeél, azután a levágott 320
Könnyű kalászosokat és szalmát az egekbe röpíté!
Máskor esőt jósló párák gomolyognak az égen,
Tengerből dagadó felhők zivatarja morajlik
S isszonyu záportól megerednek az égi esatornák:
Víz áztatja a szép veteményt, szántója gyümölcsét, 325
Árkok megtelnek, folyamok szélesre dagadnak

S a zuhogó vizeket forrongva fogadja a tenger.
 Jupiter égi atyánk a sötét zivatar közepette
 Szórja a mennyköveket jobbjával: a föld belerendül,
 Tétova futkos a vad, s a halandó rémületében 330
 Földig alázza magát; maga Jupiter égi nyilával
 Földig sujtja Athost, Rhodopét s a Ceraunia bérceét;
 Nyögnek a déli szelek, sűrűbbre viharzik a zápor
 És hol a rengeteget, hol a partot verdesik egyre.

Ettől félve figyeld meg az égen a csillagok útját, 335
 Merre vonult odafent a hideg Saturnus, a csillag,
 És mely körbe kering pályája a Mercuriusnak.
 Főleg az isteneket tiszteld s évente Ceresnek
 Hozd meg az áldozatot, ha a szép kikelet beköszöntött,
 Télnek a vége felé, amikor nekizsendül a pázsit; 340
 Mert akkorra kövér bárányod s jó a bor íze,
 S akkor esik jó szunyadozás hűvös berek árnyán;
 Akkor imádkozzék az egész ház népe Cereshez,
 És te magad tejjel, mézzel meg borral adózzál;
 Járja körül a vetést háromszor az áldozat-állat, 345
 A veled ünnepelő sokaság ujjongva kövesse
 És házába Cerest fennhangon hívja magához!
 Senki a sarlóval le ne vágja megért gabonáját,
 Csak ha Cerest zöld tölgyfalevéllal megkoszorúzza
 Ünnepi dalt zengett s eljárta parasztszerű táncát! 350

Hogy biztos jelből azt is tudhassuk előre,
 Lesz-e meleg vagy eső, nem fordul-e szélre, hidegre:
 Azt rendelte Atyánk, hogy a holdjárásra vigyázzunk
 S mely jelben jön a dél szele, mit vizsgáljon a gazda,
 Hogy jószága nagyon távolra ne menjen az óltól. 355
 Szél kerekedtével megmozdul azonnal a tenger,
 Tornyosul a hullám, azután a hegyek tetejéről
 Száraz fák recsegése ropog s visszhangzik a parton
 Messzire s egyre erősb morgással zúgnak az erdők.
 Baj van a tengernek színén a hajóval olyankor, 360

Hogyha a felrepülő bűvár meg a tengeri szárcsa
 Nagy vijjogva, erős lármával a partra igyekszik
 És ott játszadozik; felszállva szokott mocsarából
 Gém a magas felhőt is eléri merész repüléssel.
 Gyakran az is megesik, hogy az égen a szél közeled-
 tén 365

Nagy csillaghullást láthatni világtalan éjjel
 S fényes farkuknak ragyogása fehérlik utánuk;
 Gyakran a polyva repül, vagy az elszabadult falevélke,
 Avagy a víz színén úszkál a madárka pihéje.
 Am ha a zord észak tájáról csap le a mennykő 370
 És kelet is, nyugat is szaporán veri vissza a dörgést:
 Vízzuhatag jut a földre, bevonja hajós a vitorlát.
 Azt, aki számít rá, készen leli mindig a zápor;
 Mert csak alig kezd még felkelni a völgy fenekéről,
 A daru már menekül; felnéz a tinó az egekbe 375
 S tágra nyitott, lihegő orrával előre megérzi;
 Tónak a partja körül karikáz ficserelve a fecske
 S régi baját brekegőn panaszolja mocsárban a béka.
 Tágas utat vájván felhozza tojásit a földre
 Hangya a fészkeből; a vizet felszívja szivárvány; 380
 Hirtelen ott hagyván véletlen dús lakomáját
 Nagy károgra repül sűrű csapatokban a holló.
 Tengeri szárnyas elég fajtája, mely Ázsia földjén
 A Caystrus rétjén csak az édes vízbe keresgél
 S tollazatát bőven s gyakran fecskendezi habbal: 385
 Mostan a mélybe merül, szaporábban evezget a vízben,
 Nincs szüksége reá, mégis mosakodni igyekszik.
 Csúnyán károg a csúf varjú ily időben esőre
 A kiaszott homokon büszkén lépdelve magában.
 Lányok is esténként, amikor szálát fonogatnak, 390
 Azt mondják, hogy esőt várjunk, ha a tálban a méces
 Pislákol s a kanóc végén kucsmázik a gomba.

Zápor után ragyogó szép napra derül-e az égbolt,
 Eppen ilyen biztos jelből tudhatjuk előre;

Nem borul a csillag ragyogása homályba ilyenkor, 395
 Hold sem a testvér-nap, de saját fényébe sugárzik;
 Báránfelhők sem kavarnak ilyenkor az égen.
 Nap melegét nem igen keresik ki-kiszállva a partra
 Jégmadarak, Thetisünk kedvencei; nem megy a

sertés

Sárkereső orral széttúrní a kévecsomókat. 400

Most a köd inkább lent gomolyogva borúl a vidékre;

Szirt tetején a bagoly megvárja a nap nyugovását

S a jósló huhogás idejét későbbre halasztja.

Nézd, a halász-sas elől az egekbe repül fel a kócsag,
 Hogy csoda-fürtjeiért ne keresse halálra az apja; 405

Bárhova szálljon amaz menekülni akarva előle,

Mint konok ellenség, bőszen víjjogva szünetlen

Üldözi, vágja a sas; ahová meg a sast viszi szárnya,

Ez tüstént tova száll menekülni akarva előle.

Akkor a sok holló három-négyszer vidorabban 410

Szól gégéje megöl s a magas fészekbe maradván

Nem tudom én, mi okért, jobban kiabál a szokottnál

Boldogan egymás közt; valaminthogy a zápor után is

Látni fiókáját a meleg fészekbe igyekszik;

Ámbár nem hiszem azt, hogy bármilyen égi

sugallat, 415

Vagy pedig a végzet teszi őt másnál okosabbá;

Annyi igaz, hogy amint zivatarnak a fergetegével

Jupiterünk mindent megváltoztatva a földön

Súriti a ritkát, ritkára cseréli a sűrűt:

Érzületünk is más, vérünk másképp foly erünk-

ben 420

Tiszta időben, avagy szélben, viharos borulatban;

Úgy van az is, hogy dallamosabb, tisztább a madár-

hang,

Vígabb a jószág s örömében károg a holló.

Hogyha a napjárást meg a holdfény váltakozását

Rendszeresen figyeled: sohasem csalhat meg a

holnap 425

S csillagos éj idején kikerülheted a veszedelmet.
 Mert újhold idején, mikor elkezd nőni a fénye,
 Hogyha a szarva alatt valamely felleg feketéllik:
 Záporosőt várhat tenger, meg a föld művelője.
 Teljes egész képét ha előnti a szúzi pirosság, 430
 Szél jön utána; szelet jósol minekünk a vörös fény.
 Am ha negyednapján (s ez a legbiztosb jeladása)
 Tiszta s az égbolton felhőtelenül halad által:
 Nemcsak egész ez a nap, de utána tovább valamennyi
 Újholdig mentes lesz minden szélről, esőtől; 435
 Áldja is ám a hajós, fogadalma szerint is, a parton
 Glaucust meg Panopét, Inót s a fiát, Melicertát!

És a nap is keltén avagy a tengerbe lenyugtán
 Megjósolja időnk s biztos jeladása a napnak,
 Küldje korán reggel, vagy küldje, ha feljön a csil-
 lag. 440

Mert mikor a nap kél és folt tarkazza korongját,
 Vagy fellegbe borul s képének alig fele látszik:
 Várjad a záporosőt; délnek szele kél a magasból
 S ez baljós jeladás lesz fára, növényre, baromra.
 Hogyha pedig reggel borulatra sugárai tompán 445
 Törnek a felhőn át s Tithonusnak nyoszolyáján
 Rőt haloványsárgán látod feljönni a hajnalt:
 Jaj, bizony a tőkén a levél sem védi a fürtöt,
 Szörnyű jégzivatar kopogása zuhan fedeleldre.
 Azt se felesleges ám jól tudni, ha estre hajolva 450
 Végment az egen s már elvégezte az útját:
 Mely színben játszik, mert változik egyre a színe;
 Tűzpirosan szelet ad, haloványkékesben esőt hoz,
 Míg ha piros színét foltok feketéje zavarja,
 Nagy zivatar támad s együtt jön a szél az esővel. 455
 Ilyen időbe bizony nem igen kívánom a tengert
 És nincs kedvem a part széléről eloldani gályám.
 Ellenben ha a nap keltével s nap nyugovásán
 Tiszta, derült az idő: ne remegj soha záporosőtől,

Csak hús, fellegüző szellő suhan által az erdőn. 460
 Szóval az esthajnal mit hoz, jön-e északi széllel
 Könnyü, nem ártalmas felhő. vagy esőt hoz a déli:
 Megjósolja a Nap. Pedig órá fogni ki merné,
 Hogy hazudik? mikor azt is előre mutatja, mikor lesz
 Forradalom s titkon ravaszul szőtt háboru mérge! 465

Szánakozott Rómán is, amint Caesart letiporták:
 Fényes tányérját elfödve homályba takarta
 S már örök éjtől kezd vala félni a rettenetes kor.
 Más jelet is mutatott bizony akkor a föld meg a tenger:
 Éktelen ebvontást s a halálmadarak huhogását. 470
 Hányszor láttuk, amint darabokra szakítva kohóját
 Háborog a Cyclops-földön dübörögve az Aetna
 Tűzcsóvát s olvadt köveket hajigálva magából!
 És fegyveresörgést hallott Germánia népe
 Végig az égboltról és megrendültek az Alpok. 475
 Szózatokat hallánk a különben néma berekben,
 Sápadt szörnyalakok tűntek fel az éji homályban;
 És mily rettenetes csoda, megszólalnak a barmok
 És megnyílik a föld, a folyók egyszerre megállnak
 S templomi réz, sápadt elefántesont könnyeket iz-
 zad. 480

Erdőket sodor el fákat kicsavarva tövestül
 Bőszen az Eridanus, folyamink fejedelme; a barmot
 Istállóstul odább viszi. Ebben a rémes időben
 Áldozatok zsigerén baljóslatu rostok akadtak;
 Véres volt a kutak vize; éj idején meg a várost 485
 Felzavará csúnyán felhangzó farkasüvöltés.
 Többször ütött le derűs égből, mint máskor, a mennykő.
 Üstökös is több tűnt fel az ember rémületére.
 S mindnek a vége mi lett? Két nagy sereg összecsapá-
 sát,

Római hadseregét, másodszor látta Philippi; 490
 S isteni végzésből kétszer festette pirosra
 Emathiát s Haemus mezejét a mi római vérünk!

Eljön majd az idő, hogy ez istenverte vidéken
 Horgas ekéjével szántván ama föld művelője
 Nyers rozsdától mart kelevézeket ás ki a földből 495
 És üresen kongó sisakokba akad boronája,
 S megbolygatva a sírt bámulva tekint a tetemre.
 Ó honi isteneink! Ó Romulus, ősalapítónk
 S Vesta anyánk, Tiberis partján a Palatium őre :
 A végromlásból legalább a nagy ifjunak éltét 500
 Nyujtsátok hosszúra, elég sok vérrel adóztunk
 Esküszegése miatt ama trójai Laomedonnak!
 Rég vár téged az ég, Caesar, eszi már az irigység
 S rossz néven veszi, hogy megelégszel a földi babérral
 Ott, ahol a szabad és ami nem szabad, egyremegyen
 már, 505

Oly nagy a háborúság és annyi az emberi gazság!
 Földművelő híján elsorvad a föld művelése,
 Hogyha kemény karddá köszörüljük a hajdani sarlót.
 Egyfelül Euphrates, másrul Germánia mozdul;
 Szomszéd városok is szent friggyel mit se törődve 510
 Fegyvert fognak, a Mars dühe tombol szerte a földön:
 Mint mikor a telivér paripák versenyre robogván
 Egyre előbb törnek s a kocsissal mit se törődnek
 S végül a négyfogatú koci már nem is érzi a gyeplőt.

II.

Eddig a földművelés meg a csillagképek az égen;
Téged akarlak most, Bacchus, meg az erdei fákat
Zengeni, bokrokat is, meg a lassunövésü olajfát.
Jöjj ide, Lenaeus, — tied itten minden ajándék,
Néked hajt ki a dús szőlő venyigéje, virága 5
S a tele kádaknak tajtékzó mustja szüretkor, —
Jöjj ide, ó Lenaeus atyánk, nosza vedd le sarúdat
És a megért termést velem együtt jöjj kitaposni! 8
Jöjj te is elkezdett munkámban előbbre segítni, 39
Akire büszke vagyok, fő gondviselője nevemnek, 40
Maccenas; nem akar műzsám mindent felölelni 42
S széles tengeren át a szeleknek eresztni vitorlám: 41
Arra elég érc-szó, száz nyelv, száz ajk se lehetne. 43
Jöjj, csak a tengerpart közelébe maradva haladjunk,
Ahova kéz is elér: nincs szándékomba dalommal 45
Hosszú, fárasztó, költött dolgokba merülni. 46
Tudvalevő, hogy a fák több módon erednek a föl-
dön; 9
Némelyek a nélkül, hogy az emberi munka segítné, 10
Önként bújnak elő a folyók partján s a lapályon:
Ilyen az iglice-tüske, a hajlóságu rekettye;
Nyárfa is és halovány zöldszín lombjával a fűzfa.
Mások a földre lehullt magból nőnek ki magasra:
Gesztenye, Jupiterünk szent fája: a büszke, hatal-
mas 15
Cserfa s a tölgy, amiből jósolni szokott a görög nép.
Ismét mások a tő hajtásaiból sokasodnak,
Mint a cseresznye, a szil; parnassusi büszke babérfa
Szinte nagy árnyat adó anyjának ölné nevelődik.
Mind eme fák ekként nőnek természetes úton 20
Szent erdőséggé, cserjésekké, ligetekké.
A fatenyésztésnek más módjait is kitalálták.

Ez vékony hajtást metszett le az édesanyáról
 S úgy ültette el; az kiszedett gyökeres csemetéket
 S négyfele széthasított, meghegyzett végü karókat; 25
 Más eleven vesszőt homlítva dugott be a földbe,
 Hogy később a saját talajából hajtsa ki törzsét;
 Ismét más meg a fák tetejéről nyeste az ágat,
 S máshova ültetvén gyökeretlenül adta a földnek;
 Sőt az olajfának derekát széjjelhasogatva 30
 Száraz törzsöke is gyökeret verhet csodamódon;
 Az sem ritka eset, hogy az ág, ha beoltod a törzset,
 Változtatja faját: ezen almát hozhat a körte,
 Míg amazon kövecses som után szép szilva piroslik. 34

Amely fák önként igyekeznek a nap fele törni, 47
 Bár terméktelenek, vidoran s bátran növekesznek,
 Mert hisz a föld mélyén van az őstermészet erője.
 Ám ha beoltva kapált föld gödribe ülteted által, 50
 Veszti a vadságát s avatott, gondos kezeléssel
 Hirtelen úgy nő, úgy fejlődik, ahogy te szeretnéd.
 Szint' ezt érheted el pusztán más földbe helyezve
 'Tőhajtásokkal, ha azok meddők is egyébként;
 Mert ha az ág meg a lomb árnyékba borítja az
 anyját, 55
 Nőni se tud szabadon, s a gyümölcse, ha lenne,
 leszárad.

Magból rendkívül lassan fejlődik a fácska
 S csak késő unokád fog az árnyékába pihenni;
 Alma silányra fajul, végkép elveszti az ízét
 S csak madarak fognak hitvány tőkén szüretelni. 60
 Sok fáradsággal, nagy költséggel nemesítjük
 Mindet, amíg rendjén beleültetgetjük a sorba.
 Törzsöke csonkjától az olaj, homlítva a szőlő
 S pusztá karójából hajt szépen a cyprusi mirtus;
 Ám gyökeres többől szaporítsd a kemény mogyoró-
 fát, 65
 Kőrisfát s nyárfát, a Heraklest megkoszorúzó,

Jupiterünk tölgyét, azután meg a szép deli pálmát,
 És a fenyőt, ami majd veszedelmire látja a tengert.
 Jó oltásra dió terem érdeshéju vadókán,
 Meddő bogláron gyönyörűen díszlik az alma, 70
 Bükkfán gesztenye nő, gyertyánfán körte virágzik,
 És ha beoltod a szilt, makkolhat alatta a sertés.

Nem csakis egy módon lehet oltani, szemzeni fácskát.
 Ott, hol a kérgen a tő derekán bimbók dudorodnak
 S áttörik a vékony héjat: kissé belemetszünk 75
 És a nyilást oltó-rüggyel tömjük be, lekötjük,
 Hogy belerőjön az új szem a nedves háncsba idővel.
 Ellenben sima tőt derekában kétféle vágunk,
 Jó mélyen hasitunk bele, abba szorítjuk a termő
 Oltó-ágácskát s kis idő multán nekiindul 80
 A csemetécske nemes gallyakkal nőni az égnek
 Új lombját s idegen termését egyre csodálván.

Más és más fajtát mutat a nagy szilfa, a fűzfa,
 A lótusz meg a bús ciprus, mely az Ida hegyén nő.
 Még az olajfa se mind egyforma gyümölcessel
 adózik: 85

Gömbölyű, hosszúkás, húsos, keserű a bogyója;
 Alcinous kertjébe se mind egyforma az alma,
 Fontoskörte sem az Crustumban avagy Syriában.
 És a mi tőkénken másféle gerezdű a szőlő,
 Mint amilyet Lesbus szedhet methymnusi tőről; 90
 Másfajtájú a thrák s a fehér egyiptomi fajta:
 Annak erős föld kell, jó ennek a gyenge, sovány is.
 A görög asszútól vagy a könnyebb nyúlszinű bortól
 Tántorog a lábad, ha iszod, s akadozgat a nyelved;
 Van piros és koraért; s hogy zengjem a Rhaetia
 gyöngyét, 95

Bár versenybe nem éri utól a falernumi pincét?
 És valamennyi között legerősb a picenumi termés:
 Véle a tmolusi és a „phanaei király“ se vetekszik.
 Argosi kisszemüből szűrik le a legbecsesebbet,

Mert bőven termő és messze időkig elálló. 100
 És nem utolsó vagy te se, víg lakomák fejedelme,
 Rhodusi bor, te se ám, jó kecskececs, annyira dús
 vagy.

Ámde ki tudja előszámlálni nemét a nevével
 Minden fajtának, mikor annyi meg annyi ezer van!
 Számukat az tudná, aki megszámol Libyában 105
 Minden porszemet, épp amikor Zephyrus kavará fel;
 S tudja: a tengernek hány habja verődik a parthoz,
 Amikor a dühödött Eurus nekidől a hajóknak.

Rajta tehát, gazdák: minden fanemet kitanulván 35
 Úgy nemesítétek, hogy a vad termés szelidüljön.
 S parlagföld ne legyen; Bacchus venyigéje mosolygjon
 Ismara lejtőjén. s olajerdő fedje Taburnust! 38

Nem minden földön tud akárminemű fa megélni. 109
 Fűz a folyó partján, égerfa mocsár közelében, 110
 A meddő kőris kövecses talajon terebélyzik;
 Mirtus a partnak örül, szőlő meg a napra tekintő
 Lejtőnek, tiszafák pedig a hideg északi tájnak.
 Nézd, a világ végén, ahol ember műveli földjét,
 Napkeletén az arab vagy a festett bőrű gelónok: 115
 Más és más fa tenyész. Ébent csakis India termel
 S széles e föld kerekén egyedül Saba adja a tömjént.
 Szóljak a balzsamról, mit a fája nagy illatozással
 Izzad? acanthusról, aminek szép zöld a bogyója?
 Vagy szerezsen-földön hótiszta gyapotligetekről 120
 És a selyemről, amit fáról szed a serai ember?
 S India földjéről a nagy Oceanus közelében,
 Ott a világ végén, hol az égbetörő fa tetőjén
 Nem tud a legjobb nyíl se tovább s magasabbra
 repülni,
 Jóllehet ottan a nép nagy mestere a nyilazásnak? 125
 Media termi a birs savanyú, fanyarízű gyümölcsét,
 Melynek gyógyító erejével semmi sem ér fel;

Méregitalt töltsön poharadba a mostoha bűne
 (Mindenféle füvek s bűbajos igék közepette):
 Ez lesz megmentőd, testedbül a mérget elűzi. 130
 Fája hatalmas, olyanformájú, mint a babérfa,
 És ha az illata más nem lenne, babérba vehetnéd;
 Nincsen olyan nagy szél, hogy erős levelét leszakítsa,
 És a virága se hull; szájbúz ellen kitűnő szer
 És a nehéz légzést ezzel gyógyítja a médség. 135

Amde sem a médek gazdag, dúserdejű földje,
 Sem gyönyörű Ganges, sem aranyfövenyével a Hermus,
 Bactra sem, India sem, Panchaia sem, hol a tömjén
 Díszlik: nem ragyog úgy, mint drága Itália földje!
 Vadbika nem szántott e helyen tűzlángot okádva, 140
 Rettenetes sárkány bevetett fogait betakarva,
 Hogy sisakos, dárdás ember nőjön ki belőlük;
 Annál szebb gabonánk, Bacchus kedvére pirosló
 Massicusink s gyönyörű gulya, ménés, olajfa miná-
 lunk.

Itt van a legbüszkébb paripája a hare mezejének, 145
 Itt van a Clitumnus, hogy szent vize mossa fehérre
 A ragyogó nyáját s a bikát, amit isteneinknek
 Nagy diadalmenetén áldoz fel a római polgár.
 Itt örökös tavasz és nyár van még ősz idején is,
 Kétszer is ellik a nyáj, a fa kétszer hozza gyöml-
 csét; 150

Amde a bőszt tigris, vad oroszlán fajzata nincs itt,
 S aki füvet szedeget, nem szed bele, vesztire, mérget.
 Akkora kígyó, mint máshol, nem csúszik e földön
 S pikkely-háttal nem tekerődzik olyan karikába.
 S hozzá mennyi jeles város, nagy küzdelem árán 155
 Termésköbül emelt munkája az emberi kéznek
 S ősi falak töviben rohanó folyamok sokasága!
 Tengert említsek? melyiket: felsőt-e, vagy alsót?
 Vagy pompás tavakat? Ha a Lariusunk kicsinyelnéd,
 Ott van a Benacus, mely tengermődra viharzik. 160

Vagy kikötőinket? Nézd a lucrinusi gátat,
 Melyről a zúgó tenger vize visszaverődven
 Bősz dühe megtörik és visszhangzik a Julia-révben,
 Végül Avernusnak szorosán jut a biztos öbölbe!
 És ugyanítt ezüst- s rézércet fejtenek a bányák 165
 És főkép aranyat, mely gazdag erekbe foly össze.
 Népe kemény, katonás; a sabínt vagy a marsusi fajtát
 Nézd, vagy a túrni tudó ligurit s a gerelyveti volscust!
 Itt született Decius, Marius, nagyhírű Camillus,
 A két Scipio és végül te is, isteni Caesar, 170
 Aki a legmesszebb keleten győztes hadaiddal
 Róma falát védvén ime földig alázod az indust.
 Üdvözlégy, gazdag föld, Saturnus birodalma,
 Férfiakat nevelő; téged kívánlak az ősi,
 Nagyrabecsült munkák szent forrására vezetni: 175
 Római városokon hadd zengjen ez ascerai ének!

Most a talaj nemeit, színét, erejét magyarázom
 És hogy mindeniket minemű termésre műveljük.
 Ott, hol a föld gyengébb. vagy ahol fukarabbak a
 dombok
 S a kövecsen s agyagon nincs semmi egyéb a bozót-
 nál: 180

Szép olajerdőség nőhet Pallas gyönyörére;
 Útmutatód ugyanily földön sűrű vad-olajfa
 S a fa alatt a bogyó bőven szétszórva a földön.
 Ám ha kövér a talaj, hogy szinte kiesattan a zsírtól
 És tele van füvel, sok mindenféle virággal, 185
 (Völgykatlanba találsz ilyen alkalmasra gyakorta
 Ott, hol a víz a hegyek tetejéről összegyülemlik
 S bő iszapot hagyogat,) fekvésire déli hegyoldal,
 Sűrű rajt a haraszt, hogy ekéd nem győzi az irtást:
 Itt a hazája utóbb az erős, termő venyigének, 190
 Ennek örül Bacchus; tele pompás lével a fürtje;
 Ezzel töltjük aranykelyhünk, mikor áldozatunkon
 Szép elefántsípján szól a tyrrhéni kövér pap
 S a még füstölő beleket tálakba helyezzük.

Hogyha pedig barmot kívánsz gondozni, nevelni, 195
 Vagy juhok és kecskét, amely annyira árt a növénynek:
 Erdőségbe tereld, vagy a messze tarentumi síkra
 Oly legelőre, minőt kárvallott Mantua vesztett
 Ottan, ahol hatyúk úszkálnak a réti pataokban,
 Jó víz, bő legelő híján soha sincsen a jószág, 200
 És amit a hosszú napon át tisztára legelget,
 A rövid éjjelnek hús harmata újra növeszti.

A feketés földön, ha kövér is, amint eke szántja,
 S hozzá porlós is, (hisz ekénkkel is erre törek-
 szünk,) 205

Bőven lesz gabonád: másutt nem látsz soha annyi
 Megrakodott ökrös-szekeret lassan hazamenni.
 Hát még ottan, ahol henye erdőt irt ki a gazda
 Mérgibe, hogy hasznót nem tud kicsikarni belőle,
 Sorra ledönti a fát, madaraknak régi tanyáját;
 S míg ezek elhagyván fészkiük magasabbra repül-
 nek. 210

Dolgos ekéje nyomán felcsillan a föld televénye!
 A meredek lejtő hitvány kavicsában a méhek
 Törpe fahéjra avagy csak rozmarinágra se lelnek;
 Itten a csúf kígyók lakomája: a kréta, darázskő
 Büszke, hogy e fajzat nem vágyik jobb eledelre 215
 És megbújni se tud máshol, mint szűk üregében.

Jó az a föld is, amin könnyű párak gomolyognak,
 Felveszi a nedvet s ha akarja, megint kibocsátja;
 Mindig zöld pázsit takaróját ölti magára
 S piszkot avagy rozsdát nem hágy ekevasnak a há-
 tán. 220

Ez futtatja hamar fel a szilre vidám venyigédet,
 Ez hoz olajtermést, ezt műveljed szeretettel,
 Mert legelőnek jó s könnyen megbírja ekédet.
 Ilyet szánt gazdag Capuánk s a Vezúvnak az alja,
 Ilyet Acerrae is, ha kiméli a Clanius árja. 225

Most pedig elmondom, miről ismerd meg vala-
 mennyit,

Amikor azt kutatod, hogy sűrű-e, ritka-e földed.
(Egyikből gabonát, másikból bort kap az ember;
Sűrű Ceresnek jó, Bacchus kedvelli a ritkát.)

A kiszemelt helyen áss ki, de mélyen, jókora
gödört 230

És a kihányt földet rakd újból vissza helyére,
Végül a domb tetejét próbáld lábbal nyomogatni.
Hogyha besüpped a föld: ritkás lesz s vagy legelőre,
Vagy szőlőre való; de ha nem fér mind a gödörbe
És megtelte után magasabbra kerülnek a hantok: 235
Sűrű a föld, nehezen hasítod hantokra a hátát,
S jó legyen ám az ökör, ha ilyenbe bocsátod ekédet.
A sós és keserű földet — nincs más neve annak,
Pusztá, kopár, az erős szántástól sem szelidül meg
S benne gyümölcs, szőlő a nevét is holtra felejtí — 240
Így próbáld ki: hozass le a padlásról, hol a füst jár,
Szűrőt és vesszőkosarat, jó sűrű fonásút;
Töltsd meg a rossz földdel s azután édes vizet önts rá
És jól nyomkodd meg: leszivárogoz végig a földben
Mind ez a víz és nagy cseppekbe csorog le a
kádba; 245

Kóstold meg s ha a szád keserű íztől fanyalogna,
Mindennél biztosb jele, hogy keserű az a föld is.
Most a kövérségnek próbáját tárom elődbe.
Kézzel dörzsöld meg: soha szét nem mállik ilyen föld
S úgy fog, mint a szurok, hozzája tapadni az
ujjhoz. 250

A vizenyős talajon bőségben nő a takarmány,
Jaj de minél sűrűbb, annál kevesebb magot ad majd:
Nem szeretem, ha korán buja módon hánnya kalászat!
Súlya mutatja, nehéz-e a föld, vagy könnyű talaj lesz;
És elegendő csak ránézni, ugyan feketés-e, 255
Vagy másféle. Bajosb megtudni, hideg van-e benne;
Ily föld csak szurkos-fenyűnek, mérges tiszafának
S barna borostyánnak szolgál termő talajául.

Mindezeket tudván főzesd ki a nappal a földet:

Jóval előbb ásd fel, halmozd kúpokba a hantját, 260
 Hagyjad azonmódon kényére az északi szélnek,
 Úgy ültess el a víg vesszőt; mert porhanyosan jó
 Néki a föld: azzá teszi szél, fagy, dér meg a munkás,
 Aki erős karral mozditja helyébül a hantot.

A jó gazda, kinek mindenre kiterjed a gondja, 265
 Éppen olyan földet választ, amilyenbe kinőttek

A fiatal csemeték; hogy amint új földbe helyezték,
 Percere se tudják, hogy megváltak az édesanyától.
 Sőt a világ táját is jól megjegyzi a kergén,
 Hogy mikor átteszi őt, úgy álljon délnek a déli, 270
 És ami északi volt, szintén északra tekintsen;

Ennyire nagy dolog ám a szokás, ha korán belekez-
 dünk.

Jól fontold meg előbb, dombon vagy alatta a síkon
 Ültetsz-e szőlőt; ha kövér talajodba ereszted,
 Sűrű legyen: nem igaz, hogy megrövidül vele

Bacchus; 275

Am ha helyét lejtős dombon mérted ki, a rendek
 Ritkábbak legyenek, mindenkép arra vigyázzván,
 Hogy fákkal szélten-hosszán szegeletre szabályozd.
 Mint mikor a hosszú hadtest csapatokba beosztva
 Harckészen katonás rendekbe verődik a síkon, 280
 Hadsora mind egyenes, hullámként csillog a fegyver
 Messze a térségen, s míg el nem kezdik a harcot.
 Még maga Mars sem elég biztos, kinek adja a pálmát:
 Fákat is ekkép kell pontos távolra helyezni;

Egyben azért, hogy a szem ne találja hibásnak a
 rendet, 285

Másrészt, mert csakis így jut mind egyforma erőhöz,
 És ha elég hely nincs, nem terjeszkednek az ágak.

Nemdenem azt kérded, hogy mennyire ássuk a göd-
 röt?

Szólótőnek elég, ha olyan mély, mint a barázda,
 Fának azonban ugyan mélyebbre bocsátjuk az
 ásót, 290

Főleg a csernek, amely le olyannyira nyúlik a mélybe,
 Mint amilyen magasan terül égremeredt koronája.
 Innen van, hogy a tél hidegét, a szelet meg a záport
 Fel se vevén meg sem rendül s túléli az ember
 Több ivadékát is helyin állva időtlen időkig; 295
 És a hatalmas törzs, sok karját szerte kitarva
 Lombozatával erős árnyékba borítja a földet.

Nápn nyugatos dombon nincs jó helye a venyigének;
 Közte ne tűrj mogyorót; ne magasról vágja l a vesszőt;
 Fattyúhajtást is, mivel annyira él-hal a földért, 300
 Mélyen a töről mess, de ne sértsd meg tompa kacorral;
 Végül a tőkéknek sora közt ne legyen vad-olajfa,
 Mert szikrát foghat, ha tüzet rak alatta a pásztor;
 Húsos kérge alatt lappangva erősbül a szikra
 S egyre tovább kúszván feljuthat a lombozatáig, 305
 Nagy pattogva kitör, majd ágról ágra haladva
 Úrrá lesz s ha erőt vett végig a fák koronáján,
 Lángba borúl az egész környék, füst száll az egekbe
 Nagy sűrűséggel mindent komor árnyba takarva,
 Főképen ha erős forgószelel támad az erdőn, 310
 Mely táplálja, tovább viszi és terjeszti a lángot.
 Tőkéd elpusztul, metszéstől mit se remélhetsz
 És az alatt maradó többől nem hajt ki a vessző,
 Csak vad-olajfácskát láthatsz keserű levelével.

Bármily okos legyen, ne kövesd, aki azt java-
 solja, 315

Hogy hideg északi szél idején bolygassad a földet:
 Megdermedt a mező a hidegtől s benne a magvak
 Nem vernek gyökeret, nem tudnak a földbe fogódzni.
 Szőlőt ültetnünk legjobb, amikor kikeletre
 Megjön a gólyamadár, amitől úgy retteg a kígyó; 320
 Vagy pedig ősz idején, amikor már vége a nyárnak
 És mikor a Nap még nem jut be a téli jegyekbe.
 Erdők és ligetek főképe a tavasznak örülnek,
 Ekkor duzzad a föld s kívánja magába a magvat.

Zápor képibe most száll Aether atyánk, a hatalmas, 325
 Szép felesége, a Föld kebelére, s a nagy közösülés
 Szüli a nagy testből minden sarját a talajnak.
 Zöld bokor aljában vidáman zeng a madárdal,
 Megfelelő napokon párázsa igyekszik a jószág;
 Szinte vajúdik a Föld, Zephyrus langyos melegé-
 nek 330

Tárja ki nagy kebelét; az erek nedvtől dagadoznak;
 Bátran bízik a sarj a megújult Nap melegében,
 A fakadó szőlő sem tarthat a déli szelektől,
 Sem pedig északi szél-hajtotta kemény zivatartól;
 Kis rügye bimbózik s nekiindul a lombosodásnak. 335
 Azt hiszem, ily ragyogó napokat látott a világ is,
 Amikor a földnek szép fejlődése megindult:
 Egy kikelet volt az, kerek e föld színekikelet volt,
 Mert a hideg szeleket mérsékelgette az Eurus;
 Ekkor már barmok seregére süttött le a napfény 340
 És földből született emberfaj ütötte fejét fel;
 Erdőség vaddal gyarapult, csillaggal az égbolt.
 És ez a zsenge világ úgy bír meg most is a bajjal,
 Hogy tartós pihenője van a hideg és a meleg közt
 Jóságával az ég oltalmazván meg a földet. 345

Hátra van az, hogy amint beszorítod a földbe a
 vesszőt,
 Megtrágyázd, azután ne feledd el jól betakarni
 És likácsos köveket s csigahéjakat is beleásni;
 Mert ezeken megy alá az esővíz és levegő is
 S életerőt nyer majd a növényzet; sőt akad ember; 350
 Aki követ s testes cserepet rak bőven a földbe,
 Ezzel védi a fát, ha egészen előnti a zápor,
 És ha a tikkasztó Kutya felhasogatja a földet.

A kicsi ültetvény talaját gyakrabban egyengesd
 — Arravaló kétágu kapád — le egész gyökeréig; 355
 Még az ekét se kiméld, hadd szántsa fel és a sorok közt

Hadd járjon nehezen birkozva a földdel a jármos.
 Tégy a tövek mellé nádszárat, tégy sima vesszőt
 Vagy kőrisfa-karót vagy egyéb támaszra való fát;
 Ebbe kapaszkodván nevetik szélvésznek a mérgét 360
 S fokról-fokra tovább feljutnak a szil tetejére.

Míg nagyon is fiatal hajtásai vannak a tőnek,
 Meg kell kímélnünk; s ha magasra feszül is az ága
 Nékieresztett tág kantárral törve az égnek:
 Békén hagyd a kacort, ha nagyon jól vágna is;
inkább 365

Ujjaddal csipegeds, úgy ritkítgassad a lombját.
 Majd ha erőre kap és már általölelte a szilfát,
 Akkor törd le fejét, akkor vágjad le a karját,
 (Addig a kés nem jó neki,) akkor nyúlj a keményebb
 Észközhöz, zabolázd, ne kiméld a felesleges ágat! 370

Szőlőnket kerítés védelmezi állatok ellen,
 Főkép míg fiatal s meg nem birkozhat a bajjal;
 Tél hidegén meg a nyár melegén kívül veszedelme
 Minden időn a bivaly s a fogát feni rája a kecske;
 Benne a torkos üszők s juhok is kedvükre legelnek. 375
 Télen a zúzmara, fagy, mely megdermeszti a földet,
 Nyáron a nagy hőség, mely a sziklát megtüzesíti,
 Nincsen olyan káros, mint mérge a kecske fogának
 És harapása után maradó jel a nyílt seb a tőkén.
 Vérit e bűne miatt vesszük. Bacchusnak ajánlva, 380
 S innen eredve került színpadra a drámai játék;
 Falvakon általuton játszókról részére Athénben
 Díjul is ezt tűztek ki; azok vígan poharaztak
 S künn a mezőn olajos bortömlőjükre szökelltek.
 Italiába került ivadéka a trójai népnek 385
 Szint' így jár pajzán dalokat zengvén faragatlan
 Versekben s háncsból álarcokat öltve ijesztget;
 Vidáman szólít neveden, Bacchus, s kicsi képed
 Széljátékra fenyők magasabb ágára akasztja.
 És ez okért serdül fel bő áldással a tőke 390

A mély völgyek ölén s magasabb lejtőin a hegynek,
 Ahova csak gyönyörű arcát fordítja ez isten.
 Rajta tehát, adjunk hálát a mi Bacchus atyánknek
 Szép honi énekkel s a gyümölcsös tálba kaláccsal;
 Oltárához a bak szarvánál fogva kerüljön 395
 És mogyoró-nyárson süssük tüdejét meg a máját!

Dolga egyéb is akad gondos szőlőművelőnek,
 Ebből nincsen elég sohasem: hisz mindenik évben
 Háromszor-négyszer kell felhasogatni a földet
 Szüntelenül törvén kapafokkal a durva göröngyöt; 400
 Lombjait is meg kell ritkítani; nincs soha vége
 Ennek a munkának, mikor évről évre megújul.
 Késő ősszel, amint lombját hullatja a tőke,
 Mert hideg északi szél leveles díszét leszakítja:
 Gondját már a jövő éven jártatja a gazda: 405
 Szorgosan és okosan fontolja a tennivalóját
 S a letarolt vesszőt nyesi Saturnus kacorával.
 Ássa fel elsőnek földjét, szedegesse karóját,
 Gyűjtsa be rőzséjét: de utolsónak szüreteljen!
 Kétízben terül a szőlőre borúlatos árnyék, 410
 Kétízben veri fel sűrű burjánnal a gyim-gyom;
 Sok munkát ad ez is; dícsérheted itt a nagyobbbat,
 Ám a kicsit műveld! Hozzája karónak az erdőn
 Vágd az egértöviset, folyamok partján meg a nádat,
 Vagy pedig a fűznek vesszőivel üsd el a gondját! 415
 Kész lehet a kötözés, ne legyen bár dolga kacornak,
 És a sorok végén már dalra fakadhat a gazda:
 Egyre törődnie kell a talajjal, a porhanyitással,
 És ha megért is a fürt, árthat neki Jupiter ujja.

Mind ennél kevesebb munkával jár az olajfa; 420
 Ennek ugyan sem a görbe kacor, sem a sok kapa nem
 kell:
 Csak gyökeret verjen s napfényre kerüljön az ága;
 Egy kapavágástól elegendő nedves a földje,
 És ha fel is szántod, bőséggel hozza gyümölcsét.

Igy gondozz a szelíd Békének kedves olajfát! 425

Más termő-fák is, ha eléggé törzsökösödtek
 És megerősödtek, mihamar felnőnek az égig
 Mind a saját erején s nem kell nekik emberi munka.
 Így szaporodnak a fák meg a bokrok szerte az erdőn:
 Som pirosul művelés nélkül, madarak lakomája, 430
 Kék csigacsőt szedhetsz, fáklyára valót ad a fenyves,
 Tűzre veted s ragyogó fény támad az éji sötétben.
 S mégis az emberek oly kevesen gondolnak a fára!
 Mit szaporítsam a szót a nagyokrul? A fűz, a rekettye
 Lombot ad a nyájnak, vele hús árnyat nyer a pász-
 tor, 435

Megfelelő kerítést ad a kertnek, mézet a méhnek.
 S mily gyönyörű látvány ama sokpuszpángu Cyturus
 S a naryxi szurok-fenyvek ligetét mily örömmel
 Nézhetjük, pedig ott se visel rá gondot az ember!
 Még a gyümölestelenül maradók is a Caucasus
 ormán, 440

Fák, amiket zúgó szelek ostroma tör le, sodor le,
 Hasznosak egyben avagy másban: fenyű kell a hajó-
 nak,

Házépítéshez kitűnő fa a ciprus, a cédrus;
 A szekerek kerekét, küllőit a földműves ebből
 Kapja, hajók öblös fenekét szintén ezek adják. 445
 Fűznek a vesszőjét használjuk, szilnek a lombját,
 Som jó dárdanyelet kínál, még jobbat a mirtus,
 És az arab tiszafák ágát hajlítja meg íjnak.
 A gyaluval simított puszpángot, a jó puha hársat
 Éles vésővel sokféle alakra faragjuk. 450
 Könnyű égerből faragott kis csónakok úsznak
 A rohanó Paduson; tölgy kérgéből van a kaptár
 S tölgy odvában elég jó helyre találhat a méhraj.
 Ekkora volt-e, amit maga Bacchus adott, az ajándék?
 S Bacchus elégszer a bűn szerzője is; ő dühösíté 455
 S vitte halálba Pholust, Rhoecust, centaurt vala-
 mennyit,
 S Hylaeust, aki a lapithákhoz vágta a kancsót!

Boldog földművelő, ha te tudnád, mennyire boldog
 Életet élsz te, kinek nagy messze a harc viharától
 Jóságos földünk maga adja a könnyű megélést! 260
 Nincs gögös palotád magas ajtókkal, miken által
 Hajnali üdvözlők hada rajzik végig a házon;
 Nem bámulja a nép teknősdíszű remek ajtód,
 Nincs aranyöltözeted, nincs drága corinthusi érced,
 Hószín gyapjúdon nincs bíbora Assyriának, 465
 Illatozó fahajat nem avatsz bele színolajodba;
 Ám a tiéd a nyugodt, a csaláldság nélküli élet,
 Tágas birtokon jólétnek a kelleme árad;
 Van hűvös völgyed, pompás tavad és kies erdőd,
 Szunnyadozás közben jut a méla kolomp szava
 hozzád; 479

Hegy-völgy rengetegén a vadak sokasága tanyázik,
 Edzett gyermekeid kisigényűek, istenimádók
 S tiszteli mind a szülőt; az Igazság nálatok élte
 Szép idejét, mielőtt végkép elhagyta a földet!

Engem a mindennél drágább múzsák kegye áld-
 jon, 475

Kiknek az oltárán égő szeretettel adózom;
 Ők tárják fel előttem a csillagos égnek az útját,
 Holdnak a járását meg a Nap többféle fogását;
 Innen a földrengés meg az is, hogy a tenger a parton
 Túlesap, amint dagad, ám az apálykor visszahúzód-
 dik; 480

S mért siet a Nap tél idején le az Oceanusba,
 És hol időz, hogy olyan későn kel ilyenkor a hajnal.
 Ám ha a természet könyvébe hiába tekintek,
 Mert lassú a szivemben a vér s nehezen fog az elmém:
 Hadd teljék örömem rétben, vízjárta virányban 485
 S erdőt kedvelljek, ha nem is jár vele dicsőség!
 Ó spercheusi völgy s mulató-helye spártai nőknek,
 Taygetos: ki visz engem a Haemus hűvös ölébe,
 Ahol rám nagy fák gyönyörű árnyéka borolna!
 Mily boldog lehet az, ki a dolgok okát kitalálván 490

A kérlelhetlen végzettel mit se törődik
 És nem fél a falánk Acheron hullámainál sem!
 Ámde az is boldog, ki mezők védőit imádja:
 Pant, azután az öreg Silvanust s erdei nimfát.
 Nem csábítja magas hivatal, fejedelmi palást sem; 495
 Nem hat rája irígy testvérek pörlekedése,
 Az se, hogy a pártos dák indul a nagy Duna mellől
 S hogy Rómánk mit akar s birodalmak mint düle-
 deznek.

Kész a segítséggel, nem irígykedik a vagyonosra;
 Megszedi termését, földjén betakarja az áldást, 500
 Amit az isten adott; nem avatkozik a jogügyekbe
 S távoltartja magát a piactól s pörlekedéstől.
 Van, ki a vak tenger hullámira bízsa a sorsát,
 Fegyvert fog s idegen fejedelmektől nyeri zsoldját;
 Ez hona ellen tör, pusztítja az otthoni tűzhelyt, 505
 Hogy serlegből igyék s bíbor-nyoszolyában aludjék;
 Más aranyat gyűjtven álmatlanul őrzi a kincsét;
 Szónoki hírt keres az vagy a színpadi tapsra sovárogo,
 Amikor ottan a nép s az atyák mind néki adóznak;
 Ismét más a rokonvér-ontásban leli kedvét 510
 Számkivetésre cserélve hazát és kellemes otthont,
 Hogy fedelet majd más nap alatt idegenbe keressen.
 Nem tesz a földművelő egyebet, csak szántja a földjét:
 Így szolgálja honát ebből tartván kicsi házát
 És munkája után így lesz szép nyája, tinója. 515
 Szüntelenül csak gyűjt: megrakva gyümölcssel a fája,
 Nyája vigan szaporul, kénéje halomba rakódik,
 Mert a barázda fizet bőven s megtölti a magtárt.
 Eljön a tél: olajat sajtol sicyoni bogyóból,
 Áfonyos erdőtől hazatér sertése a makkról; 520
 Összel a földre terül sokféle gyümölcs; a hegyoldalt
 Már szüretelni lehet, hisz a nap megaszalta a szőlőt.
 Kedves gyermekeit veszi öltre, becézi az asszony,
 Tiszta szemérem a háztájéka családja körében;
 Megfeji szép tehenét, hízott kecskéje a réten 525
 Vigan játszadozik s szarvával bökdösi egymást.

Ünnepet ül immár gazdánk leheverve a fűbe,
 Tűz van az oltáron, poharat koszorúz a családja
 Aldozatul teneked, Bacchus; versenyre sietnek :
 Szil tetejében a célt ki találja előbb a nyilával. 530
 Majd nekigyürkőznek nagy erővel kelve birokra.
 Így éltek hajdan nemes éltet a régi sabínok,
 Romulus és Remus; így gyarapult Etruria naggyá.
 Róma is ekként lett a legislegszebb a világon,
 Úgy hogy hét halmot várként zárhat be falával. 535
 Jupiter országlása előtt, amikor nem akadt még
 Ember olyan, ki tinót vagy üszőt vágjon lakomára:
 Saturnusnak aranykora volt ily boldog a földön;
 Nem szólt akkoriban kürt szózata hareriadóra
 S nem vertek vashól kardot kalapálva az üllőn. 540
 Ámde nagyon nagy kört jártunk paripánkkal a
 pályán,
 Füstölgő nyakukat jó lesz pihenőre bocsátni.

III.

Rólad is énekelek, te dicső amphrysusi pásztor,
Rólad is, égi Pales, s ti Lycaeus berke, folyói.
Sorra megírták már, ami alkalmas pihenőben
Jó olvasnivaló: ki ne ismerné a kegyetlen
Eurystheust, vagy Basirist rémálmodzatával? 5
Újság vón-e Hylas, a fiú, vagy a delosi Lato,
S Hippodame a szegény elefántesont-vállu Pelopsszal
S tűzparipájával? De nekem más mostan a célom:
Győztesként akarok felszállni a földről az égbe;
Én fogom elsőként áthozni, ha éltet az isten, 10
Visszajövet majd a múzsákat az aoni béréről,
S elsőként nyújtok neked át idumaeai pálmát,
Mantua; márványból szép templomot állítok ottan
Zöld pázsit közepén, hol a Mincius átkanyarogván
Szép fiatal náddal pompásra szegélyzi a partját. 15
Caesar lesz közepén, az övé lesz majd ez a templom,
Tiszteletére tyrusbeli bársonyban fogok ottan
Hajtani győztesként száz négyfogatút a folyóhoz;
Alpheust s ligetét Nemeának mind odahagyván
Szíjas ököllel vív s versenyt fut egész Görögország. 20
Jómagamat fejemen díszítve olajkoszorúval
Áldozok; úgy örülök máris, hogy az ünnepi népet
Körbe magam vezetem nézvén a tuloknak a vérét
S azt, hogy változik át elfordítással a színpad
És hogy húzzák fel beleszótt brítannok a függönyt. 25
A kapu egy szárnyán művészi arany s elefántesont
Hirdeti, hogy Ganges népét leigázta Quirinus;
Másikon a Nilus. mely nagyra dagadt meg a vértől,
S oszlop a zsákmányúl ejtett ércorru hajókból.
Rajta lesz Ázsia sok meghódolt vára, Niphates, 30
Rajta a parthus, amint menekül s nyila visszalövéldöz;
Rajta az ellentől kicsikart két győzelem- emlék
Két csatatér mezején kettős diadalmenetelben. 33

Félve tekinti meg ott az Irígy ama bőszi furiákat, 37
 Cocytus folyamát, Ixiont szörnyű keréken
 Kígyóstul, s aki vég nélkül gördíti a sziklát. 39
 Bent eleven szobrok, mikhez Paros adja a már-
 ványt: 34

Jupiterig vihető ivadéka Assaracusnak, 35
 Tros atya és a mi ősi Trójánk szerzője, Apollo.
 Mink ezalatt nimfák járatlan berkibe járunk, 40
 Maecenas, ha nem is könnyű lesz most a parancsod.
 Nélküled a lelkem nem törne magasra: sícsünek!
 Hallom a sok hangot, csalogat vele már a Cithaeron,
 A Taygetus ebét, epidaursi ló nyelését;
 S mindez a hívó hang százszor visszhangzik az
 erdőn. 45

Majd azután Caesar diadalmas harcai jönnek;
 Oly sok századon át fogom én terjeszteni hírért,
 Mint a dicső Caesart Tithonus, az őse, előzi.

Hogyha lovaddal akarsz versenyben Olympia síkján
 Pálmát nyerni s erős tulkot szántásra nevelni: 50
 Jó anya-állatokat válassz legelőbb. Ha tehen kell,
 Legjobb lesz, amelyik vastagnyaku, homloka széles,
 A nézése komor, térdéig csüng a tokája,
 Mindene nagy, főként nagy az oldala, lábai szintén;
 Görbült szarva alatt meg a két füle durva bozontos. 55
 És kedvemre való, ha fehér folt van a bőrén,
 Fél is a járomtól s gyakran használja a szarvát,
 Hogyha egészbe magas, bikaformájú, nagy a teste
 S lába nyomán hosszan le a földet sepi a farka.
 Négy év múlta után s legkésőbb tíznek előtte 60
 Tíri Hymen láncát és végzi sikerrel az ellést;
 Később már nem igen fog szántani, sem szaporodni.
 Szóval, amíg fiatal marhádban pezsdül az élet,
 Küldjed rája bikád idején áldozni Venusnak,
 Hogy frissel pótolj jószágodnak fogyatékát. 65
 Mert ami jó napot ér a halandó, elfut előle,
 S nyomban eléri szegénységet a betegség s terhes öregség:

Küszködik és a halál irgalmatlan viszi sírba.
 Mindig akad néhány, mit ajánlatosabb kieserélni,
 Mindig pótoljad, nehogy aztán valljad a kárát; 70
 Évről évre előzd meg a bajt, tartsd rendben a csordát!

Epp így válasszad ki a ménesből is a jobbat.
 Azt, akinek később a tenyésztés lesz hivatása,
 Tervszerű gonddal kell mindjárt kezdetbe nevelni.
 A jóvérű csikó a mezőn mindig magasabban 75
 Hordja fejét, könnyed léptekkel rakja a lábát,
 Mindig előre siet, beleugrik bátran a vízbe,
 S bár sose látta előbb, nem fél rálépni a hídra,
 Nem várt zörgéstől nem ijed. Nyaka ég fele nyúlik,
 Kis feje van, karcsú hasa, szép domborzatu háta, 80
 Duzzad az izmoktól szügye; pej vagy szürke a leg-
 szebb,

Már a fehért, a fakót sokkal kevesebbre becsülöm.
 És mihelyest valahol távol megcsörren a fegyver,
 Hegyzi fülét, ideges, reszket, nincsen maradása,
 Fúvó orrlíkain telivérének tüze lángol. 85
 Hosszu sörénye lenyúl és verdesi jobb szügye táját;
 Két ágyéka között kimagaslik a háta gerince,
 Lába kapál s dobogón hasogatja patája a földet.
 Épp ilyenek voltak Pollux lova, Cyllarus, egykor,
 Messze Amyclaeen, s a görög költőknek a lantján 90
 Marsnak, Achillesnek kocsijába fogott paripák is;
 Sőt maga Saturnus, hogy rajtakapá felesége,
 Sebtibe éppen ilyen paripává lett s menekülve
 Száguldott hangos nyerítéssel a Pelion ormán.

Ezt is, amint nehezül, beteges vagy már tehe-
 tetlen, 95
 Otthon fogjad egyéb munkára, kivált ha kivénült,
 Még ha elég gyakran kergette is egykor az ellent, 120
 Epirust vagy az ősi Mycaenet vallja honának,
 Vagy Neptunusig is viszi fel büszkén a családfát. 122
 Vénnek nincs tüze már, nehezére esik hivatása, 97

Nem kell néki Venus; ha meg olykor erőlteti mégis,
 Bár azelőtt vágytól tüzesen hajtotta a vére,
 Hasztalanul tombol. Vérére, korára tekints hát, 100
 Apja meg anyja ki volt? van-e más efféle előnye?
 Bántja-e őt a kudarc? örül-é, ha jutalma a pálma?
 Nézd csak, amint korlát mellől kirobog kocsijával
 Versenyt futva, mikor végig száguld a mezőnyben,
 Büszke remény viszi őt vagy reszket az aggodal-
 lomtól! 105

Mind a kocsis paripát biztat, kiereszti az ostort,
 Tágul a kantárszíz, röptébe tüzet fog a tengely;
 Most lehajol, de megint fölemelkedvén a magasba
 Szinte szelek szárnyán úgy látszik, mintha repülne;
 Nincs maradás, pihenés; porfelhő száll fel a föld-
 ről, 110

Átizzasztja habos fúvása utána futóknak,
 Annyira hajtja a vágy diadallal nyerni a versenyt!
 Hajdan Erichthonius kezdett kocsijába befogni
 Négy lovat és ura lett a vadul rohanó kerekeknek.
 Később a lapithák lovukon zabolával ügetve 115

Körbe futottak, utóbb rászoktattak katonát is
 Ülni lovon s teljes fegyverben ügetni kevélyen.
 Szép is mindkettő, s a lovásznak dolga vigyázni,
 Hogy fiatal, okosat válasszon s fürge futásút. 119

Mindezeket tudván, a szokott párzás idejére 123
 Arra szemelt paripád gondozd, hizlaljad erősen,
 Aki vezérmén lesz meg a férj jogait gyakorolja. 125
 Vágj neki jó szénát, tönkölyt, idejében itassad,
 Élvezetes dolgát így végezi teljes erővel;

Mert máskép a csikó megsínyli, ha apja sovány volt.
 Ám az anyát annál vékonyabb tartással apasszad,
 Hogyha erőt vesz rajta az ismeretes nemi ösztön: 130

Csak szűken lásd őt el az enni-, meg inni-valóval;
 Hadd fáraszsa futás és hadd izzassza a hőség,
 Amikor a szérűd nyög a lármás cséphadarótól
 S a Zephyrus szárnyán repked szóráskor a polyva.
 Így leszen alkalmas, ha nem áll útjában a hízás, 135

A nemzés mezején; méhét ne dagassza kövérség,
Nyelje mohón a magot s mélyebbre szorítsa magába!

Később hagyd az apát s kímélve törődj az anyával.
Néhány hónap után, amikor nagyon érzi a terhét,
Nem szabad engedned, hogy igás-szekeret vonogas-
son, 140

Árkokat ugráljon, futvást szedegesse a lábát,
Vagy pedig úszással bajlódva gyötörje a testét.
Csendes völgynek ölén jártasd a folyó közelében,
Zöld pázsit legyen ott mohosult fák közt legelője
S kellemes árnyékot hűvös barlangba találjon. 145
A Silarus partján, Alburnus tölgyligetében
Csűf bőgöly rajzik, neve római nyelven asilus,
Oistroznak hívják görögül; csípős a fulánkja,
Szinte ijesztőn zsong, hogy szertezavarja a nyáját;
A megijedt marhák bőgése az égre kiált fel 150
S végig zúg az apadt Tanager partjáig az erdőn.
Ily legyeket küldött féltékenységibe Juno
Io ellen, akit maga formált által üszővé.
Távol tartsd e gonosz féreg mérgétül a vemhest,
S forró nyár idején, amikor dühe nő a meleggel, 155
Reggel s este felé engedd legelőre a nyájad!

Jó ellést követőn gondunkat a borjura vetjük.
Bélyegző-vasadat rásütve előre jegyezd meg,
Melyiket engeded a fajtát szaporítani bikának;
Egy áldozni való, más szántani fog, mire felnő, 160
Feltörvén a kemény parlag földjét az ekével.
Többije hadd menjen vígan legelészni a rétre.
Amelyiket közülök nehezebb munkára jelölted,
Borju-korában kezd szektatni s igába betörni,
Míg fiatal, könnyen tanul és fog rajta a szép szó. 165
Elsőben vesszőfonadékot köss a nyakára,
Majd amikor nyaka már szabadon megszokta a gyűrűt,
Kösd egymáshoz a két jószágot e nyakbavetővel
S szoktasd rá azután, hogy lépést járni tanuljon.

Megteheted később, hogy könnyű szekérbe fogod
 be, 170
 Úgy hogy a nyom se igen látszik meg utána a porban;
 Végre vasas-kerekű, ragyogó bükk-tengelyű, súlyos,
 Megterhelt szekerek bátran csikorognak utána.
 Közben a gyenge tinót ne csupáncsak holmi füvekkel
 Tápláljad, fűz lombjaival vagy kákalevéllal: 175
 Adj kézzel szakított veteményt neki és ne csak arra
 Nézz, hogy a sájtárod tele tölthesd ősi szokásból,
 Sőt inkább az egész tejet a kicsi borjura szánjad.

Szép hadi-mént katonák számára nevelni ha kívánsz,
 Vagy versenyparipát, mely győzzön Olympia sík-
 ján 180

Száguldó kocsiban nagy Jupiterünk ligetében:
 Első dolga legyen megszokni a harc riadóját,
 Fegyver csörgését, forgó kerekek robogását
 S ölba sem elpihenő zörgésit erős zabolának;
 Kedvre derüljön, amint nyájas szóval keresed fel, 185
 És ha nyakát kezded szeliden veregetni, örüljön.
 Ezt pedig akkor kezd, amikor megválnak a tejtől;
 Símogatás közben puha féket húzz a fejére,
 Míg kicsiny és reszket s erejének nincs tudatában.
 Esztendő múltán, ha negyedfű-korra jutott el, 190
 Kezdje a körbefutást, legyen a lépése szabályos,
 Döngjön alatta a föld, szaporán szedegesse a térdét,
 Hadd fálassza magát; majd nékieresztve a féket
 Száguldjon levegőt kapkodva keresztül a síkon,
 Szinte repüljön a ló, hogy lába se érje a földet! 195
 Mint mikor északi szél kerekedve az északi sarkról
 Seythia téli egét száraz felhőkbe borítja,
 Megborzong a kinőtt vetemény, hullámszik a róna,
 Zúg a nagy erdőknek végigszántott koronája
 S nagy hullámokban csap a zajgó tenger a parthoz: 200
 Úgy repül át a mezőn, úgy korbácsolja a tengert.
 Ily lovad Elisnek mezején könnyen jut a célhoz,
 Bárha beléizzad s véres tajték van a száján

S belga kocsit jobban húzhat, nyaka még nem is érzi.
 Végre ha már derekát beadá, jóféle takarmány 205
 Bőségén hízzék: ha előbb kezd hízni, szilaj lesz,
 Hasztalanul szoritod, percig sem tűri az ostort
 S szája se nyílik majd a kemény, a fogas zabolára.

Semmilyen eszköztől jobban nem nő erejében,
 Mint ha nem érzi Venust s tüzelésit a vak szerelem-
 nek; 210

Egyremegy az, ha barom vagy ló nevelése a célunk.
 Éppen azért a bikát jó messzire elkülönítik
 Túl hegyeken, vizeken valamely csendes legelőre,
 Vagy tele jászolhoz kötözik berekesztve az ólba.
 Gerjedező erejét a tehén látása fogyasztja, 215
 Úgy elbűvöli őt az üsző, hogy néki az erdő
 Nem kell már, legelőt se akar; sőt ráveszi arra,
 Hogy versenytársak szarvukkal vívjanak érte.
 Békében legelész az üszőcske a silai erdőn,
 Ők pedig egymásnak rontván bőszen tülekednek, 220
 Megsebesülnek, a vér feketén csorg róluk a földre,
 Szarvuk szüntelenül öklelven iszonyu bögés
 Hangzik az erdőben felferve a tágas Olympust.
 Egymással soha már meg nem férnek s a legyőzött
 Lassan vánszorog el sose látott messze vidékre. 225
 Bánja, hogy úgy elbánt vele gőgös társa, a győztes,
 S hogy bosszúállás nélkül vesztette szerelmét;
 Visszatekint s búsan válik meg előbbi honától.
 Am erejét ezután gyakorolva a bosszura gondol,
 Minden alom nélkül pusztán a kemény köveken hál 230
 És tüskés gallyal s éles sással veri éhét.
 Megkísérli magát két szarván töltve haragját,
 Döngeti a fáknak derekát, levegőbe is öklel
 És felhányja a port, úgy készül az új viadalra.
 Végre ha visszajutott lassan gyűjtött erejéhez, 235
 Rajtaüt és nekiront a gyanútlan hajdani társnak,
 Mint mikor a tenger hátán tajtékzik a hullám
 S egyre nagyobb, amikor közelébe jutott el a partnak,

Zúgva, morogva törik meg a sziklán s hegy magasából
 Omlik a mélybe alá, forrong odalent, tarajával 240
 Felveri a tenger feketés fövenyét a magasba.

Minden a föld kerekén, legyen ember avagy legyen
 állat,

Éljen a tengerben vagy földön avagy levegőben,
 Mind eme tűzbe rohan, mert mind szerelmnek a rabja.
 Amikor ez rájön, kölykét odahagyva oroszlán 245
 Szerte bolyong, morcos medvék kárt tesznek az erdőn
 S emberi életet is sokkal jobban fenyegetnek;
 Akkor mérges a kan s akkor veszedelmes a tigris;
 Vesztire jár egyedül Libyában ilyenkor az ember! 249
 Elrohan és agyarást fenyén a sabinusi sertés 255
 Lábaival turkál, fához dörzsölgeti testét,
 Ezzel is, azzal is edzi magát a szerelmi sebekhez.
 Hát a hiúz, Bacchus kedvence, az eb vagy a farkas 264
 S békés szarvasok is mily harciasak, ha szeretnek! 265
 Hát az az ifju, kinek csontjában is ég a szerelme! 258
 Ott úszkál vagy evez későn a világtalan éjben
 Bősz, haragos tenger tornyos hullámain egyre; 260
 Dördüll az ég, a habok zúgása a szirten a visszhang;
 Hasztalanul hívják, várják haza árva szülői,
 A szűz meg belehal, mert kedvese ott vesz a vízben. 263
 Nézd csak a mént: remegő testét láz futja kereszt-
 tül, 250

Hogyha az ismeretes szag az orrához jut a széllel;
 Semmi se néki a fék, s ha vered, nem is érzi az ostort,
 Szemberohan hegygel, szakadékkal, vízzuhataggal,
 Sőt kősziklákat sodró patakon sem akad fel! 254
 Annyira feldühödött egy sem volt, mint ama kan-
 cák, 266

Amelyeket Venus úgy átjárt, hogy nékivadulva
 Gazdájuk, Glaucus, testét darabokra szakítván
 Gargara, Ascanius földjéig hajtja a vágyuk,
 A hegyet átrepülik s a folyót átúszva rohannak. 270
 Ott a belül folyton lappangó lángra tavasszal,

Amikor a csontban frissülve kering a melegség:
Mind Zephyrus felé néz szájtátva a sziklatetőkön,
Szívja a langy szellőt, s ime nagy csodaképen a
széltől

Megtermékenyülön, (köze sincs hozzájuk a mén-
nek,) 275

Száguldznak bérce-völgyön s valamennyi nyugatra,
Nem tefeléd Eurus, nem is a napkelti vidékre,
Nem tefeléd, Boreas, Caurus, nem is arrafelé, hol
Sűrű, sötét felhőt s zivatart hoz a földre az Auster.
Hippomanes nevu nedv csepeg a kancából ilyen-
kor, 280

Pásztorok így nevezik, veszedelmes fajta varázsszer;
Ront ez a hippomanes, amiért is a mostoha gyűjti
Mindenféle füvek s bűbajos igék közepette.

Elrepül ám az idő, repül és nem tér soha vissza,
Míg a csodás szerelem dolgába merült el a lelkünk. 285
Ennyit a jószágról; most másfelé járjon a gondunk:
A gyapjas juhon és a bozontos szőrzetű kecskén.
Lesz vele dolga elég, de jutalmat várhat a gazda.
Nem tudom, ezt a nehéz, nagy tárgyat győzőm-e
szóval,

S másrésről, amilyen kicsi, méltó lesz-e a dalra? 290
Amde a Parnassusnak e járatlan mezejére
Szólit a vágy, kedvem jött járni a réten, amelyre
Római út sohasem vezetett még Castaliához.
Égi hatalmu Pales, most, most ihlesd meg a lantom!

Födolog itt az akol; lágy almon jó puha fűvel 295
Tartsd juhod addig, amíg el nem jön a lombot adó
nyár;

Hints a kemény földön szalmát, polyvát elegendőt,
Hogy kicsi báránykád az erős tél meg ne fagyassza,
El ne gyalázza a rüh s köszvény ne gyötörje a lábát.
Halld e tanácsomat is: jól lássad el áfonya-gallyal 300
S minden időben friss vízzel kínáljad a kecskét;

Télire jó aklot készíts a gonosz szelek ellen,
 Délnek nézzen az és nap süsse, mikor hidegével
 Vízöntő hava jő el, hogy berekessze az évet.
 Nem kevesebb gonddal jár fölnevelése, de aztán 305
 Nem kevesebb a haszon se, habár a miletusi gyapjút
 Drágábban fizetik belefőzve a tyrusi bíbort:

Ez szaporább jószág, s nagy előnye a tejbeli bőség;
 Mert mennél jobban dagadoz dézsád a fejésnél,
 Ujjad alatt annál örömebb adja tejét le. 310

A cinypsi bakot szintén megnyírja az ember;
 Hosszu szakállából s borzas szőréből a pokróc
 Táborozásra való s a hajós-népség takarója.

S mily kisigényű: megél a Lycaeus rengetegében
 Kősziklát szerető bokrot, cserjét legelészve; 315

Estefelé hazatér valamennyi saját kicsinyével
 Duzzadt tögye miatt nehezen hágván a küszöbre.

Éppen azért, mert ily kicsiny emberi gondra szorul-
 nak,

Övd valamennyit a tél hidegétül, a szélkül, esőtül;
 Lásd el a tél folyamán bőségesen ennivalóval, 320

Adj neki lombos gallyt, ne kiméljed tőle a szénát.

Ámde mikor Zephyrus szárnyán beköszöntve a szép
 nyár

Ezt is, amazt is a zöld pázsitra hívón csalogatja:

Hajnali csillagnak keltén jókor legelésszen,

Amikor a réten még csillog a reggeli harmat 325

És legjobban esik kedvére füvellni a nyájnak.

Négy órát töltvén, amikor meggyűlik a szomszár

És a tücsök panaszát visszhangoztatja az erdő:

Hajtsad a kúthoz a nyájt, vagy a tó partjára tereljed,

Töltsd meg a tölgyvályút, hogy kedvire oltsa a szom-
 ját. 330

Délhőség idején árnyékos völgybe bocsássad

Jupiterünknek erős, nagy tölgye alá, vagy a cserfa

Szent ligetébe, ahol terebélyes egekbe törő fák

Lombkoronája sötét árnyékba borítja az erdőt.

Később újra itasd meg, azontúl hadd legelésszen, 335

Míg nem szállt le a nap, melegét hűsíti az alkony,
 Áldott harmat hull le a fák levelére a holdból
 S hallod a jégmadarat vagy a tengelicét a bokorban.

Zengjem-e, mint élnek pásztornépek Libyában,
 Ott, hol imitt vagy amott ha találhatsz emberi kuny-
 hót? 340

Gyakran egész éjjel, nappal, sőt hónapon által
 Jár s legel ottan a nyáj sívár, végnélküli pusztán;
 Semmi akol, csak a pusztta mező! Ha a pásztor elindul,
 Mindene véle megyen: jó sátra, családbeli szentje,
 Fegyvere, cretai tegze, derék, jófajta kutyája. 345
 Felszereléssel jár, mint Róma serény katonája,
 Hordja nehéz terhét, s amikor még senki se hinné:
 Ott van az ellen előtt csatakészen, tábori rendben.

Más Scythiában a nép, más ott a meotisi tenger
 És fővenyét kavaró hulláma a szőke Dunának 350
 Ott, ahol a Rhodope délről észak fele nyúlik.

Bezzeg az istállót nem igen hagyhatja a jószág,
 Mert füvet a réten, lombot fán úgy se találna:
 Hófúvás lepi el, zord jéghegyek állnak a síkon,
 Oly magas ottan a hó, hogy hat-hét rőfnyire felnő. 355

Mert örök ottan a tél, valamint örök a szele, Caurus.
 Ottan a sárga homályt soha nem töri által a napfény,
 Akkor sem, ha magas delelőre siet paripája,
 Akkor sem, ha leszáll kocsijával az Oceanusba.

Hirtelen összeverődnek a jégtáblák a folyóban, 360
 Vaskerekű kocsik is bizton járhatnak a hátán,
 Társzekeret bír meg, hol előbb csónakkal eveztek.

Megreped ottan az érc, a ruházat ráfagy a testre,
 Fejszével vágják ott télen a bort darabokra,
 A tavak is jéggé merevülnek egész a fenékig, 365

Jégesaposan meredez népének durva szakállá.
 Közben erős havazásba se vége, se hossza a télnek:
 Elvesz a kis jószág, a nagyobbak a hóba temetve
 Allnak, a sok szarvas meggémberedett a nyomasztó
 Fagy hidegében, alig látszik ki a szarva a hóból. 370
 Rájok ugyan nem kell sem hálóval, sem ebekkel

Próbálgatva, piros tollakkal ijesztve vadászni;
 Mert míg hasztalanul vergődnek a hó tömegében
 S isszonyuan bőgnek: leteríti a fejsze csapása,
 És a vadásznép nagy rialommal mind hazahordja. 375
 Mélyen a földbenyúló nagy barlangokban e népség
 Gondtalan életet él; sok tölgyet hordanak össze,
 S néha egész szilfát rakván a parázsra tüzelnek.
 Éjtszaka játékkal mulatoznak, sert iszogatnak
 S kedvre derülnek a borpótló vadberkenye-musttól. 380
 Északon ily vad nép lakik a Göncöl közelében,
 S télen a Rhipaeus viharos szele ellen a testét
 Barnás bőrből hevenyészett bunda takarja.

Gyapjú kedvéért igyekezz kikerülni a cserjét,
 Sulymot, bojtortjánt s a felette kövér legelőket; 385
 Tiszta fehér nyáját válassz ki, selyempuha szőrűt;
 Tiltsd el a kost, melynek feketéllik a nyelve, az ínye,
 Hajtsd el a nyájadtól, ha különben egészbe fehér is,
 Mert feketén foltos gyapjút kap utána a bárány:
 Jól nézz hát a mezőn végig s mást végy a helyébe! 390
 Ily kos képében csalt téged is Arcadiában,
 Pan isten, ha igaz, berkek mélységibe, Luna,
 És megsalt, amikor szívesen mentél be utána.

Hogyha tejet kívánsz: csigacsőt, lóhert szedegetve
 Töltsd meg a jászlaiddat s hozzá megsózd a takar-
 mányt! 395

Ettől jobban iszik, jobban megduzzad a tőgye
 S jobb lesz még a tej is, ha beléjut a sónak az íze.
 Jó, ha a már elválasztott gödölyét az anyától
 Azzal is eltiltjuk, hogy vasszegű szájkosarat kap.
 Ami tejet reggel fejnek vagy nappali órán, 400
 Abból vaj lesz; amit pedig estefelé, nap enyésztén,
 Reggel a városnak piacán árulja a pásztor,
 Vagy megsózva kemély gömölyét gyúr télre belőle.

Nem legutolsó gond a kutyák megválogatása.
 Spártai fürge kopót s őrzésre molossusi fajtát 405
 Tarts jól sűrű savón; ha ezek védői a nyájnak,

Tolvaj avagy farkas soha meg nem lepheti aklod
 S hasztalanul fenyeget hátból a hiberusi rabló.
 És ha vadászni akarsz az ilyen fajtájú kutyával,
 Felfer vadszamarat, nyulat, őzet a rengeteg erdőn, 410
 Bősz ugatásával kizavarja mocsárbul a vadkant,
 Völgyek ölén s hegyen át egyenest odahajtja elődbe,
 Szüntelenül esahol és hálódba szorítja a szarvast.

Jószagu cédrussal füstöld ki az aklodat olykor
 S ártalmas kígyót kergess el a gyanta szagával. 415
 Jászol alatt gyakran veszedelmes vipera lappang,
 Jó helye van neki ott s ki nem állja a fényt, ha za-
 varják;

Más kígyó is akad megbújva a ház közelében,
 Mely fene mérgével jószágod végveszedelme:
 Vedd a husángot elő, vagy kődarabot nosza kapj fel,
 420

S bár nagyon is fenyeget duzzadt nyaka és sziszegése
 Vágd bele; persze fejét féltvén menekülni igyekszik,
 Míg derekát, farkát úgy meglankasztja ütésed,
 Hogy lassú gyűrűt vetvén végsőt tekerődzik.

Van még egy veszedelmes fajta Calabria földjén, 425
 Melle nagyon magasan csavarul fel, pikkely a háta,
 Hosszu hasán piszkos foltok, ránézni is undok;
 Míg a megáradt víz széles mocsarakba verődik
 S míg az esőzéstől nagy a földnek a nedve tavasszal:
 A mocsarak partján lakik és istentelen éhét 430

Hallal meg brekegő békával elégíti bőven;
 Ám ha kiszárad a víz s nap lángja repesztí a földet,
 Partra siet, tüzelő szemeit forgatja dühödten,
 És veszedelmes lesz, mert bántja a szomj meg a hőség.
 Hej, ne keress csendes, lágy szendergést a szabad-
 ban 435

És ne legyen kedved fűben heverészni a dombon,
 Amikor a vedlése után megduzzad erőben,
 Vagy ha tojásit avagy kölykét odahagyva a lyukban
 Égnek emelve nyakát hármassal nyelvével ijesztget.

Most a betegségek jeleit s okait magyarázom. 440
 Ronda rühöt kap a juh, ha zimankós őszi időben
 Bőre is átázik, ha vacog foga télen a fagytól,
 Vagy nyírása után meg nem mosod a veritéktől,
 Vagy ha a túskebokor vagdalja szegénynek a testét.
 Tiszta folyóban ezért úsztatgatják a juhászok; 445
 Bukdácsolva merül be a kos, gyapjúja csuromvíz,
 S fürdik utána a víz sodrán csúsztatva a nyáj is.
 Vagy megnyírt testét az olajhab-seprűbe mártják,
 Vagy bekenik kénkő meg ezüst-tajték kenetével
 Sárga viaszt adván hozzája meg ídai szurkot, 450
 Csillát, fojtogató húnnyort s feketésszinű kátrányt.
 Ninesen azonban olyan jó orvossága e bajnak,
 Mint ha a késeddel kimetéled a vart gyökerestül;
 Mert úgy nő a fekély s terjed tova, mintha csak élne,
 Míg nem nyúl hozzá, hogy meggyógyítsa a pásztor 455
 S vesztegen ülve csupán istentől vár segedelmet.
 Sőt ha a baj behatolt a juhodba egészen a csontig
 S minden testrészét a betegség láza emészti:
 Fő, hogy a forróság mielőbb megszűnjön; ez okból
 Célszerűen jársz el, ha eret vágsz rajta a lábán, 460
 Mint ama bísalták szokták, meg a scytha gelónok,
 Kik Rhodopén s a geták mezején végig lovagolván
 Kanca tejét vérrel keverik, mikor inni akarnak.
 Amelyik oldalog és csak a hús árnyék fele ballag,
 Kelletlen csak a fű tetejét csipdesgeti lustán, 465
 Elmaradoz, vagy a rét közepén leterülve legelget
 S késő éj idején egyedül kullog be az ólba:
 Üsd le a bajt okozót, mielőtt a ragály veszedelme
 Rá nem tör, hogy utóbb végig fertőzze a többit.
 Annyi szeles zivatart sose láthat a tenger, amennyi 470
 Baj támadja szegényt; s amit elvisz, nem darabonkint
 Öldösi meg, de elég, hogy nyár idején beleessék:
 Hírmondó se marad se kidőlt nyájból, se reményből.
 Ismeri ezt, aki már odafent a nagy Alpok alatt járt
 S látta a Noricumot borító romokat s a Timavus 475

Elhagyatott völgyén illyrek puszta hazáját:
Sok napi járőföld üres ott s nincs pásztori élet.

Égi csapásként jött e vidék súlyos nyavalyája;
Nyári meleg perzselte a földeket ősz idejében,
Minden jószágot s vadat elpusztítva dühöngött; 480
Megrontotta a kór a vizet meg a rét legelőjét.

És nem is egy kinnal pusztultak; előbb tüzes égés.
Járta keresztül a nagy szomjúságtól lihegőket
És azután gennyes folyadék ömlött ki belőlük,
Ami a csontokat is megbomlasztotta idővel. 485

Megtörtént, hogy az oltáron várt készen a bárány
Általövezve fején a fehér gyapjú-köteléssel:
Összeesett, mielőtt munkába vehette a papság;
Hogyha pedig hamarabb beledöfte a kést, aki szúrta,
Hasztalanul tették a belét oltárra elégni, 490

Nem lehetett abból sehogy is jósolni jövendőt;
Mert a piros vérnek nyoma sem látszott meg a késen
És csak az undok genny csorgott le a földre a porba.
Itt a mosolygó rét közepén döglöttek a borjak,
Ottan a telt jászol mellett rogyadoztak a földre; 495

Majd a szelíd ebek is megvesztek, utóbb meg a sertés
Páráját lihegő torkán levegőbe köhögte.

Már a szerencsétlen győztes ló sem tud a lábán
Állani, nem kíván se füvet, se vizet, csak a földet
Rúgja kapálva, fülét leereszti, előnti a hőség; 500

Aztán meghidegül, mikor eljön az élete vége,
Bőre meg elszárad, hogy szinte keménynek is érzik.
Veszte előtt néhány nappal meglátszik a kórság,
Mely rohamost terjed s fenyeget gonosz indulatával;
Két szeme vérbe borul, lélegzete megnehezül már, 505

Egyre nyög és csuklik mély hörgéssel vonagolva,
Megfeszül a lágyék, feketén jön a vér ki az orrán,
Megdagadott nagy nyelve elállja a nyeldekélőjét.
Próbáltak szaruból boritalt juttatni beléje,

Azt hitték, ez az egy orvosság tartja meg éltét: 510
Csak méreggá vált az is, újra kitört a dühösség

S láz égette; mikor már-már megdögleni kezdett,
 (Óvjon ilyentül az ég s ellenségünkre bocsássa!)
 Pusztá fogával egész szétmarcangolta a testét.
 Nézd csak amott szántás közben gőzölg az ökörpár, 515
 Egyike összeesik s véres tajtékot okádva
 Végsőt hörg; a szegény szántó szomorún odaballag,
 Társán szánakodó ökrét sajnálva kifogja,
 S félbemaradt szántás közepén odahagyja ekéjét.
 Árnyékos ligetek, buja rétek eszébe se jutnak 520
 Annak, akit kifogott; nem kell neki már a patak sem,
 Mely kristálytiszván fut a síkra kavics-fővenyével;
 Oldala petyhüdt lesz, szeme tágra mered, nyaka
 görbül

S teste a kórságnak súlyátul a földre hanyatlik.
 Mit használ neki, hogy munkás, hasznos vala mindig?
 525

Mért szántott ügyel-bajjal? Részeg sohasem volt,
 Massicusit nem ivott, nem vett részt bő lakomákban,
 Csak fűvön és lombon kérődzött jámbor örömmel
 És mikor inni akart, forrás-patakot keresett fel
 S jó alvás idején nem emésztették soha gondok! 530
 Akkoriban, mondják, hogy az is megesett e vidéken,
 Hogy Juno kocsiját templomba, tehén nem akadván
 Ronda bivalypárral vonták, de az is felemás volt.
 Ott bizony a földet nehezen túrták a kapával,
 A bevetett magvat csak a körmükkel boronálták 535
 S megfeszített nyakkal húztak szekeret fel a hegyre.
 Ólalkodni se jár aklok közelébe a farkas,
 A nyáját se kerülgeti, más neki mostan a gondja;
 Dámvad, a megremegő, vagy szarvas, a gyorsan
 iramló,

Semmibe véve kutyát szabadon jár-kei faluszerte. 540
 Mint a hajótört embereket, veti partra a hullám
 A széles tenger döglött halait sereggestül,
 És nem tudja folyók vizeit megszokni a foka.
 Vipera is pusztul, meg nem menekülhet a lyukban,
 S pikkelye égre mered bár, mégsem védi a kígyót. 545

Még a madár se marad meg a megromlott levegőben,
Életevesztve bukik le a felhőknek magasából.

Próbálj más legelőt: annak sincs már foganatja,
Adj neki más eledelt: az is árt; nincs már olyan orvos,
Mint amilyen Chiron vala egykor s társa Melam-
pus. 550

Ím napfényre jutott a pokol mélyéből a sápadt
Tisiphone, megelőzi a Félelem és a Betegség,
Feltámadt, megnőtt s büszkén gyakorolja hatalmát.
Béget a bárányszáj, mindenféle bögnék a marhák,
Bögnés zúg a folyók partján s dombok menedé-

kén. 555

Már tömegestül hull a barom s egymásra hevernek,
Ahogy az istálló-lében megesúszva elestek;
Senki se szór homokot rá, sem nem ereszti gödörbe,
Nem meri bőrét sem használni, megenni a húsát,
Nem használ se a víz, se a tűz elemészteni mérgét; 560
Hasztalanul nyírják az esett juhok, annyira gyenge
Gyapjút ád, nem igen lehet azt megfonni szövetté;
És efféle ruhát ha megérintett is az ember,
Tűzhólyag, piszkos veriték égette a testét,
S nem sok idő múltán minden tagját, ahol érte, 565
Lánggal emésztették a helyén támadt kelevények.

IV.

Végül a harmat-méz jön a sorban, ez égi ajándék:
Maecenasom, e részt is méltassad figyelemre,
Mert kicsi lényekben bámulnivaló, amit írok.
Hősi vezért zengek, törvényt egész csodafajnak,
Pártküzdelmeket és népeknek harcra kelését. 5
Nagy dolog ez kicsiben, de kicsinyt is elér a dicsőség,
Csak kedvezzen az ég s diadalra vezessen Apollo!

Méhest kell legelőbb kiszemelni lakásul a méhnek,
Hogy ne zavarja a szél, (mert megnehezíti a hordást,)
El ne taposson előle virágot a juh meg a kecske, 10
Arra ne járjon üszöd végig gázolva a fűben:
Lába nyomán a mezőn minden harmat leverődik.
Jól megtelt köpüd óvd meg a foltos gyíktul, a méhész
Gyurgyókátul, egyéb sok kárt okozó madaraktól,
Főleg a fecskétől: ma is ott van a vérjel a mellén; 15
Mert ezek elkapják valamennyit s kellemes étkül
Hordják szerte falánk fiaik szájába a méhet. 17
És közelébe ne tűrj tiszafát, se ne főzz soha rákot, 47
Mélyvizü tó sem igen tud rajta segíteni bajában;
Piszkos sárnak erős bűzét ki nem állja; zavarja
Bármely erős hang is, mely visszaverődik a sziklán. 50
Ellenben legyen ott forrás, mohalepte mocsárvíz, 18
Szép zöld pázsiton át vígan csobogó patakocska;
Udvara pálmától, vadolajfától legyen árnyas, 20
Hogy ha tavasszal az új rajok a kasból kirepülnek
S ifju királynőjük vezetésével mulatoznak:
Mindjárt ott legyen a víz partja a nap heve ellen
S a fa barátságos lombbal csalogassa magához.
Fűz vesszőt fektess a nekik szánt vízbe keresztbe, 25
A csermelybe pedig jó nagy köveket hajigálj be;
Sokszor kell nekik e hidakon lepihenni, ha nedves
Szárnyukat a napnak sugarán szárítani akarják,

Mert meglepte eső, vagy szél a habokba sodorta.
 Illatozó füvek is: zöldellő menta, kakukfű, 30
 Bőségben legyenek körülötte, erősszagu borsfű;
 És ne kiméld a fehér violát se a bő locsolástól!
 Más ne legyen kasodon, csakis egy szűkszáju bejárat.
 Fonjad akár hajlós vesszőbül, akár a lehántott
 Fának a kérgéből fűzd össze: különben a mézed 35
 Télen sűrűre fagy, nyáron meg egészen elolvad.
 Féltetni kell méhed mindkét bajtól; de a méh is
 Óvatosan keni a támadt rést gyenge viasszal
 És tömi nedvével sok mindenféle virágnak;
 Végül e célra szedett enyvvvel mázolja takarja, 40
 Mely ragadós lépnél és ídai sűrű szuroknál.
 És ha való ez a hír: olykor jó mélyen a földbe
 Rejti a fészket a méh; gyakran likacsos kövek alján.
 Vagy pedig a fák mély odujában mézre találnak.
 Jó lesz, hogyha a rést te magad bekened puha sár-
 ral 45

És lombréteget is hintesz rá véknyan a kasra.

Most a dologra tehát! Mikor a nap fénye a földbe 51
 Űzi a tél hidegét s az eget megnyitja a nyárnak:
 Ők a mezőt meg a zöld ligetet járják be szünetlen,
 Megszívják a virág kelyhét s a pataknak a tükrén
 Isznak utána vizet s ebből hihetetlen örömmel 55
 Táplálnak fiakat, s ugyanebből mesteri módon
 Termelik a lépes mézet meg a tiszta viaszkot.
 Majd mikor észreveszed, hogy a raj nekilendül az
 égne,

Fent a magasba kering a meleg, szép nyári időben
 S mint a sötét felhőt viszi szélnek a szárnya: figyeld
 meg, 60

Édes vízre siet s mindig csak a lombra igyekszik.
 Hints oda illatozó füveket méhészigyelemmel,
 Hintsd a közönséges viaszos-füvet és a melisszát,
 Csengess, rézdobot üss, mint szoktak anyánk Cybe-
 lének:

Önként szállnak az így készült jó helyre, maguktól 65
Szoktak a rájuk már váró mélikasba bebújni.

Am ha csatára vonúl ki a raj, — megesik biz a
gyakran,
Hogy, ha erős a viszály, a királynők harenak
erednek, —

Ebbeli szándékát zúgása előre tudatja,
Izgalmába sűrög-forog, a tunya késlekedőket 70
Kürtszerű dongással korholja legott a királynő
És szava úgy hangzik, mint távoli trombita hangja;
Majd izgulva siet csatarendbe, rezegetteti szárnyát,
Már a fulánk-dárdát feni, karjával hadonászik,
Sűrű csapatba repül a vezérsátor közelébe 75
S harcriadójjával szólítja csatára az ellent:
Szép, felhőtlen egű, ragyogó napján a tavasznak
Mind kitör a kapukon, felszáll az egek magasába,
Zúgva csap össze a két tábor gomolyagba verődve
És tömegestül hull, mint nyáron a jég az egekből, 80
Vagy pedig a makk hull, amikor megrázod a tölgyfát.
A csatatér közepén meg a fényesszárnyu királynők
Kis testben nagy erőt hordozva vezérlik a harcot
S meg se pihennek, amíg a csatán egyik vagy a másik
Győztesen a letiport ellent meg nem futamítja. 85
Akkor is elnyugszik csatakedvük s szűnik a harcuk,
Hogyha csak egy kicsi port, homokot fogsz dobni kö-
zējük.

Végre ha a csatatért a királynők már odahagyták:
Azt, amelyik rosszabb, mert csak pazarolja a mézet,
Pusztítsd el, s amelyik derekabb, hagyd úrnak a kas-
ban. 90

Egyik egész testén aranyos foltokkal előntve,
A két fajta közül derekabb ez, szemrevalóbb is,
Rajta veres gyűrűk; amaz inkább lusta, bozontos,
Potroha éktelenül nagy, alighogy bírja cipelni.
És aminő a vezér, olyan a két népnek a teste: 95
Csúnya az egyik faj s útálatos annyira, mint ha

Porban jár s száraz szájból földet köp az ember;
 Am annál ragyogóbb fényben tündöklék a másik,
 Mert az egész testét aranyos pettyek csinosítják.
 E jelesebb faj után pergethetsz majd idejében 100
 Édes mézet, amely tisztább, mint amilyen édes,
 És ha borod savanyú, ettől lesz majd ihatóbbá.

Ámde ha céltalanul mulatozna magasban a méhraj.
 Lénnék utána se néz, köpüjével mit se törődik:
 Elveheted kedvét az üres játék örömétől. 105
 Nincs vele nagy munkád: a királynőnek csak a szár-
 nyát

Tépd ki, a kasba marad s nem fog kirepülni utána
 Egy sem akár odafent mulatozni, akár hadakozni.
 Illatozó kerted szép sárga virágai hívják
 A tolvajt s rabló-madarat; sarlóval ijesztvén 110
 Megvédelmezi őt ama hellesponti Priapus.
 Gondos gazda tehát mézfűvel vesse be kertjét
 És hegyi erdőből hozzon le fenyő-csemetéket,
 Törje fel a tenyerét is a munka, miközben a fácskát
 Ő maga ülteti el s meg is öntözi bőven a földjét. 115

Most, ha a vége felé nem kellene partra sietnem
 És nem kellene már szorosabbra bevonni vitorlám,
 Szólhatnék a nagyon pompázó kertművelésről,
 Paestumnak kétszer viritó szép rózsatövééről;
 Mint kedvelli a bő locsolást a cikória, zeller, 120
 És hogyan indázik szét fű közepett az ugorka,
 Míg testesre dagad; szólhatnék kései, teljes
 Nárcisról avagy a hajlósvevesszőjü akántról,
 Zöld repkényről, a partszerető mirtusligetekről.
 Itt jut eszembe a sokbástyájú Tarentum, amelynek 125
 Gazdag, szép mezejét a Galaesus mossa; találtam
 Ott egy coricusit; vén ember volt, alig egy pár
 Gazdátlan holdat szerzett, de bizony nem elég jót
 Sem szántóföldnek, sem szőlőnek, legelőnek.
 Tüskesövényt húzott; bevetette fehér liliommal, 130
 Álomadó mákkal, zöldséggel, egyéb veteménnyel.

Még a király se lehet büszkébb, amikor hazatérve
 Nem pénzen szerzett lakomával várta az asztal.
 Ő szakított első rózsát, kora-őszi gyümölcsöt;
 S míg a fagyasztó tél a hegyoldalt még hasogatta 135
 És a folyóvizeket jégtáblákkal zabolázta:
 Ő már a jácintfejeket szedegette, dohogva.
 Hogy még messze a nyár s hogy késik a lágy, üde
 szellő.

Méhei leghamarább fiasítottak s tele rajjal,
 Ő sajtolta legelőbb tajtékzó mézet a lépből; 140
 Nékie volt a legislegszebb hársfája, fenyője;
 S ami virág díszlett a gyümölcsfáján kikeletkor,
 Őszenek elérkeztén termésre jutott valamennyi.
 Nem volt néki elég későn ültetni a szilvát,
 Szép körtvélycesemetét, szilvát, a kökénynemesítőt, 145
 S boglárfát, mely alatt hús árnyékban poharaztak.
 Nincsen elég helyem itt bőven tárgyalni e kérdést,
 Abbahagyom; lesz majd, aki ír még róla utánam.

Mostan a méh különös természete jöjjön a sorban;
 Jupiter adta nekik hálája fejében azért, mert 150
 Papjainak lármás hangjára a dietai barlang
 Mélyében mézet gyűjtöttek az égi királynak.
 Életüket szigorú törvények alatt igazítják:
 A rajokat közösen nevelik, közös ottan a hajlék
 És a hazát s örökös tűzhelyt nem is ismeri más faj. 155
 Téltre gondolván dolgoznak a nyári időben,
 És amit így közösen gyűjtöttek előre, megőrzik.
 Egy részüknek a mézgyűjtés kijelölt hivatása
 Künn a mezőn, mások pedig a nárcisnak a nedvét.
 És a fa gyantáját dolgoztatják puha léppé; 160
 Vagy lefelé tartván a viasz-sejttet gyarapítják
 Mind odabenn; mások gondozzák a csemetéket,
 Mert ezeké a jövő; más rész halmozza a mézet
 S a csepegő nektárt szétosztja a kis kamarákba.
 Van, kinek őrállás a reája eső kötelesség, 165
 Ismét mások esőt, felhőt vizsgálnak az égen,

Vagy pedig a terhet veszik által a visszajövőkől,
 Vagy kiverik-megölik csapatostul a lusta heréket.
 Lázás munka folyik, tele mézillattal a környék;
 S mint cyclopsoknak keze közt gyors munka a vil-
 lám, 170

Hajlik a vas, mialatt bőrsákkal fújtat az egyik,
 Másik a sístergő ércet belenyomja a vízbe;
 Majd üllőre kerül az anyag, belerendül az Aetna,
 Súlyos ütésekkel csapnak le ütemben a vasra
 Jól megforgatván a fogóval a tűzben az ércet: 175
 Szint így, hogyha szabad kicsi dolgot mérni a nagy-
 hoz,

Hajtja dologra beléoltott vágy Attica méhét
 A maga módja szerint; házörzés dolga a vénnek,
 Minden gondja a lép meg a sejtek ügyes berakása;
 A fiatalja pedig fáradtan tér haza este 180
 Mézzel a lábszáran meglopva az áfonya kelyhét.
 Halványzöld fűzfát, pirosas sáfrányt, buja mentát,
 A viruló hársfát s a sötét jácintka virágát.
 Együtt munkálnak s együtt térnek pihenőre;
 Reggel mind kirepül, mind dolgozik, és ha az alkony
 185

Arra siettetli már, hogy a munkából hazatérjen,
 Akkor lát kaptárt, akkor gondozza a testét.
 Zúgva bezsongja a kas rését, küszöbét, karimáját;
 S végre mikor leterült valamenyi szokott nyoszolyá-
 ján.

Éjtszaka csendjében pihenő álomba merülnek. 190
 Hogyha eső fenyeget, nem mennek messze a háztól,
 Azt se nagyon szeretik, mikor érzik a szél közeledtét;
 Biztos erősségük közelében járnak a vízre,
 Messzire nem szállnak; gyakran kövecset szedegetnek.
 S mint alterhével viharos tengerben a sajka, 195
 Egyensúlyozzák magukat fent a levegőben.
 Szinte csodálatos a méhek természete abban,
 Hogy nincs párosodás köztük s így szülni se szoktak

És Venus oltárán az erőt el nem pazarolják.
 Magzatokat szájjal szednek fűről, falevélről, 200
 Ebből választják a királynőt s közkatonákat
 Építvén nekik házat s palotát a viaszból.
 Gyakran a sziklákon letörik, lekopik kiesi szárnyuk
 S terhük alatt önként a halál karjába zuhannak:
 Úgy szeretik buzgón szedegetni virágrul a mézet. 205
 S ámbár szűkre szabott, nagyon is rövid élet a sorsuk.
 (Hét nyárnál többet nem igen számlálnak a méhek.)
 El nem vész a nemük földünkön, időtlen időkig
 Áll a család s számát szaporítja utódrul utódra.
 Egyiptom soha úgy nem hódol a perzsa királynak, 210
 Sem lyd, sem parthus, sem a mediabéli Hydaspes.
 Mint ahogy a méhek csüggnek folyvást a királynőn.
 Vesztével megbomlik a rend: ami gondosan épült,
 Elrontják s kasukat felforgatják fenekestül.
 Ő a dologvezető, mindenki szeretve csodálja, 215
 Zúgó zsongással körülötte tolong az egész raj:
 Gyakran vállra veszik, testükkel védik a harcban
 S érte az életüket sem sajnálják odaadni.

Mindezeket látván sokan azt tartják, hogy a méhek
 Isteni lélektől megszállott aetheri lények; 220
 Mert ez az istenség áthat mindent a világon,
 Benne van a földben, mély tengerben, magas égben
 És e lehellettől nyeri létét mind, ami élő:
 Ember, szárnyas, igás-jószág s a vadak sokasága;
 Néki nem árt a halál; ha a test felbomlik, a lélek 225
 Régi helyét keresőn száll vissza megint az egekbe,
 Csillagsorba kerül s él ottan örökkön-örökké!

És ha a kincstárból ki szeretnéd szedni a mézet:
 Jó tisztára mosott kézzel közeledve a kasnak
 Szájához füsttel kergesd magasabbra a méhet. 230
 Szertelenül haragos tud lenni, ha bántja az ember, 236
 Mélyen szúrja belénk veszedelmes bosszu-fulánkját

És nem bánja, hogy ott e fulánkkal az élete vész el. 238
 Kétszeri bő termést ad a méh, kétszer szüretel-
 hetsz: 231

Elsőben, ha vidám képpel kelvén a Fiastyúk
 Egyike, Taygete, a megúnt tengert odahagyja;
 Másodszor meg, amint ugyanő, félvén a Halaknak
 Téli esőjétől búsan megy alá a habokba. 235

Mennél jobban üríted a kast, annál hevesebben 248
 Dőlnek a munkának, hogy a kárt mielőbb kiheverjék;
 Töltik a sejtjeiket megvédve virággal a kaptárt. 250
 Hogyha hideg téltől félted, vagy szánakozásból, 239
 Hogy sok kára miatt búsul, kímélni kívánod: 240

Mézfűvel füstöld, a hibás részét a viasznak
 Szedd le könyörtelenül; foltos gyík járhat a lépre,
 Avagy a fénykerülő moly vette magát be a kasba,
 Vagy pedig a here él mások munkája gyümölcsén,
 Avagy a durva darázs veri földre nagyobb erejé-
 vel, 245

Vagy szű kezdi ki, vagy, kinek ellensége Minerva:
 Pók fon a nyílásnál a szövőszékén laza hálót. 247

Hogyha pedig, hisz ezek sem mentesek emberi baj-
 tól, 251

Bágyadtak lesznek, mert őket is éri betegség,
 Ennek az útmutató jeleit könnyen veszed észre:
 Változtatja színét a beteg, szörnyen lesoványul;
 Elhullt társaikat kifelé hordják a bejárón, 255

Elbúsulva komor temetést rendeznek a holtnak;
 Összekapaszkodnak máskor s úgy függnek a résnél,
 Vagy pedig a kasban tétlenkednek, mivel éhség
 Fogja el őket, avagy meggémberedik valamennyi;
 Döngésük mélyebb, elnyújtottabb a zsibongás; 260
 Mint mikor erdőnek zúgását hallod a szélben,
 Mint ahogy a tenger nagy háborgása morajlik,
 Mint ahogy elzárt tűz sustorg odabent a kohóban.
 Illatozó gyantát ne feledj égetni ilyenkor,

Dugj be nekik mézzel tele nádszálat, hogy ez úton 265
 Hívjad elő ismét s biztasd a szokott eledelre;
 És használhat az is, ha nekik jól összekevertél
 Porrá tört gubacsot szárított rózsalevével,
 Főtt mustot venyigén megaszott-szemü psithii fürttel
 S Attica balzsamját az erősszagu földi epével. 270
 Még egy fajta virág, a gerepesín, él a mezőkön,
 Földművelők adták e nevet neki, könnyü találni;
 Egy gyökerébül egész erdővé lombosodik fel,
 Kelyhe aranysárgás, sűrűn tele van levelekkel
 S a levelek barnás violának a színibe játsznak; 275
 Szép koszorúba kötik s azzal díszitik az oltárt.
 Íze nagyon keserű; de ha már a mezőt letarolták,
 Megszedi hasznáért is a pásztor a Mella vizénél:
 Főzd e virág gyökerét mézes borbán s nekik étkül
 Tedd a bejáróhoz teletöltött kis kosarakban! 280

Hogyha talán egyszer végképen magva szakadna
 S új rajokat többé nem fogna belőle az ember:
 Halld ime, mit fedezett fel a pásztora Arcadiának,
 Hogy termett önként s nem is oly ritkán, a levágott
 Tulkoknak pállott vérébül a méh. De elülről 285
 Kell nagy híre miatt az egész dolgot kerekítnem.
 Ott, hol a pella törzs, a Canopus népe virágzik
 Gazdagon áradozó Nilusnak boldog ölében
 S festett csónakján könnyen járhatja be földjét; 289
 S ott, ahol Egyiptom mezején televényes iszappal 291
 Mindaddig kanyarog, míglen hét ágra szakadván
 A szerecsen földről e folyam vize tengerig ér el; 293
 Másoldalt, hol a jó puzdrájú perzsa a szomszéd: 290
 Ott az egész ország e csodában látja reményét. 294
 Elsőben valamely szűk helyre nagyon kicsi házat 295
 Építnek, nincs rajta egyéb négy pusztá falánál,
 Míg fedelére cserép jut; rézsút négy kicsi nyílás
 A négy szél fele néz nem egészen pontos irányban.
 Majd kiszemelvén egy kétéves tulkot a nyájából
 Szép horgasszarvút: betömik száját meg az orrát, 300

Bárhogy is ökleljen; leütik, zúzzák, verik egyre
 Izmaít, ámde csak úgy, hogy bőre egészbe maradjon.
 Erre a házba viszik, gallyfélét raknak alája,
 Mézfűvet, illatozó fahajat, s azután odahagyják.
 Történik pedig ez kora érkezten a tavasznak, 305
 Még mielőtt a mező tele volna ezernyi virággal,
 És eresz aljában fészken ficseregne a fecske.
 Közben a oszladozó esont közt melegülnek a nedvek
 S erre a hullában csodálényeket észlel az ember:
 Lábuk sincsen előbb, de idővel szárnyat eresztnek, 310
 Mind jobban-jobban próbálgatnak kirepülni,
 Végre megindul a raj, valamint a melegben a zápor,
 Mint ahogy a parthus nyila sűrűn pattan az íjról,
 Amikor elszántan, szaporán megkezdí a harcot.

Mondjátok, múzsák, melyik isten ad ily csodaté-
 telt? 315
 És melyik ember volt, ki először tett vele próbát?

Hajdan Aristaeus pásztor, mint róla beszélík,
 Méhinek éhségtől elvesztésén keseregve
 Állt meg a Peneus szent kútfejinél, e szavakkal
 Szólítván panaszos hangon fennszóval az anyját: 320
 „Cyrene, kegyes édesanyám, kinek itt a lakásod
 Mélyen alatt: jaj, mit használ nekem isteni voltom,
 (Mert hiszen azt mondod, hogy Apollót valljam
 apámnak,)

Hogyha csak üldöz a sors? Hova lett a te régi
 szerelmed?
 Mért is biztattad fel az égbejutásra reményem? 325
 Eddig a földművelők meg a pásztorok istene voltam,
 Mindent megtettem, hogy az ember nagyrabecsüljön:
 Ám e nehéz hivatást most már rád bízom, anyámra.
 A te kezed legyen ott ezután, ha kidől a gyümölcsfa,
 Égjen az istálló, te magad tedd tönkre a termést, 330
 Gyujtsd fel a szép veteményt, vagdald fejszével a sző-
 lőt,

Hogyha im ennyire fáj neked az, hogy enyém a
dicsőség!"

Anyja a mélységben valamit hallott a panaszból;
Zöldecs üvegszínben játszó miletusi gyapjút
Fontak az ágya körül szép szolgálói, a nimfák: 335
Phyllodoce, Drymo, Xantho, széphanjú Ligea,
Tiszta fehér nyakukon ragyogó dús hajfonadékkal;
Ott volt Cymodoce, Spio, Nesaea, Thalia,
Ott volt Cydippe, ki nem ismert még soha férfit,
Szőke Lycorias is, ki először kelt betegágyból; 340
Clio és Beroë, szép lányai Oceanusnak,
Mindkettő ragyogó prémben, gyönyörű aranyövvel;
Opis is ott s Ephyre; Ephesusból Deiopea;
Végre az ép mostan nyilain pihenő Arethusa.
Köztük a szép Clymene Vulcanusról adomázott, 345
Hogy sikerült Marsnak megcsalni gyanútlan a férjet
S kezdettől hogy járt a sok isten a földre szeretni.
És mialatt finom fonalat pergetve az orsón
Hallgatják: az Aristaeus gyászhangja üté meg
Újra az anyja fülét; komolyan megijedtek a nim-
fák 350

Kristályházukban, de a többi előtt Arethusa
Már felütötte fejét s a vizet kémelve kiáltott:
„Cyrene testvér, nagy okod volt, hogy megijedtél,
Mert hisz Aristaeus fiad, anyjának szemefénye
Az, ki a Peneus forrása alatt szomorúan 355
Sírja ki már a szemét, hogy iránta kegyetlen a szí-
ved.“

E leverő híren megütődve az anyja inígy szólt:
„Hozd, ó hozd ide őt: jogosan lép isteni lakba!“
Egyszersmind szigorún ki is adja parancsban a víznek,
Hogy szétválva utat nyisson, ha leindul az ifjú. 360
Hegy képére dagadt meg most körülötte a hullám,
Tágas ölébe fogá s leragadta magával a mélybe;
Útközben bámult a szülője vizes palotáján,

Nézte a barlangos tavakat, hallgatta az erdőt,
 Még füle is zúgott, amikor harsogva rohantak 365
 A föld színe alatt mélyen, többféle irányban
 Arca előtt a folyók; ott forrt a Lycus meg a Phasis
 S a kútfő, amiből az Enipeus árja buzog fel, 368
 A zúgó Hypanis, meg a mysiabéli Caicus; 370
 Láta a kék Tiberist a belészakadó Anióval, 369
 Téged is, Eridanus, kit arany-bikaszarvval idéznek 371
 És akinél sebesebb rohanásu folyam nem igen zúg
 Végig a szép síkon, mielőtt meglátja a tengert.
 Most, hogy a boltozatos tajték-barlangba jutott el,
 Cyrene rögtön rájött, hogy drága fiának 375
 Nincs komolyabb baja; tiszta vizet, sima asztali kendőt
 Tett elibé szaporán ama két testvér hajadon lány.
 Mások tornyosuló asztalt terítették eléje,
 Telt poharat hoztak, tömjén borította az oltárt,
 Anyja meg így szólott: „Áldozzunk Oceanusnak, 380
 Fogjad e lyd borral tele serleget!“ Erre könyörgött
 Oceanushoz, a víz örök atyjához, belevonván
 A sok száz meg száz szép vízi meg erdei nimfát.
 Háromszor locsolá meg a Vesta tüzét az itallal,
 Háromszor lobogott fel a láng a terem magasába; 385
 Kedvez az isteni jel; nekibátorodik s imigyen szól:
 „Carpathosba tanyáz nagy Neptunusnak a jósa
 Proteus, a vén bölcs, aki kétkerekű kocsijába
 Halfarkú lovakat fog s úgy szeli végig a tengert.
 Pallene fele hajt mostan haza, a kikötőbe, 390
 Emathiába, ahol mind nagyrabecsülik a nimfák,
 Sőt maga Nereus is, mert mindent ismer e vén jós,
 Azt, ami volt, ami van s ami később majd ezután lesz.
 Neptunus teszi őt jóssá, mert gondosan őrizi
 Borjúfókáit meg egyéb sok tengeri szörnyét. 395
 És ha te megkötöd úgy, hogy megmozdulni se bírjon:
 Megtudod a baj okát; ő tudna segíteni rajtad.
 Hasztalanul könyörögsz, más nem használ, csak erő-
 szak,

Hogy meghallgasson; törj rá, kösd össze erősen,
Megtörik így, de csak így, minden furfangja teraj-
tad. 400

Én magam elviszlek, mikor éget a nap tüze, perzsel,
Szomjas a fű s kedves minden jószágnak az árnyék,
Arra a helyre, ahol kimerülve pihen le a vén jós;
Álmában könnyen fogsz majd az öregre rohanni.
Végre ha megfognod sikerült s jól összekötöznöd, 405
Állatok és tárgyak száz képét ölti magára:
Hirtelenül sertés, aztán tigris-fenevad lesz,
Pikkelyezett sárkány meg sárgasörényű oroszlán;
Most sistergő tűz lángjába lobog fel a láncból,
Majd ismét vízzé váltan surran ki a kézből. 410
Mennél több alakot próbál felvenni előtted,
Annál jobban fogd szorosabbra erős kötelékét.
Végre legyőzetvén megkapja előbbi alakját,
Amilyen akkor volt, amikor lenyügözte az álmot."

Így szólt s ambróziát öntött pazarúl a fiára 415
S végig kente egész testét ama drága kenettel.
Mindenüvé áradt szép fürtjeiből a nagy illat
S tagjai fürgékké lettek tele életerővel.
Egy nagy hegy közepén tág barlang van, hova bőven
Hajtja a szél a vizet s gyűrűkbe törik meg a hul-
lám; 420

Régtől jó menedék a viharkergette hajósnak.
Kőszállal védett helye volt Proteusnak e barlang.
Itt rejtven szem elől a fiát a sötétben a nimfa
Ő maga ködbe borult s kissé messzebbre megállott.
És mikor a Kutya már perzselte az India földjét 425
A delelőn s a nap is félig megtette az útját,
Eltikkadt a növény, a folyók meg a napsugaraktól
Torkolatuknál is fenekestől átmelegedtek:
Akkor ment Proteus barlang-pihenőre a vízből.
Mélységes tenger lucskos népsége tolongva 430
Pocskondozta a sós, keserű habokat körülötte;
Szerte a part szélén álmokra heverték a fókák.

Ő pedig úgy tett, mint ahogy ősi időkben a pásztor,
 Amikor estefelé nyugalomra terelte tinóit
 S bégetvén a juhok figyelőn áll lesbe a farkas: 435
 A sziklára felült s onnan számlálta a nyáját.
 Erre Aristaeus, nehezen várván meg a percet,
 Hogy Proteus fáradt testét elnyomja az álom:
 Hangos üvöltéssel nekiment s jól összekötözte.
 Az meg előveszi most kitanult sok régi fogását: 440
 Mindenféle csodás alakokká változik által,
 Szörnyeteg állattá, tűzzé, vízzé s egyebekké.
 Végre mikor már nem segített rajt semmi ravaszság,
 Emberi formáját nyeri vissza e szókra fakadván:
 „Szemtelen ifju! ki volt, aki barlangomba vezérelt? 445
 Miért törsz rám? mit akarsz tőlem?“ kérdé. Amaz így
 szólt:

„Jól tudod azt, Proteus; téged rászedni ki merne?
 Hát te se bánts; isten kegyes útmutatása vezérelt
 Jóslatodat kérnem kárvallott állapotomban!“
 Ezt mondotta. A jóst rögtön megszállta az ihlet, 450
 Kék szeme szikrázott, foga összeverődve csikorgott,
 Végre kitört ajkán a beszéd eme jóslat-igékkel.

„Téged az isten ver nagyon éreztetve haragját;
 Nagy bűnért vezekelsz: bajod a boldogtalan Orpheus
 Támasztotta reád s méltán, ha a végzet akarja, 455
 Így bosszulván meg rajtad felesége halálát.
 Éppen előled akart a folyó mentén menekülni;
 Nem gondolta, hogy ott kígyó lappanghat a fűben,
 Hajh, s ez okozta szegény asszony gyászos kimulását.
 Gyászdalokat zengtek hangos zokogással a nimfák, 460
 Megsiraták holtát bástyái a nagy Rhodopének,
 A pangaeai bérc, Rhesus Mars-védte hazája,
 Orithyia, athéni leány, a géták meg a Hebrus.
 Férje kobozt ragadott, azon enyhítette keservét,
 Visszavonult kedves felesége után epedezve; 465
 Sírva találta szegényt a kelő meg az alkonyodó nap.
 Végre leszállt a pokol torkán Pluto kapujához,

Éji homályba borult árnyak rémes ligetébe,
 Holtak lelkeihez s a pokol félelmes urához,
 Ahhoz, akit soha nem lágyít meg az emberi jajszó. 470
 És a pokol mélyén mind felkerekedtek az árnyak,
 A megholtak egész sokasága, mikor szava zengett,
 Mint a madár, amikor seregestül a lombok ölére
 Hajtja az őszi eső vagy az alkony a hegyrül a völgybe.
 Férfiak, asszonyok és a csatán elesett deli hősök, 475
 Férfjelenül maradtak lányok, kicsi gyermeki testek
 És a szülője előtt máglyára került fiatalság.
 Ámde nem engedi át iszapos, nádas folyamával
 Öket a Cocytus, sem a lassu folyásu mocsárvíz;
 S ott van a Styx, a kilenc-kanyarúlatu szörnyű folyó
 is! 480

Elbűvölte a zord palotát meg a Tartarus alján
 Bűnhődőket, a bűsz, kígyóhaju Eumenisekkel;
 Tátva maradt három nagy szája a Cerberus-ebnek;
 Ixion kerekét is elállította dalával.
 És már visszafelé indult, a veszélyt kikerülte 485
 És vele Eurydice is a föld színére igyekszik
 Háta mögött (így szólt a parancsszava Persephoné-
 nek):

S ím vétlen vétet követett el a kába szerelmes,
 Bárha bocsánandót, ha bocsánat vón a pokolban;
 Mert a világosság közelén egyszerre megállott 490
 S visszatekintett, hajh, könnyelműn Eurydicére.
 Érdeme kárba veszett: bűsz lett a pokol fejedelme
 S háromszor dörgött az Avernusnak mocsarából.
 „Vajh ki dühösködik így mindkettőnk vesztire, Or-
 pheus?“

Kérdi a nő, „ismét a halálba parancsol a végzet, 495
 Fátyolozott szememet letakarja a végtelen álom.
 Ég veled! engem örök komor éjszaka vesz körül im-
 már,
 Hasztalanul nyujtom gyengült karomat te utánad!“
 Így szólt s hirtelenül, valamint levegőben a pára.

Eltűnt arca elől s többé nem látta a férjét, 500
 Aki hiába kapott árnyéka után s azután is
 Szólni akart hozzá; de közöttük volt a mocsárvíz
 És ezen át többé nem vitte az orcusi révész.
 Most hova forduljon kétszer vesztvén el az asszonyt?
 Hogy kérleljen eget? hogy lágyítson szava poklot? 505
 Ó hisz a nő a hideg Styx sajkáján tovaúszott!
 Hét álló hónap siratá Strymon vize mellett,
 Így mondják, egekig nyúló kőszikla tövében;
 És hideg éj idején keseregve, zokogva a sorsán
 Tigriseket szelidít, fákat mozdít ki helyükből. 510
 Így bánkódik a bús csalogány mélyárnyu ligetben
 Elvesztvén kedves fiait, kiket arra lesőben
 Durvakezü pásztor puha fészkükből letaszított;
 Gallyra ül és sirató-dala fel-felhangzik az éjben,
 Messze betöltve mezőt, ligetet szomorú panaszával. 515
 Nem kell néki Vénus többé, se Hymennek a lánc.
 Északi jéghegyeken, Tanais hólepte vidékén,
 És a Viharvölgyben, mely nem szabadul meg a dér-
 től,

Eurydicéje után sóhajtoz, akit neki Plutó
 Vissza nem ad soha már. Megsértődvén a cicon
 nők 520

Ekkora bánattól: egy bacchusi ünnepi éjjel
 Szétdarabolták őt és tagjait elhajigálták.
 És amikor halavány feje törzséről leszakítva
 A thrák Hebrusnak hullámaiban tovaörgött:
 Eurydicét susogá már elhidegülve az ajka, 525
 Eurydicét lihegé végső sóhajban a lelke,
 Eurydice neve szállt s visszhangzott szerte a parton.“
 Proteus ezt mondván le a mély tengerbe szökellett,
 S messzire tajtékozott odalent körülötte a hullám.

Cyrene nem ment, hanem így szólt a remegőhöz: 530
 „Vesd ki, fiam most már szomorú lelkedbül a gon-
 dot;

Látod a bajnak okát, emiatt haragudtak a nimfák,

Kikkel az árnyékos ligetekben járta a táncot;
 Ők pusztították el a méheidet; te azért most
 Hozzájuk könyörögj tetsző, jeles áldozatokkal: 535
 Csillapodik haraguk, s készen vár rád a bocsánat.
 Ámde előbb rendjén elmondom, mit cselekedjél.
 Négy jóvérű bikát, testest, válassz ki először.
 Amelyik ott legelész most fent a lycaeusi erdőn.
 S végy hozzá fiatal, jármatlan üszőt ugyanannyit. 540
 Négy oltárt építs nekik a templom közelében;
 Vágjad a torkukat el, csorgasd le a tűzbe a szent vért
 S hagyd a hullákat lombbal letakarva magukban.
 Erre kilenced-napra korán, hajnalhasadáskor
 Engeszteld Orpheust feketés juhod áldozatával 545
 És feledést okozó mákkal; majd Eurydicének
 Borjat vágj le azért, amit ottan látsz a ligetben.“

Késedelem nélkül fogadá meg az anyja parancsát;
 Elmegy a templomhoz, négy oltárt épít a dombon,
 Négy jóvérű bikát, testest, hajtat le először 550
 És hozzá fiatal, jármatlan üszőt ugyanannyit.
 Erre kilenced-napra korán, hajnalhasadáskor
 Áldozik Orpheusnak s azután szétnéz a ligetben.
 Hirtelenében alig hihető csoda tárul eléjük:
 Nagy méhzsongás zúg a feloszlott állati bélből 555
 És egyszerre kitör bordái között az egész raj;
 Fent a magasságban sűrű fellegbe verődik,
 Fára telepszik utóbb s fürtökben függ le az ágról.

Ezt zengettem a föld műveléséről meg a nyájról
 S a fatenyésztésről, amikor Caesar diadallal
 Győzve az Euphrates táján s jogot adva a hódolt
 Népeknek, már-már megnyílt az Olympus előtte.
 Engem Vergiliust akkor pihenőben a kedves
 Parthenope táplált sok szépséges tudománnyal,
 Míg pásztordalban zengtem fiatal hevüléssel 565
 Tityrusom, ki a bükk terebélye alatt heverészett.

J E G Y Z E T E K.

I. FÖLDMŰVELÉS.

1—42. *Előhang* Maecenashoz, aki költőnket e munka megírására ösztönözte. Segítségül hívása az erdei és mezei isteneknek, valamint Octavianusnak, akit a földkerekség meghódítása után Rómában istenítettek.

1. Csillag alatt: a rómaiak az évszakokat és az ezeknek megfelelő mezei munkát a csillagok járásához szabták.

2. Maecenas: római lovag, Augustus kedves embere. Horatius és Vergilius barátja, az irodalom és a művészetek pártfogója.

5. Legerősb ragyogású égtestek: a Nap és a Hold.

7. Ceres (a görög Demeter): a szántás-vetés istennője; Liber (a görög Bacchus): a termékenység, közelebbről a bor istene.

8. Makkszüretét: a földművelés ideje előtt az ember főtápláléka a gyümölcs volt, különösen a makk, amely a a chaoniaktól lakott Dodona erdeiben, Epirusban, termett nagy bőségben.

9. A vizes pohár: az eredetiben Achelousról, Aetolia határfolyójáról, kapta jelzőjét, mert itt honosodott meg először a szőlőművelés.

13. Neptunus: a tenger istene, aki Thessaliában háromágú szigonyával a földből az első lovat teremtette.

14. Ligetszerető: Aristaeus (v. ö. G. IV. 317—399), Apollo és egy Cyrene nevű nimfa fia.

15. Cea: sziget az Aegaei-tengerben.

16. Lycaeus (mons): arcadiai hegység; Tegea: arcadiai város.

17. Pan: a legelők és az erdők védő istene; pásztori dal: az eredetiben levő Maenala (hegység)metonymiája.

18. Minerva (Pallas Athene): a bölcsesség, művészetek és tudományok istennője; szent fája az olajfa.

19. Fiú: Triptolemus, akit Ceres az eke használatára.

tanított s akinek atyját, Celeust, alább a 163. sorban említi a költő.

20. Silvanus: erdei és mezei istenség.

24. Caesar: Octavianus, a későbbi Augustus császár.

28. Homlokodat: t. i. szobraidét, amelyeket az istenített uralkodó tiszteletére állítanak.

30. Thule: mesés sziget a földkerekség északi határán.

31. Tethys: Oceanus felesége; az Olympusra emelt hősöknek valamely istenséggel kellett összeköttetésben állniuk.

33. Erigone (Astraea): a Mérleg-csillagzat (Libra). Ollóját Octavianus iránt való tiszteletből húzza vissza. Kelleténél: az állatkör egytizenketted részénél.

35. Scorpio: csillag a Mérleg és a Nyilas között.

36. Tartara (Tartarus): a bűnhődés helye az alvilágban, a pokol.

38. Elysium: a boldogok székhelye az alvilágban.

39. Persephone (Proserpina): Ceres leánya, akit Pluto, az alvilág királya, elrabolt és feleségévé tett. Költőnk itt eltér a hagyománytól, mert úgy tünteti fel a dolgot, mintha Persephone a maga jószántából ment volna az alvilágba.

43—99. *A vetést megelőző mezei munka; a szántás ideje; a talaj javítása és gondos porhanyítása.*

48. Rendszerint háromszor szántott évenként a római nép, nehezebb talajt négyszer is; erre céloz a költő a két hideg és két meleg időben való szántással.

56. Tmolus: hegység Lydiában.

57. India: India; itt elefántesontjáról, a G. II. 116. sorában ébenfájáról kerül szóba. Saba: Boldog-Arábia városa.

58. Pontus: kisázsiai tartomány. Chalybs: pontusi népség.

59. Epirus: Görögország nyugati tartománya. Elis: tartomány nyugati Peloponnesusban.

62. Deucalion: Prometheus fia; feleségével, Pyrrhá-

val egyedül megmaradt emberpár az özönvíz után. (V. ö. Ovidius Met. I. 313 skk.)

68. Az Ökörpásztor (Arcturus) keltére: szeptember első felére.

71. Nagyobb gazdaságban ngart hagytak a föld pihentetésére, kisebbekben felváltva vetettek hüvelyest és gabonát.

96. Olimpus: hegy, az istenek lakóhelye Macedonia és Thessalia határán.

100—159. *A vetés fejlődésének feltételei; a kedvező időjárás; a göröngyök elegyengetése; a talaj öntözése; a vetés lelegettetése; a fölösleges víz levezetése; a vetemény megóvása. Epizód: az emberi szükséglet és találmányosság.*

103. Mysia: Kisázsia tartománya a Hellespontus mellett; Gargara: a forrásokban gazdag Ida-hegy felső része Mysiában.

120. Strymon: határfolyó Macedonia és Thracia között.

125. Jupiter: Saturnus és Rhea fia, Juno férje, a legfőbb isten, az istenek királya. Atyja uralmának idejére esik az aranykor.

128. Fiastyúk (csillagzat): az eredetiben Pleiades és Hyades. Göncöl: az eredetiben Arctus, a Nagymedve. A hagyomány szerint Lycaon arcadiai király leányát, Callistót, Juno medvévé változtatta, Jupiter pedig a csillagok közé emelte.

141. Varsa: tölcéséralakú kerítő- vagy vetőháló.

149. Dodona: l. a 8. sorhoz írt jegyzetet.

162—203. *A veteményezés előkészítése és utómunkálatai; a gazda felszerelése; a szérű; a jó termés feltételei; a mag beáztatása és gondos kiválasztása.*

162. Erős eke: azért volt ilyenre szükség, mert Itália kövér talaja kívánta.

163. Ceres: az eredetiben mater Eleusina, mert Atticának Eleusis nevű városa volt híres Ceres tiszteletéről.

165. Celeus: l. fentebb a 19. sorhoz írt jegyzetet.

166. Bacchus (Iacchus): Liber görög neve; l. a 7. sorhoz írt jegyzetet. A szórólapát a bűntől való megtisztulás misztikus jelképe.

169 skk. Az eke részei: az eketest vagy gerendely, az ekerúd, a kormánydeszka vagy korhány (a két fül), az eke-talp az ekevassal és az ekeszarv.

204—310. *A munka beosztása a csillagok járása szerint; a vetés ideje; a gazda igazodása a nap járásához; foglalkozás esős időben, ünnepnapokon; a hónap egyes napjaihoz szabott munka; éjszakai munka; nappali foglalkozás.*

204. Nagy-Göncöl: l. fentebb a 138. sorhoz írt jegyzetet.

205. Kígyó vagy Sárkány (Anguis): csillagzat az északi egen a Kis-Göncöl közelében. Gödölyék (Haedi): két csillag a Szekeres (Auriga) közelében a Tejút mellett az északi égbolton.

206. Pontus (Euxinus): a Fekete-tenger. Abydus (Abydum): kisázsiai város a Hellespontus mellett, nem messze a Simois torkolatától. Az őszi napéjegyenlőség táján, amikor az Ökörpásztor (68. v.) a nap keletével együtt kél, a Gödölyék csillagzata pedig a nap nyugtával jön az égre: esős az időjárás.

208. A Mérleg jegyiben: szeptemberben.

209. A napéjegyenlőség körülírása.

216. Méd: médiai vagy perzsa.

217. Bika (Taurus): az állatkörben a Kos és az Ikrek között; április közepén lép bele a Nap.

218. Kutya (Sirius): a déli égbolt fényes csillagzata; ennek feltűntével kezdődik a forró évszak (kánikula).

221. Fiastyúk (Eoae Atlantiades): l. a 138. sorhoz írt jegyzetet. Ehhez tartozik az alább (225. v.) említett Maia csillag is.

222. Ariadna: Minos cretai király leánya (ezért Gnosia), akit Bacchus helyezett a csillagok közé. Az itt említett őszi szántás ideje október hava.

229. Az Ökörpásztor (Bootes, a 68. sorban Arcturus) lenyugvása április végére esik.

232. A tizenkét égjel az állatkör tizenkét csillagzata, amelyen a Nap márciustól februárig áthalad:

Kos, Bika, Kettős, Rák, az Oroszlán és arató Szűz, Mérleg után Ollós, Nyilas és Bak, Kanta Halakkal.

233. Öt égöv: Eratosthenés Hermes című hexameteres költeménye után írva. (V. ö. Ovidius Met. I. 45. skk.)

240. Scythia: a mai Déloroszország bizonytalan határú területe a Duna és a Don között, sőt Ázsiában is. Költőnk az északi Sarkvidéket jelöli Scythia névvel, a délit pedig Afrikával. Scythia északi határán van a Rhipaeus-hegység.

241. Libya: Afrika.

243. Styx: az alvilág folyója.

246. Oceanus: a nagy világfolyam, amely körülveszi a földet és a tengert. Megszemélyesítve Uranus és a Föld fia, a tengeri nimfák atyja.

265. Umbria: itáliai tartomány a Rubico és a Tiberis között; nevezetes városa Ameria volt.

275. Szurkot: edények összeragasztására és az erjedő must derítésére.

277. Orcus: az alvilág és annak az istene (Pluto).

278. Furiák (Eumenisek, Erinysek): az átok és büntetés sorscsapásának megszemélyesítői.

279. Coeus és Iapetus az Égnek (Uranus) és a Földnek (Gaea), a százfejű Typhaeus pedig Tartarusnak és Gaeának a fia. Ezek és gonosz testvéreik a titánok. Mikor Uranus a saját fiait, a cyclopsokat és a hecatonchireket a Tartarusba száműzte, Gaea ellene ingerelte a titánokat, akik kiszabadítják fogoly testvéreiket s a trónra Kronost ültetik; Kronost és titánjait viszont Zeus és az olympusi istenek buktatják meg.

281. Pelion: az Oeta-hegység folytatása Thessaliában. Ossa: szintén igen magas hegye Thessaliának.

309. Baleari (Baleares): a hasonló nevű spanyol szigetek (Mallorca és Minorca).

311—465. *Védkezés az esős és szeles időjárás ellen; a vihar leírása; védkezés a vihar ellen; az időváltozás jelei jóra és rosszra fordulóban.*

332. Athos: hegy Chalcidice keleti partján. Rhodope: hegylánc Thráciában. Ceraunia (Villámok hegye): sziklás hegylánc Epirus partvidékén.

336. Saturnus: a vetések őslatin istene, akit később a görög Kronosszal azonosítottak; stella Saturni: a Saturnus bolygó, ez van a legmesszebb a Naptól; a Keeske jegyében záport, a Scorpióében jégesőt hoz magával.

337. Ignis Cyllenius: a Mercurius bolygó, mely a legközelebb esik a Naphoz; Cyllene Arcadiának északi határ-hegysége.

351. skk. Az időjelek részint Aratos Diosemeiái, részint az ataxi Varro Ephemerise után kerültek a munkába anélkül persze, hogy teljességre tarthatnának igényt.

378. A régi baj azokat a lyciai parasztokat érte, akiket Latona, Apollo és Diana anyja, békákká változtatott, mert megtagadták tőle a tó vizét, amikor szomjazott. (V. ö. Ovidius Met. VI. 317. skk.)

383. Ázsia: Kisázsia.

384. Caystrus: lydiai folyó.

388. A varjú azért esűf, mert az esőt hívja, mikor nincs rá szükség.

399. Jégmadarak: Aleyone és férje Ceyx, akinek hajótörésén az asszony kétségbe esve a tengerbe vetette magát. Thetis tengeri nimfa mindkettőjüket jégmadárrá változtatta. (V. ö. Ovidius Met. XI. 410. skk.)

404. Halászsas: az eredetiben Nisus; kócsag: az eredetiben Scylla. A monda szerint Scylla, hogy megnyerje Minos cretai király szerelmét, aki haddal támadta meg Nisust, levágta atyja csoda-hajfürtjét, amelytől országának a sorsa függött. Célját nem érte el, mert Minos visszaütötte őt; mire atyja halászsassá, maga pedig kócsaggá

változott. A képet szemléletesebbnek találtam a tulajdonnevek mellőzésével.

437. Glaucus: egy jós tengeristen neve, aki eredetileg halász volt s ihletettségekben a tengerbe ugrott, ahol isten lett belőle. (V. ö. Ovidius Met. XIII. 903. skk.) Panope: egy tengeri nimfa neve. Melicerta: Athamas és Ino fia, Learchus bátyja. Juno, aki Athamast és Inót Bacchus felnevelése miatt gyűlölte, Athamast megőrjítette, úgy hogy ez az egyik fiát, Learchust, megölte, a másikkal Ino a tengerbe ugrott, ahol maga tengeri istennővé, Melicerta pedig tengeri istenné változott. (V. ö. Ovidius Met. IV. 416. skk.)

446. Tithonus: Laomedon fia, Aurora (Eos) férje. Aurora: Hyperion leánya, a hajnal istennője.

462. A déli szél: az eredetiben Auster.

466–514. *Baljóslatú jelek Julius Caesar meggyilkoltatása után; könyörgés Octavianusért.*

466. Caesar: C. Julius Caesar, a nagy hadvezér, államférfiú és író.

472. Aetna: sicíliai tűzhányó hegy, Vulcanusnak és segédeknek, az egyszemű óriási cyclopsoknak a műhelye.

474. Germánia népe: itt a Rajna vidékén állomásozó római légiók.

480. Templomi réz és elefántesont: az anyag a belőle készített istenszobor helyett.

482. Eridanus: a Pó (Padus), Itália legnagyobb folyója.

490. Philippi: a Kr. e. 42-ben vívott ütközetről híres város Macedóniában; e tartományt a költő alább (a 492. sorban) régebbi nevén Emathiának nevezi. A második Philippi az ugyancsak Macedóniában levő Pharsalus város, ahol Kr. e. 48-ban vívtak nagy csatát a rómaiak.

492. Haemus: a mai Balkán hegység neve.

499. Vesta: a családi tűzhely védő istenasszonya. Tiberis: folyó Róma mellett; amnis Tuscusnak is nevezik Etruriáról, Itália tartományáról. Palatium: Rómában a

Palatinus domb, ahol Romulus lakott s ahol Octavianus óta a császárok palotája volt.

500. A nagy ifjú: Octavianus, alább (az 503. sorban) Caesar.

502. Laomedon: Trója királya, Priamus atyja; azért esküszegő, mert nem adta meg Neptunusnak és Apollónak a Trója körülfalazásáért megígért jutalmat; e miatt kell a trójai nép utódainak, a rómaiaknak is, szenvedniök.

506. Háborúság: általában a polgárháborúkra, közelebbről a Kr. e. 31-ben Octavianus és Antonius közt végbe ment küzdelemre, továbbá a birodalmat keleten (az Euphrates folyó vidékén) és nyugaton (Germániában) fenyegető mozgalmakra céloz a költő.

511. Mars: a rómaiak ősatyja és nemzeti istene, a hadisten; Mars dühe: a polgárháborúk.

II. FATERMELEÉS.

1—46. *Bacchus és Maecenas segítségül hívása; vadon termő és nemesített fák.*

2. Bacchus (l. a G. I. 7. sorhoz írt jegyzetet): nemcsak a bor adományozója, amiért Lenaeus (Présisten) a mellékneve (l. alább a 4. és 6. sort), hanem a fák jótevő istensége is; ezért fohászkodik hozzá a költő.

15. Jupiter: l. a. G. I. 125. sorhoz írt jegyzetet.

18. Parnassus: hegy Phocisban; mellette feküdt Delphi városa.

37. Bacchus: l. az I. 7. sorhoz írt jegyzetet.

38. Ismara: thraciai hegység; Taburnus: campaniai hegylány.

42. Maecenas: l. a G. I. 2. sorhoz írt jegyzetet.

47—82. *A fák nemesítése.*

64. A mirtus Venusnak szentelt fa. Az eredetiben az istennőnek Paphia a neve, mert Cyprus szigetének Paphus nevű városa volt kultuszának főhelye.

66. Heracles (Hercules): a leghíresebb görög hős ne-

ve, aki az alvilágba is leszállt; s mikor a kapuőrző Cerberust felhozta onnan, az Acheron folyó partján nőtt nyárfa lombjával koszorúzta fel magát.

83 — 135. *Különféle fák és cserjék a faj, talaj és éghajlat szerint.*

84. Ida: hegység Creta szigetén.

87. Alcinous: a phaeákok királya, akinek gyönyörű kertjei voltak. (V. ö. Homeros Od. VI. 114. skk.)

88. Crustumium: a sabinok régi városának, Crustumeriának vagy Crustumeriumnak a neve. Syria: ázsiai tartomány; gyakran Assyriával azonos.

90. Lesbos: sziget az Aegaei-tengerben. Methymna: lesbusi város.

91. Thrák: az eredetiben thasosi; ez a sziget szintén az Aegaei-tengerben. Egyptomi: az eredetiben mareotisi bor.

93. Görög asszú: az eredetiben psithia néven (V. ö. G. IV. 269.)

95. Rhaetia: körülbelül a mai Tirolt, Graubündent és Lombardia felső részét magában foglaló tartomány. A rhaetiai bor főtermőhelye Verona vidéke.

96. Falernus (ager): campaniai bortermő vidék a Massicus-hegy alján. Az eredetiben Aminaenum vinumnak említett bor Picenum bortermő vidékéről való.

97. Tmolus: l. a G. I. 56. sorhoz írt jegyzetet. Phane: Chios szigetének déli csúcsa; rex Phanaeus: phanaei bor, a borok királya.

99. Argos: peloponnesusi város; fehér szőlőfajáról híres.

102. Rhodus: sziget Kisázsia délnyugati részén. Kecsecsecs: az eredetiben ugyan bumastus (tehéneseecsű) nagyobb szemű szőlő, de nálunk inkább e néven ismeretes fajta.

105. Libya: l. a G. I. 241. sorhoz írt jegyzetet.

106. Zephyrus: a viharos nyugati szél.

108. Eurus: a zivatart hozó délkeleti szél.

107. Az itt említett tenger az eredetiben meg is nevezett Ioni-tenger.

112. Szőlő: az eredetiben Paccus.

115. Az arabokat, akiket az indusokhoz számítottak, és a gelonokat, akik Scythiában laktak, joggal nevezi az akkori költő a világ végén levőknek.

116. India: l. a G. I. 57. sorhoz írt jegyzetet.

117. Saba: l. a G. I. 57. sorhoz írt jegyzetet.

119. Acantus: egyiptomi örökzöld tövises fa; előfordul acacia néven is.

121. Serai: keletázsiai, (chinai; e név akkor még ismeretlen volt), híres selyemgyártó néptörzs.

126. Media: a médektől lakott tartomány Perzsiában.

136—176. Epizód: Itália dicsőítése.

137. Ganges: folyó Indiában. Hermus: Lydia főfolyója.

138. Bactra: az Oxus középfolyásánál fekvő Bactria fővárosa. Panchaia: mesés sziget a Vörös-tengerben, Arábia közelében.

139. Itália: a római birodalom őstartománya az Appennin-félszigeten.

140—142. E három sor az argonauták mondájára céloz, akik Jason vezetésével a Fekete-tenger keleti partján levő Colchisba hajóztak, hogy visszahozzák annak a kosnak aranygyapját, amelyet Phryxus Aresnek a berkében áldozott fel. Aeetes király odaígérte a gyapjút a következő feltételekkel: Jasonnak ekébe kell fognia két érelábú tüzet okádó bikát, fel kell velök szántania Ares mezejét és sárkányfogakat kell a barázdába belevetnie. Medeának, a király leányának, varázsló tudományával s a sárkányfogakból kikelt óriás katonák segítségével Jason győztesen kerül ki e küzdelmekből s hazatér a zsákmánnyal. (V. ö. Ovidius Met. VII. 104. skk.)

144. Massicus: híres bortermő hely Campania és Latium között. (V. ö. a G. II. 55. sorhoz írt jegyzettel.)

146. Clitumnus: folyó Umbriában.

158. Felső: az Adriai-, alsó: a Tyrrheni-tenger.

159. Larius (lacus): a Como-, a 160. sorban levő Benacus (lacus): a Garda-tó.

161. Lucrinus (lacus): halban és osztrigában dús tó Baiæ mellett, Nápoly közelében. Ezt a tavat a róla elnevezett gát választotta el a cumaei-öböltől (lacus Avernus, l. alább a 164. sorban) Augustus e gátat keresztül vágatta s így létesült az egész hajóraj befogadására alkalmas kikötő (portus Julius; l. alább a 163. sorban).

165. Ugyanitten: Itáliában.

167. Sabin (sabell) és marsusi: e néptörzsek Közép-Itáliában a Nar és az Anio közt fekvő vidéken laktak.

168. Ligurok: Genua körül lakó itáliai néptörzs. Volscus: néptörzs Latiumban.

169. A Deciusok nemzetségéből az idősebbik és az ifjabbik P. Decius Mus nevezetes, akik mind a ketten consulok voltak s amaz Kr. e. 341-ben a latinus háborúban, emez pedig Kr. e. 296-ban a samniumi háborúban önkéntes halállal múlt ki a hazáért, hogy megengesztelje az isteneket. A Marius-nemzetségből C. Marius szerzett nagy hírnevet, aki legyőzte Jugurthát és a cimbereket s Sulla ellenfele volt (Kr. e. 156—80-ig). Camillus: M. Furius Camillus, aki, mint dictator, Kr. e. 395-ben Veiit elfoglalta s 389-ben Rómát a gallusok betörésétől megmentette.

170. Scipio: a gens Cornelia mellékneve; hírneves közülük P. Cornelius Scipio Africanus Maior, aki Hannibalt Kr. e. 201-ben Zama alatt legyőzte, és P. Cornelius Scipio Africanus Minor, aki Carthago és Numantia bevételével szerzett dicsőséget. Caesar Octavianus az actiumi csatában Kr. e. 31-ben legyőzte Antonius és Cleopatra hadseregét, köztük azokat a keleti népeket, amelyeket indus gyűjtőnéven említ a költő.

173. Saturnus birodalma: Italia; Saturnus ugyanis, amikor Jupiter megfosztotta őt a trónjától, Itáliában talált menedéket, ahol Janus, Latium királya, társuralkodóul fogadta őt.

175. Ascerai ének: Hesiodus híres görög költő munkája, amelynek címe: Munkák és napok. Vergilius ezt a tan-költeményt forrásul használta.

177—258. *A talajminőség felismerése és felhasználása.*

181. Pallas (Minerva): l. a G. I. 18. sorhoz írt jegyzetet.

191. Bacchus: l. a G. I. 7. sorhoz írt jegyzetet.

193. Tyrrhéni pap: áldozó-pap, s mint ilyen bőséges részt vesz az áldozati lakomából. Tyrrhenus különben az etruscusnak görög neve.

196. A kecske mindent lerág, ezért ártalmas (l. alább a 378—379. sorban); az olajfát elég megnyalnia és elpusztul a fa.

197. Tarentum: város Dél-Itáliának Calabria nevű tartományában.

198. Mantua: város Felső-Itáliában; közelében Andes, ahol Vergilius született. Kárvallottnak azért mondja a költő, mert kisbirtokos gazdáit földönfutókká tették a veterán katonák, akik között Octavianus kiosztotta a Cremona és Mantua határában elterült földeket. (V. ö. Ecl. IX. 28.)

199. Az itt említett patak neve: Mincius.

214. A kréta és a darázskő csak fészket ad a kígyónak; a tápláló lakoma úgy értendő, hogy az ilyen talaj mérges nedveiből kihajtott ártalmas fűveket szereti a kígyó.

224. Capua: Campania fővárosa a Volturnus gazdag völgyében. Vezúv (Vesuvius): az ismert tűzhányó Nápoly közelében.

225. Acerrae: város Campaniában Nápoly mellett. Clanius: folyó Capua és Nápoly között.

229. Ceres, Bacchus: l. a G. I. 7. sorhoz írt jegyzetet.

241. Kézi-eszközeiket a földművesek és a halászok a nedvesség ellen rakták a füstjártá padlásra.

259—419. *A szőlő-, fa- és cserjeültetés.*

276. Rendekek: sorok.
283. Mars: l. a G. I. 511. sorhoz írt jegyzetet.
299. A mogyorófa sok gyökere elveszi a táplálékot a szőlő elől. A metszés módja nemcsak a szőlőre érvényes, hanem minden gyümölcsfára.
301. Kacor: a kertész sarló-alakú metsző-kése; alább többször is említve.
- 323—345. *Epizód: a tavasz dicsérete.*
325. Aether: a levegő és az ég megszemélyesítése.
339. Eurus: l. a G. II. 108. sorhoz írt jegyzetet.
341. A régiek felfogása szerint az ember a földből származott. (V. ö. Lucretius V. 1411.)
342. A csillagokat a régi görögök élő isteni lényeknek tekintették.
353. Kutya: l. a G. I. 218. sorhoz írt jegyzetet.
364. Lucretiushól vett hasonlat (V. 786.)
- 380—384. A kecskét a szőlőrongálás miatt Bacchusnak áldozták engesztelésül. Az ilyenkor Bacchus tiszteletére előadott dalokból fejlődött ki egyesek szerint Atticában a tragédia, az áldozat után tartott ünnepi táncból ugyanott a komédia. Színpad: hordozható építmény. Athénben: az eredeti Thesidae (Theseusnak, Athén alapítójának utódai) helyett.
385. Itália: az eredetiben Ausonia, Alsó-Itália. Az itáliai parasztok is megülték Bacchus ünnepét (Liberalia).
407. Saturnus: l. a G. I. 366. sorhoz írt jegyzetet.
- 412—413. Dicsérd a nagyobbat, műveld a kisebbet: Hesiodus intése.
419. Jupiter ujja: a jégverés, amely a leggondosabb munka szép eredményét is tönkre teheti.
- 420—457. *Kevesebb gondozást kívánó fák és cserjék.*
425. Béke: a béke istene (Pax).
437. Cythorus: paphlagoniai hegység.
438. Naryx: anyavárosa a bruttiumi Iocrinak az Euboai-tengerszorosnál.

440. Caucasus: a Fekete-tenger és a Kaspi-tó között elterülő hegység.

452. Padus (Eridanus): l. a G. I. 482. sorhoz írt jegyzetet.

456. Pholus, Rhoecus és alább Hylaeus: centaurusok: ezek a művészetben sokszor ábrázolt szörnyek félig ló-, félig emberalakok, Homeros szerint pedig thessaliai hegyi vad néptörzs, tele állatias vággal a bor és a nők iránt; egyébként Ixion és Nephele fiai. Pirithousnak, a lapithák királyának, lakodalmán megittasodván, (ezért bünszerző Bacchus), a menyasszonyt el akarták rabolni; de a lapithák, akik szintén Thessaliában laktak, legyőzték s országukból kiszorították őket. (V. ö. Ovidius Met. XII. 210. skk.)

458—540. *Epizód: a földműves boldog élete.*

462. Üdvözlők: cliensek, akik, mint szegényebb emberek, önkéntes és kölesönös haszon által biztosított viszonyban voltak gazdagabb és magasabbrangú patrónusaikkal.

464. Corinthusi ére (aera Ephyreia, mert Ephyre volt a város régi neve): bronz; a város különben pompájáról, gazdagságáról és képzőművészetéről volt nevezetes.

465. Assyria: ázsiai tartomány a Felső-Tigris mellett; a költők gyakran összecserélik Syriával. (V. ö. a G. II. 88. sorával.)

469. Völgy: az eredetiben Tempe, gyönyörű fekvéséről híres völgy Thessaliában; köznéviileg minden szép völgy.

473. Igazság: Justitia, Zeus és Themis leánya, aki az aranykorban a földön élt, Jupiter idejében azonban a mennybe ment és Szűz vagy Astraea néven csillagzattá változott. (V. ö. Ovidius Met. I. 149. skk.)

475. Múzsák: Zeus és Mnemosyne leányai, az ének, tudományok és művészetek istennői (Calliope, Clio, Melpomene, Thalia, Euterpe, Erato, Urania, Polyhymnia, Terpsichore). A múzsák kegyét abban látná a költő, ha segítségükkel behatolna a természet titkos műhelyébe és ei tudna jutni a világjelenségek okainak megítéléséhez.

amint azt Thales és Pythagoras óta a leghíresebb bölcse-
lők magyarázták; de megelégszik azzal is, ha a föld szép-
ségeit dicsőítheti s abban találja boldogságát, amit a 490.
sortól kezdve részletesen kifejt.

481. Oceanus: l. a G. I. 246. sorhoz írt jegyzetet.

487. Spercheios: folyó Thessaliában.

488. Taygetos: hegység Laconia és Messene között.
Haemus: l. a G. I. 492. sorhoz írt jegyzetet.

492. Acheron: az alvilág folyója.

494. Pan, Silvanus: l. a G. I. 17. és 20. sorhoz írt jegy-
zetet.

497. Dák: harcias hegyi nép a mai Erdélyben, sokáig
félelmes szomszédja a római birodalomnak, míg végre
Trajanus két hadjáratban végképen legyőzte őket. Az egész
sor a következővel együtt azt jelenti, hogy nem avatkozik
se a külső, se a belső politikába.

502. Pörlekedést: az eredetiben tabularia populi (ál-
lami levéltár) Libertas templomesarnokában; itt az álta-
lárósból értelmű pörlekedés szó használata látszik megfe-
lelőbbnek.

519. Sicyon: régi város Peloponnesusban, Corinthus
közelében. Sicyoni bogyó: olajbogyó.

527—531. Az ünnepek sorából azt emeli ki a költő,
amelyet a gazdák szüret után Bacchus (Lenaeus) tiszte-
letére tartottak. Az ünnep áldozatból, lakomából és ver-
senyből állott.

532. Sabinok: l. a G. II. 167. sorhoz írt jegyzetet.

533. Romulus és Remus: a monda szerint Mars és
Rhea Sylvia ikerfiai, Róma alapítói.

534. Ekként: ily kezdetből.

536. Jupiter (az eredetiben rex Dictaeus, mert Creta
szigetén a Dictaeus barlangban született): l. a G. I. 125.
sorhoz írt jegyzetet.

538. Saturnus: l. a G. I. 336. sorhoz írt jegyzetet.

541—542. Mint az I. könyv végén, itt is a cirkuszra
emlékeztető képpel fejezi be munkájának e részét a költő.

III. ÁLLATTENYÉSZTÉS.

1—48. *Bevezetés: a pásztorok isteneinek segítségül hívása, valamint bejelentése annak, hogy költőnk Caesar Octavianusról szándékozik később költeményt írni.*

1. Amphrysiusi pásztor: Apollo, aki Thessaliában az Amphrysus folyó partján legeltette Admetus pheraei király nyáját.

2. Pales: a pásztorok és nyájak védő-istensége. Lycaeus: l. a G. I. 16. sorhoz írt jegyzetet. E megszólítás a költő részéről Pant, a harmadik pásztoristent, illeti.

5. Eurystheus: mycenaei király, akinek parancsára Hercules a tizenkét munkát végezte. Busiris: Egyiptom mitikus királya, aki az országába vetődött idegeneket feláldozta; Herculesszel is így akart végezni, de maga esett a hős áldozatául.

6. Hylas: Hercules ifjúkori jóbarátja és kísérője, amikor útközben szépségéért a nimfák elragadták. Lato: Apollo és Diana anyja; delosi, mert itt szülte a két gyermeket Jupitertől.

7. Hippodame: Oenomaus elisi király leánya; atyja csak ahhoz akarta férjhez adni, aki őt kocsiversenyben legyőzi. Ez a győztes Pelops volt, aki Poseidontól kapott szárnyas lovával és a kocsisnak megvesztegetésével túljárt a király eszén és a verseny után a leányt nőül vette. Pelops: Tañtalus fia, akit atyja, hogy próbára tegye az istenek mindenhatóságát, megölt és az istenek elé tálalt. Az istenek változatlan alakban feltámasztották s Ceres által elfogyasztott vállát elefántesonttal pótolták.

11. Aonia: Boeotia, a múzsák hazája.

12. Idumaea: Palesztina egy vidéke.

13. Mantua: l. a G. II. 198. sorhoz írt jegyzetet.

14. Mincius: folyó Felső-Itáliában, Mantua mellett. Templomot állítok: allegorikusan e helyett: eposzi írok. V. ö. alább a 46—48. sorral.

16. Caesar: l. a G. I. 24. sorhoz írt jegyzetet.

17—25. Cirkuszi és ünnepi játékok Octavianus tiszteletére.

17. Tyrus: phoeniciai város; híres volt bíborfestéséről.

19. Alpheus: folyó a peloponnesusi Elisben; célzásul az olympiai játékokra. Ezeket a fényes ünnepeket négy-évenként Zeus tiszteletére tartották. Nemea: az eredetiben luci Molorchi, annak a nemeai vincellérnek a nevééről, aki Herculesnek a nemeai oroszlán legyőzésekor szállást adott. Nemea Argolisnak erdős völgye Zeus Nemeios berkével, ahol minden három évben a nemeai játékokat tartották.

24. A színpadon a változást vagy a színpad hátsó falának elfordításával, vagy a függöny felhúzásával jelezték. A függönybe szőtt britannok alakjából a felhúzáskor a fő volt először látható, tehát úgy tűnt elő a dolog, mintha ők húzták volna fel.

27. Ganges népe: az eredetiben Gangaridae; l. a G. II. 137. sorhoz írt jegyzetet. Quirinus nevet ad a költő Augustusnak, mint Róma második alapítójának, azért a győzelemért, amelyet Antoniuson aratva visszaszerezte a római birodalom békéjét és biztonságát.

28. Nilus: Egyiptom folyója.

30: Niphates (Hóhegy): bére Armeniában.

31. Parthus: a Kaspi-tótól délre lakó, híres íjász és lovas nomád nép.

32—33. Kr. e. 29-ben augusztus hó 13—15. napján tartotta Augustus dalmáciai, actiumi és alexandriai hármadiadalmenetét; ez a rómaiakat az ő előbbi két diadalmenetére emlékeztette, amelyek közül az elsőt Kr. e. 40-ben nyugaton a Philippi mellett vívott csata után, a másikat Kr. e. 36-ban keleten Sextus Pompeius legyőzése után tartotta.

34. Paros: a Cyclad-szigetecsoporthoz egyike; híres márványfejtő-hely. A Julius-nemzetségnek, amelyhez örökbe fogadás útján Octavianus is tartozott, ez a családfája: Jupiter, Dardanus, Tros, Assaracus, Capys, Anchises, Aeneas, Julius.

36. Apollo (az eredetiben Cynthus, mert a Cynthus-

hegy Delos szigetén volt, ahol Apolló és Diana született): a jóslás, zene, költészet és orvostudomány istensége; azért kap szobrot, mert Octavianus védőistenének tartották.

37. Furia: bosszuló istennő, bosszuló szellem; kígyóhajú, fáklyát esóváló nő alakjában ábrázolták. Irigy: a furiáktól az alvilágba faszított Irigység.

38. Cocytus: a „jajgatás“ alvilági folyója. Ixion: a lapithák királya Thessaliában; szerelmével üldözte Juno istennőt, ezért büntetésből az alvilágban kígyókkal kötöztek egy folytonosan forgó kerékhez. (V. ö. alább a G. IV. 484. sorával.)

39. Aki vég nélkül gördíti a sziklát fel a hegyre s az mindig visszaesik: Sisyhus, Corinthus királya, kit erőszakoskodásai miatt Theseus megölt volt.

40. Járatlan: mert eddig egy római költő se írt erről a tárgyról. A feladat nehézségét alább a 289. sorban is említi a költő.

41. Maecenas: l. a G. I. 2. sorhoz írt jegyzetet.

43. Sok hang: a nyájak hangjai. Cithaeron: határ-hegylánc Attica és Boeotia között, a Bacchus-ünnepek központja.

44. Taygetos: l. a G. II. 488. sorához írt jegyzetet. Taygetosi eb: vadászeh. Epidaurus: város Argolisban.

48. Tithonus: l. a G. I. 446. sorhoz írt jegyzetet. Tithonus a fentebbi 34. sorhoz írt jegyzet szerint Assaracus révén őse Octavianusnak.

49–283. *A lovakról és a szarvasmarhákról.*

49. Olympia: Zeusnek szentelt vidék Elisben; itt tartották az olympiai játékokat, (v. ö. a G. III. 19. sorhoz írt jegyzettel), amelyeken a szokásos olajkoszorún kívül pálmáagat is kapott jutalmul a győztes versenyző.

60. Hymen: a lakodalmak istene. Az ellést végzi: az eredetiben Lucinam patitur; Lucina ugyanis a „világrahozó“ Junónak és Dianának, mint a szülés védőistennőjének mellékneve.

64. Venus: a szerelem és a szépség istenasszonya. Vulcanus neje, Eros és Aeneas anyja.

89. Pollux (Castorral együtt Leda fiai, a Dioscurok): Amyclaeen, Laconiában született; Cyllarus nevű híres lovát Neptunustól kapta ajándékba.

91. Mars és Achilles paripájáról Homeros II. XV. 119. és XVI. 148—149. sorában van említés.

92. Saturnus: l. a G. I. 336. sorhoz írt jegyzetet.

94. Pelion: l. a G. I. 281. sorához írt jegyzetet.

113. Erichthonius (Erechtheus): athéni őskirály.

115. A lapithákat az eredetiben „pelethroniumi“ jelzővel említi a költő lakóhelyükről, a thessaliai Pelion völgyéről.

121. Epirus: l. a G. I. 59. sorhoz írt jegyzetet. Mycena: város Argolisban.

122. Neptunus: l. a G. I. 13. sorhoz írt jegyzetet. Itt a Neptunus és Ceres által teremtetett Arion nevű paripára, mint a legnevesebb lovak őse, céloz a költő.

134. Zephyrus: l. a G. II. 106. sorhoz írt jegyzetet.

146. Silarus: folyó Lucaniában, most Sele, az a folyó, amelyből Nagy Lajos királyunk saját élete veszélyeztetésével mentette ki egy katonáját. Alburnus: lucaniai erdős hegység.

151. Tanager: folyó Lucaniában; most Negro.

152. Juno: a házaselet ősrégi latin istennője, Jupiter testvére és felesége.

153. Io (az eredetiben iuvenca Inachia): Inachus argolisi király leánya, akit Juno féltékenységből tehénné változtatott s a százszemű Argussal őriztetett. (V. ö. Ovidius Met. I. 568. skk.)

180. Olympia: l. fentebb a 49. sorhoz írt jegyzetet. Az olympiai játékokat az elisi Pisa város közelében az Alpheus partján tartották. (V. ö. a 19. sorhoz írt jegyzettel.)

196. Északi sarkról: az eredetiben Hyperboreis ab oris; mesés népnek a neve, amely a távoli északi vidéken lakott.

197. Scythia: l. a G. I. 240. sorhoz írt jegyzetet.

204. Belga kócsi: a kelta népek kétkerekű harciszö-

kere, amelyen az ellenség közé rontottak s ott leszállva harcoltak.

210. Venus: l. fentebb a 64. sorhoz írt jegyzetet.

219—241. Epizód: a bikaviadal.

219. Sila: erdős hegység Bruttiumban az Appenninekben.

223. Olympus: itt az ég jelzésére szolgál.

249. Libya: l. a G. I. 241. sorhoz írt jegyzetet.

255. Sabinusi: l. a G. II. 167. sorhoz írt jegyzetet.

264. Bacchus: l. a G. I. 7. sorhoz írt jegyzetet. Indiai diadalmenetében szelidített tigrisek, párducok, hiúzok húzák a kocsiját.

258. Az ifju: célzás Hero és Leander történetére. Hero Venus papnője volt Thráciában; Leander, a kedvese, Abydusból éjjelenként a Hellespontuson keresztül szokott hozzá átúszni, de végre odaveszett, mire Hero is utána ugrott a vízbe.

266. Kancák: az eredetiben equae Potniades, Potniae boeotiai helységről, amelynek legelőin a lovak megdühösödtek.

267. Venus: l. fentebb a 64. sorhoz írt jegyzetet.

268. Glaucus: Sisyphus fia, az előbb említett kancákat távol tartotta a csődöröktől; mikor a Pelias halotti ünnepén elhanyagolta Venust, ez dühítette ellene a kancákat, úgyhogy azok darabokra szakították gazdájukat.

269. Gargara: l. a G. I. 103. sorhoz írt jegyzetet. Ascanius: nagy tó Bithyniában, Nicaea mellett; ugyanez a neve a belőle kiömlő, itt említett folyónak is.

275. Az ily módon való megtermékenyülés közhiedelem volt az ókorban.

278. Boreas: az északkeleti és északi szél (aquilo) neve. Caurus: az északnyugati szél. V. ö. alább a 356. sorral.

279. Auster: a déli szél neve.

280. A hippomanes nemcsak az itt említett nedvnek a neve, hanem a fiatal csikók homlokáról vett húsos kinővésnek is, amit szerelmi varázsszernek használtak.

284—287. *Atmenet a következő részre.*

288—338. *A juhokról és a kecskékről.*

291. Parnassus: l. a G. II. 18. sorhoz írt jegyzetet. Azért járatlan mező, mert eddig egyetlen római költő se énekelte meg ezt a tárgyat.

293. Castalia: Delphi mellett a Parnassusból fakadó s a múzsáknak szentelt forrás.

294. Pales: l. fentebb a 2. sorhoz írt jegyzetet.

302. Gonosz szelek: főleg az északi szél. (V. ö. alább a 318. sorral.)

304. Vízöntő (Aquarius) hava február közepe táján végződik; az újév a régi rómaiaknál márciusban kezdődött.

306. Miletus: gazdag kereskedő város Cariában.

307. Tyrus: l. fentebb a 17. sorhoz írt jegyzetet.

311. Cinyps: észak-afrikai folyó a két Syrtis között; fajnemesítés céljából erről a vidékről vitték a hosszúfürtű kecskét Itáliába.

314. Lycaeus: l. a 16. sorhoz írt jegyzetet.

338. Jégmadár: l. a G.I. 399. sorhoz írt jegyzetet.

339—383. *Epizód: pásztorélet Libyában és Scythiában.*

339. Libya: l. a G. I. 241. sorhoz írt jegyzetet.

345. Cretai: e sziget lakosai híres íjászok voltak. Jó fajta kutya: az eredetiben amyclaei eb. Amyclae: város Laconiában. (V. ö. fentebb a 89. sorhoz írt jegyzettel.)

349. Scythia: l. a G. I. 230. sorhoz írt jegyzetet. Maetis: az Azovi-tenger.

350. Duna: a rómaiak Hister (Ister) néven a Duna alsó folyását nevezték a Vaskaputól torkolatáig.

351. Rhodope: l. a G. I. 332. sorhoz írt jegyzetet.

356. Caurus: l. fentebb a 278. sorhoz írt jegyzetet.

364. A bor itt csak mint beviteli cikk szerepelhet.

372. A vadászok a csalit köré kötelet feszítettek s erre piros tollakat aggattak, hogy a vadat a hálóba riasszák.

381. A Göncöl közelében: v. ö. fentebb a 196. sorhoz írt jegyzettel.

382. Rhipaeus: l. a G. I. 240. sorhoz írt jegyzetet.
 383. Bunda: róka, nyest, nyúl, menyét bőréből.

384—473. *Gyapjú, tej; házörző és vadászebek; védekezés a kígyók ellen; állatbetegségek.*

391. Arcadia: Peloponnesus középső tartománya.
 392. Pan: l. a G. I. 17. sorhoz írt jegyzetet. Luna: a megszemélyesített holdistennő; később Dianával egynek vették.

398. A gödölyét három-, a bárányt négyhónapos korában választották el.

405. Molossusi: Epirus keleti részén. Ezek az erős, nagy állatok igen alkalmasak voltak a nyáj megvédésére a ragadozók ellen.

408. Hiberusi: hispaniai.

425. Calabria: Tarentumtól a Leuca-előfokig terjedő terület.

439. Hármas nyelvével: a valóságban kéthegyű nyelv gyors mozgás közben ilyennek látszik.

450. Ida: hegység Phrygiában.

461. Bisalták: thrák nép a Strymon vidékén. Gelónok: l. a G. II. 115. sorhoz írt jegyzetet.

462. Rhodope: l. a G. I. 332. sorhoz írt jegyzetet. A geták földje az a kevésvízű síkság, amely az Al-Duna és a Dnyeszter között terül el.

474—566. *Epizód: a noricum-i dögvész leírása.*

474. Alpes: az a hatalmas hegylánc, amely Felső-Itáliát bekerítve északra és keletre sokszorosán elágazik.

475. Noricum: római tartomány, mely magában foglalta a mai Ausztriát, Stíriát és Tiroli Illyria egy részével együtt. Timavus: folyó Isztriában Aquileia és Trieszt között; e folyó vidékén az iapydes nevű illyr nép lakott.

509. Borital: az eredetiben latices Lenaei.

522. Kristálytisztán: az eredetiben electro purior; az electrum aranyból és egyötöd részben ezüstből álló ötvözet.

527. Massicus bor: l. a G. II. 144. sorhoz írt jegyzetet.

532. Juno: l. fentebb a 152. sorhoz írt jegyzetet. Az istennő papnője Argosban két fehérszőrű tehé től vont kocsin ment a templomba (itt ad donaria).

529. Orvos: az eredetiben magister, ami alatt számadó juhász, lovászmester s hasonló magasabb rangú pásztor értendő; az itt felsorolt magisterek azonban orvosok voltak.

550. Chiron: egy centaur, Saturnus és Phillyra fia (ezért Phillyrides); ő fedezte fel a füvek gyógyító erejét s tanítója volt Aesclepiusnak, aki később az orvostudomány istensége lett. Melampus: Amythaon fia, jós és orvos.

552. Tisiphone (gyilkosságot megtorló): egy furiának a neve; v. ö. fentebb a 37. sorral. A Félelem és a Betegség az alvilág megisméjlesztett szörnyei.

IV. MÉHÉSZKEDÉS.

1—7. *El hang Maecenashoz.*

7. Apollo: l. a G. III. 36. sorhoz írt jegyzetet.

8—46. *A méhes.* Ezt zavartalan, kedvező helyen kell felállítani, célszerűleg berendezni s a méhektől minden keserű növényt és nagy lármát távol kell tartani.

14. A gyurgyóka vagy piripió a verébfélék rendjéhez tartozó, a méhekre ártalmas madár, ezért apiaster (méhfaló).

15. Fecske: az eredetiben Procne. A monda szerint Tereus, Thracia királya. Procne férje, ennek testvérén, Philomelán, elkövetett gazsága miatt azzal lakolt, hogy kis fiának, Itysnek, testét tálalta fel neki a két nő. E miatt mind a hárman átváltoztak úgy, hogy Tereusból banka, Procneből fecske, Philomelából pedig csalogány lett. (V. ö. Ovidius Met. VI. 424. skk.)

41. Ida: l. a G. III. 450. sorhoz írt jegyzetet.

47—115. *A méhrajzás.*

51. A földbe űzi: a régi természetkutatók szerint a föld belseje télen meleg, nyáron hideg.

63. Melissa: a méhektől szívesen keresett fű.

64. Cybele: phrygiai istennő, akit Rómában Rheával azonosítottak s magna mater deorum néven zajos ünnepel tiszteltek.

67. Az itt megkezdett gondolat a 77. sorban folytatódik s a 87. sorral ér véget.

111. Priapus: Bacchus és Venus fia, a mezei termékenység istene. Hellespontus: a Dardanellák szorososa, illetőleg a mellette levő partvidék.

116—148. *Epizód: a kertművelés és a „coricusi öreg” kertje.*

119. Paestum: város Lucaniában. Kétszer: tavasszal és ősszel.

125. Tarentum (az eredetiben Oebalia, e gyarmatot alapító spártaiak ős királyának, Oebalusnak a nevééről): híres, gazdag kereskedő város Calabriában, Dél-Itáliában, a Galaesus folyó közelében.

127. Coricus: ciliciai város.

147—148. V. ö. a fentebbi 116—117. sorral.

149—227. *A méhek sajátosságai.*

150. Jupiter papjai: az eredetiben Curesek, tulajdonképpen Rhea vagy Cybele papjai, akik az istennő tiszteletére fegyvertáncot lejtettek. A monda szerint Rhea, Jupiter anyja, ezekre a papokra bízta újszülött kisdedét, (ezért Jupiter papjai,) hogy megmentse őt testvérei szerencsétlen sorsától, akiket atyjuk, Kronos, egymásután elnyelt. Hogy az apa meg ne hallja a dictai barlangban, Creta szigetén, elrejtett csecsemő nyöszörgését, a Curesek nagy zajt csaptak azzal, hogy fegyverükkel pajzsukra ütögettek. Jupiter hálából az őt tápláló méhek iránt azzal a képességgel áldotta meg őket, hogy a mézet télire megőrizhessék és hogy rendezett társaséletet éljenek.

170. Cyclopsok: l. a G. I. 472. sorhoz írt jegyzetet.

177. Attica (az eredetiben Cecropia, Athén fellelegvára): görög tartomány. Attica méhei híres mézüket a Hy-mettus mézfüvéből gyűjtötték. A dologra beoltott vágy: az eredetiben szerzésvágy, a megélhetés biztosítása; a cél helyett ez esetben az eszköz hangsúlyozása látszik jellemzőbbnek.

197. skk. A költő e pár sorban azoknak a mesélő természetkutatóknak felfogását említi, akik szerint a méhek virágok és fák leveléről szedik tojásaikat.

199. Venus: l. a G. III. 64. sorhoz írt jegyzetet.

202. Építvén: tulajdonképen helyreállítván lépes-méz kiszedésekor megrongált lakást.

210. Egyiptom: l. a G. I. 210. sorhoz írt jegyzetet.

211. Lydia: kisázsiai tartomány. Parthus: l. a G. III. 31. sorhoz írt jegyzetet. Méd: l. a G. I. 216. sorhoz írt jegyzetet. Hydaspes: indiai folyó, amely az Indusba torkollik. Médnek azért mondja a költő, mert a mediai Paropamisus-hegységből fakad.

227. Csillagsorba kerül: néhány böleselő tanítása szerint a lélek a halál után az égbe jut, ahonnan származott, és pedig az egyszerűbbeké a hold körébe, a nemesebbeké a bolygókon túl levő csillagzatokba, mint a Julius Caesaré.

228—250. *A mézszüret.*

231. Kétszeri bő termés: májusban és novemberben, a Fiastyúk keltével és nyugtával. A Fiastyúk: az eredetiben Taygete, a Pleiadok egyike; v. ö. a G. I. 138. sorhoz írt jegyzettel.

234. Halak: csillagkép, az eredetiben Piscis; jelzője aquosus, mert feltűnése az esős idősziakra esik.

238. Azt hitték, hogy a méh a fülánk szúrásával életét veszti.

239. A téltől félted: tudnillik ha egészen nem sikerül a gyűjtés s ezért az egészet meg kell hagynod téli táplálékul.

246. Minerva: l. a G. I. 18. sorhoz írt jegyzetet. A monda szerint Arachne nevű lydiai leány Minerva tanítványa volt a szövés művészetében s versenyre is hívta mesterét, aki a vakmerő ellenfelet pókká változtatta. Ezért hívja a görög és a latin az ő nevééről a pókot. (V. ö. Ovidius Met. VI. 5. skk.)

250. Virággal: a virágok nedvével, mint fentebb a 39. sorban.

251—280. *A méhek betegsége és gyógyítása.*

269. Psithii fürt: v. ö. a G. II. 93. sorhoz írt jegyzettel.

270. Attica: l. fentebb a 177. sorhoz írt jegyzetet.

277. A gerepesín: őszi virág, csak aratás után bújik ki a földből.

278. Mella: felső-itáliai folyó Mantua vidékén.

281—314. *A méhek mesterséges előállítás.*

283. Arcadia: l. a G. III. 391. sorhoz írt jegyzetet. Az arcadiai pásztor: Aristaeus, akit a költő a G. I. 14. sorában említ s akinek történetét részletesen alább beszéli el.

287—293. Azt a gondolatot, hogy Aristaeus találmanyt egész Egyiptomban alkalmazták, úgy fejezi ki a költő, hogy megnevezi ennek az országnak nyugati, keleti és déli határait. A nyugati határt Canopus városával jelzi a Nilus nyugati torkolatánál; pellainak azért mondja, mert Egyiptom macedon királyok fennhatósága alatt állott, Macedoniának fővárosa pedig Pella. A Nilus Egyiptom folyama. Egyiptom a Nilus országa. A keleti határ Perzsia, tágabb értelemben Ázsiának Syriától keletre és délre eső, kevésbbé ismert részei. A déli határ a szerezsenek földje, (az eredetiben Indi, amely név nemcsak az indusok neve, hanem az aethiopsoké és araboké is).

298. Azért részsút, hogy legyen ugyan levegője, de ne legyen nagy léghuzata.

308. Nedvek: a bőr alatt összezúzódtott hús, vér, velő nedvei.

313. Parthus: l. a G. III. 31. sorhoz írt jegyzetet.

315—558. *Epizód: Aristaeus, Orpheus és Eurydice mítosza.*

A költő a Georgicát eredetileg barátjának, az elégiaköltő Gallusnak, Egyiptom kormányzójának dicsőítésével akarta végezni, akiről már VI. és X. eclogájában is megemlékezett. Minthogy azonban Gallus időközben elvesztette az uralkodó kegyét s e miatt öngyilkos is lett, a dicsőítő ének mellőzésével Aristaeus panasza és vigasztalódása került a munkába. Ez az új anyag a következő részekből áll: Aristaeus panasza (315—332), látogatása anyjánál, Cyrenénél (333—380), győzelme Proteus felett (381—452), ének Orpheusról és Eurydicéről (453—529) és a méhek mesterséges előállításáról szóló mítosz (530—558).

315. Múzsák: l. a G. II. 475. sorhoz írt jegyzetet.

317. Aristaeus: l. fentebb a 287. sorhoz írt jegyzetet.

319. Peneus: Thessaliának főfolyója a Tempe völgyében; megszemélyesítve, mint folyamisten, Cyrene és Daphne atyja. Cyrene abban a mélységes barlangban lakik, amelyből a folyó ered.

321. Cyrene (alább is többször): az előbb említett Aristaeus anyja.

323. Apollo: l. a G. III. 36. sorhoz írt jegyzetet. Az eredetiben itt Thymbraeus a jelzője annak a troasi városnak a nevére, amelyben híres temploma állott.

325. A nimfáknak istenektől származott fiai is halandók voltak, ha nem volt olyan hasznos szolgálatuk, amelyért az ég lakói közé lettek volna felvehetők.

328. A panasz szerint Cyrenének módjában volt elhárítani azt a szerencsétlenséget, ami a fiát érte.

334. Miletusi: l. a G. III. 306. sorhoz írt jegyzetet.

338. E sor a legjobb codexekből hiányzik; valószínűleg az Aeneis V. énekéből került ide (826. sor).

340. Betegágyból kelt: l. a G. III. 60. sorhoz írt jegyzetet.

341. Oceanus: l. a G. I. 246. sorhoz írt jegyzetet.

343. Ephesus: kisázsiai város neve Kisázsia helyett.

344. Arethusa (l. alább a 351. sorban is): vadászno ép úgy, mint Clio és Beroe.

345. Vulcanus: a tűz istene, Jupiter és Juno fia, Venus férje; fegyverkovács.

346. Mars: l. a G. I. 511. sorhoz írt jegyzetet.

351. Kristályház: a vízi istenek hajlékát a költők kristállyal, borostyánnal, kagylóval, korállal s a tenger egyéb drágaságaival ékesítik.

358. Jogosan: mert istentől és nimfától származik.

364. Neptunus birodalmát ép úgy, mint Plutóét, a föld színéhez hasonlónak tekintették erdőkkel, barlangokkal, tavakkal, folyókkal.

367. Lycus: a Meander mellékfolyója Phrygiában. Phasis: folyó Colchisban, a Fekete-tenger keleti partvidékén.

368. Enipeus: folyó Thessaliában.

369. Tiberis: l. a G. I. 499. sorhoz írt jegyzetet. Anio: a Tiberis mellékfolyója.

370. Hypanis: a Búg folyó Scythiában. Caicus: my-siai folyó, Pergamustól délre.

371. Eridanus: l. a G. I. 482. sorhoz írt jegyzetet. Arany-bikaszarv: a folyamisteneket a termékenység megjelölésére bikafejjel vagy legalább bikaszarvval ábrázolták.

377. A két hajadon a fentebb (341) említett Clio és Beroe nimfa.

379. Tömjén: az eredetiben panchaiai tűz az oltáron.

381. Lyd borral tele serleg: az eredetiben a lydiai (maeoniai) Bacchusnak talpas és füles serlege. Ez a híres lydiai bor a Tmoluson termett. (V.ö. G. II. 98.)

382. A víz atyjához: a régi természetbölcselek egy része a vizet tartotta a dolgok őanyagának.

384. Vesta: l. a G. I. 499. sorhoz írt jegyzetet.

387. Carpathos: sziget az Aegaei-tengerben, Creta és

Rhodus között. Neptunus (alább is): l. a G. I. 13. sorhoz írt jegyzetet.

388. Proteus (alább is többször): jóstehetségű tengeristen.

390. Pallene: földnyelv Macedoniában. E tartományt a költő előbb a G. I. 492. sorban is Emathia néven említi.

392. Nereus: Oceanus és Thetis fia, jóstehetségű tengeristen, aki leányaival, a nereidákkal, az Aegaei-tengerben lakik.

415. Ambrosia: itt halhatatlanná tevő isteni kenőszert jelent, mely az embert nagyon megszépíti és megerősíti; másik jelentése isteni eledel.

425. Kutya: l. a G. I. 218. sorhoz írt jegyzetet. India: l. a G. I. 57. sorhoz írt jegyzetet.

453. Az isten ver: alább (532) a nimfákat említi a baj okozóinak.

454. Orpheus (alább ismételt is): thrák költő, Apollo és Calliope fia, Eurydice nimfa férje; dalával megszeli-dítette az embereket és állatokat, megmozdította a fákat és a kősziklákat (510). Mikor felesége kígyómarás következtében meghalt, utána ment az alvilágba, s a lantjával elbűvölt Pluto megengedte az asszonynak, hogy férjével együtt visszatérjen a föld színére, de azzal a feltétellel, hogy Orpheus addig nem néz vissza utána menő feleségére, míg el nem jutnak a napvilágra. Ezt Orpheus nem tudta megállni, s mivel visszanézett, Eurydicének vissza kellett térnie, (V. ö. Ovidius Met. X. I. skk.)

461. Rhodope: l. a G. I. 332. sorhoz írt jegyzetet.

462. Pangaea: hegység Macedonia és Thracia határán. Rhesus: thrák király neve.

463. Orithyia: Erechtheus athéni király leánya, akit Boreas Atticából Thraciába ragadott. Geták: l. a G. III. 462. sorhoz írt jegyzetet. Hebrus (alább is): Thracia főfolyója.

464. Koboz: az eredetiben teknősbéka, mert Mercurius békateknőből készítette az első lantot.

467. A pokol torka: az eredetiben Taenariae fauces, Laconia déli hegyfoka (most Matapan); a közelében lévő barlangot az alvilág bejáratának tartották. Pluto: Jupiter és Neptunus testvére, Persephone férje, az alvilág istene.

479. Cocytus: l. a G. III. 38. sorhoz írt jegyzetet.

480. Styx (alább is): l. a G. I. 243. sorhoz írt jegyzetet.

481. Tartarus: l. a G. I. 36. sorhoz írt jegyzetet. Eumenisek: l. a G. I. 278. sorhoz írt jegyzetet.

483. Cerberus: háromfejű kutya, amely az alvilág bejáratát őrzi.

484. Ixion: l. a G. III. 38. sorhoz írt jegyzetet.

486. Eurydice (alább is többször): Orpheus felesége. (V. ö. fentebb a 454. sorhoz írt jegyzettel).

487. Persephone: l. a G. I. 39. sorhoz írt jegyzetet.

494. Avernus: az alvilág; eredetileg egy egészségtelen kigőzölgésű tó Cumae mellett, ahol a régiek hite szerint az alvilág bejárata is volt.

503. Orcusi révész: Charon, Erebus és az Éj fia, aki a megholtak szellemét az Acheronon átszállította, (V. ö. a G. I. 277. sorhoz írt jegyzettel.)

507. Strymon: l. a G. I. 120. sorhoz írt jegyzetet.

516. Venus: l. a G. III. 64. sorhoz írt jegyzetet. Hy-men: l. a G. III. 60. sorhoz írt jegyzetet.

517. Tanais: a mai Don folyó neve.

518. Viharvölgy: az eredetiben Rhipaeus néven, a messze északon, Scythiában.

519. Pluto: l. fentebb a 467. sorhoz írt jegyzetet.

520. Cicon nők: Cicones a neve egy thrák néptörzsnek a Hebrus folyó vidékén. A megsértődés oka az, hogy Orpheus más nőben nem talál vigasztalást.

521. Bacchusi ünnepi éj: az Orpheus által Bacchus részére meghonosított éjjeli titkos istentisztelet (orgia).

524. Hebrus: l. fentebb a 463. sorhoz írt jegyzetet. Itt az eredetiben Oeagrius a jelzője Oeagrus folyóisten nevé-

ről, aki Orpheus atyja iránt való barátságból nem engedte alámerülni a boldogtalan ifjú levágott fejét.

539. Lycaeus: l. a G. I. 16. sorhoz írt jegyzetet.

541. Az áldozati oltárok a magaslatra épített templomok előtt állottak.

559—566. *Befejezés.*

560. Caesar: l. a G. I. 24. sorhoz írt jegyzetet. Az itt említett diadalt Octavianus Kr. e. 30-ban aratta.

561. Euphrates: l. a G. I. 509. sorhoz írt jegyzetet.

562. Olympus: l. a G. I. 96. sorhoz írt jegyzetet.

564. Parthenope: Nápoly régi neve egy ott eltemetett ilynevű szirénről.

566. Tityrus: az I. eclogában szereplő pásztor neve, akinek álarca alatt maga a költő rejtőzik.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	— — — — —	5
Bevezetés:		
A Georgica keletkezése és jelentősége	— —	7
A Georgica magyar fordításai	— — — —	13
Vergilius Georgicája magyarul	— — — —	19
I. Földművelés	— — — — —	19
II. Fatermelés	— — — — —	35
III. Állattenyésztés	— — — — —	52
IV. Méhészkedés	— — — — —	69
Jegyzetek	— — — — —	86

KÖNYVTÁRAI

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 55149/1952 sz.